

KOSKETUKSISSA SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUTEEN

Maria Vihlman
Opinnäytetyö, syksy 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Diakonisen sosiaalityön
suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) + diakonian
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Vihlman, Maria. Kosketuksissa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen. Diakonia-ammattikorkeakoulu, syksy 2013, 98 s., 3 liitettä.
Sosiaalialan koulutusohjelma, diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, Sosionomi (AMK) + diakonian virkakelpoisuus.

Opinnäytetyössä tarkastellaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta sosiaalialan työn näkökulmasta. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimista käsitellään ammatillisena ja ammattieettisenä kysymyksenä. Opinnäytetyö on kehittämispainotteinen ja se jakaantuu käytännölliseen osaan sekä kirjalliseen raporttiin.

Opinnäytetyön käytännöllisessä osuudessa laadittiin kaksi 90 minuutin mittaista ryhmämuotoista seksuaalikasvatuksellista iltaa, jotka toteutettiin Tampereen Tyttöjen Talolla toukokuussa 2013. Seksuaalikasvatuksessa käsiteltävät teemat pohjautuivat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsittelevään tutkimustietoon. Teemoja käsiteltiin toiminnallisesti.

Opinnäytetyön kirjallisessa osiossa käydään läpi työn teoreettisia sekä tutkimuksellisia lähtökohtia ja reflektoidaan käytännön toteutuksessa tehtyjä ratkaisuja. Näiden pohjalta pyritään pohtimaan keinoja, joiden avulla sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta olisi mahdollista huomioida paremmin sosiaalialan työssä.

Opinnäytteessä esitetään, että sukupuolen ja seksuaalisuuden huomioimisessa olennaista on ensinnäkin työntekijän kyky itsereflektioon ja omien sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevien käsitysten kriittiseen pohtimiseen. Toiseksi olennaista on saada tietoa ja koulutusta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyen. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen tulee näkyviin työelämän arkisissa käytännöissä. Sensitiivisten käytäntöjen kehittäminen vahvistaa ammatillisuutta ja mahdollistaa eettisesti kestävästä kohtaamistyön.

Asiasanat: ammattietiikka, seksuaalikasvatus, seksuaalisuuden moninaisuus, sosiaaliala, sukupuolen moninaisuus

ABSTRACT

Vihlman, Maria. Discussing Diversity of Gender and Sexuality.
 Diaconia University of Applied Sciences, autumn 2013, 98 p, 3 appendices.
 Language: Finnish.
 Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work.
 Degree: Bachelor of Social Services.

The thesis focuses on the diversity of gender and sexuality within the context of social services. In the thesis, sensitivity to diversity in terms of gender and sexuality is viewed as a question of professionalism and professional ethics. The thesis is based on a working life project, and it is therefore divided into two parts: the practical part and the written report.

The practical part of the thesis consists of two sexual education groups (90 minutes each) that were carried out in the Tampere Girls' House in May 2013. The themes discussed during the sessions were derived from the current theoretical viewpoints on the diversity of gender and sexuality. The approach to these themes was one of pragmatic group work.

The written report sheds further light on the theoretical and conceptual framework of the thesis and discusses the practical part and its execution. The aim is to develop new methods and practices through which the diversity of gender and sexuality can be better acknowledged within social services.

The thesis suggests that the social services worker's ability to self-reflect and critically examine his or her thoughts on gender and sexuality is a key factor in taking into account the diversity of gender and sexuality within social services. Furthermore, it is of vital importance that the amount of knowledge and education on gender and sexual diversity is increased. The attitudes towards gender and sexuality are present in the everyday practices of social services, and the development of more gender sensitive practices will both reaffirm professionalism as well as enable a more ethical approach to social service work.

Keywords: gender diversity, professional ethics, sexual education, sexual diversity, social services

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
1.1 Lähtökohdat	7
1.2 Opinnäytteen tavoitteet ja työn eteneminen	10
 2. SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUS	 13
2.1 Sukupuoli ja seksuaalisuus – arkista ja teoreettista	14
2.2 Kapeita ja kipeitä normeja	19
2.3 Sukupuoli ja seksuaalisuus sosiaalialalla	21
2.3.1 Sosiaalialan eettiset periaatteet	24
2.3.2 Kirkon alan erityiskysymyksiä	27
2.4 Teoriasta käytäntöön	30
 3. KOSKETUKSISSA-ILLAT	 34
3.1 Ideoinnista suunnitteluun	34
3.2 Suunnittelusta toteutukseen	37
3.2.1 Hahmottelemassa – tutkailua ja tunnustelua	37
3.2.2 Lomakevastausten purku – kohti suunnittelua	40
3.2.3 Puitteet – lähtökohtana turvallinen toiminnallisuus	43
3.3 Toteutuksesta arviointiin	46
3.3.1 Kosketuksissa I	47
3.3.2 Kosketuksissa II	52
3.3.3 Kokoavasti	57
3.3.4 Katveja	59
3.3.5 Toistettavuudesta ja sovellettavuudesta	61
 4. AJATUKSIA SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUDEN HUOMIOIMISESTA	 63
4.1 Katse taaksepäin: opinnäyte pähkinänkuoressa	63
4.2 Katse eteenpäin: keskustelu jatkuu	65
4.2.1 Itsereflektio	65
4.2.2 Tieto	66
4.2.3 Toiminta	67
4.2.4 Lopuksi	72
 LÄHTEET	 74
 LIITE 1: Kyselylomake	 78
LIITE 2: Kosketuksissa-iltojen tuntisuunnitelmat ja diat	79
LIITE 3: Arviointilomake	98

1. JOHDANTO

Kerran kokosin rohkeuteni ja karistin asian ulos. Sain sanotuksi, että ajattelin olevani homoseksuaali. Muistan nyt keskustelun menneen niin, että terapeutti sanoi minun antavan asioille nimiä, jotka eivät lainkaan niitä tarkoittaneet. Olin siis terapeutin mielestä erehtynyt. En ymmärtänyt, mitä homo tarkoittaa. Tulkitsin itseäni väärin. Hänen mielestään minä en ollut homoseksuaali – näin ymmärsin. Väliaikaisesti tunsin jonkinlaista helpotusta. Jos kerran psykoterapeutti sanoo, etten minä ole homo, niin sitten asia on niin, ajattelin.
(Saanko olla totta? s. 79)

Jos ennalta oletetaan, että intersukupuolisen olotila tuntuu tietyntylaiselta, mennään vikaan. Jokaisella on oma kokemuksensa siitä olotilasta. Ensimmäisellä terapeutillani oli uskomus, että tämä olotila itsessään on kamala. Jos lähdetään sellaisesta oletuksesta, yhteistyö ei toimi. Pahimmassa tapauksessa alkaa itse uskoa, että se onkin kamala olotila.
(Saanko olla totta? s. 135)

Tällä hetkellä olen onnellinen. Tuntuu hyvältä, että on saanut tämän transprosessin nyt siihen vaiheeseen, että voi jotenkin alkaa keskittyä muihinkin asioihin elämässä, oikeasti elämiseen. On ollut kaksi vuotta jotenkin elämä katkolla. Nyt vähän odottelen, milloin se taas alkaa. Nyt on hyvä olo itseni kanssa ja suhteessa maailmaan.
(Saanko olla totta? s. 120)

Kolme yllä olevaa lainausta ovat otteita kirjasta *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus* (Tuovinen, Ståhlström, Nissinen & Hentilä 2011). Kertomukset ovat tuokiokuvia elämästä, jossa oma kokemus sukupuolesta ja seksuaalisuudesta on jotakin muuta kuin ne tutut mallitarinat, joihin jokaisen oletetaan kulttuurissamme solahtavan. Tuokiokuvien ytimessä on kysymys nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta. Kaksi ensimmäistä lainausta kuvaavat kipua, jonka tiukat odotukset, tottumukset ja ohittavat katseet saavat aikaan. Vaikka tapahtumien kontekstina on psykoterapia, voi lainauksia pohtia laajemminkin suhteessa ammatilliseen kohtaamistyöhön. Viimeisessä lainauksessa sävy on positiivisempi. Nähdyksi ja kohdatuksi tuleminen on mahdollistunut. Kohtaamisen kokemus avaa oven maailmasuhteeseen ja viime kädessä täysipainoiseen elämään, joka ei ole ”katkolla”.

Opinnäytetyöni keskiöön asettuu kysymys sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja tämän moninaisuuden huomioimisesta sosiaalialan työssä. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät teemat osuvat elämän tärkeille ja herkille

alueille: käsityksiin minuudesta ja omasta paikasta, perheestä ja tärkeimmistä ihmissuhteista. Vaikka kehitystä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asemassa sekä erilaisten suhde- ja perhemuotojen arvostamisessa onkin tapahtunut, elämänalueina sukupuoli ja seksuaalisuus ovat edelleen tiukasti normitettuja. Tämän huomioiminen on nähdäkseni olennaista sosiaalialan arkisessa kohtaamistyössä.

Opinnäytetyöni on laadultaan kehittämispainotteinen. Laadin työssäni sisällöt kahteen toiminnalliseen seksuaalikasvatusiltaan, jotka toteutettiin Tampereen Tyttöjen Talolla toukokuussa 2013. Opinnäytteen kirjallisessa osiossa käyn läpi opinnäytteen työstämisen prosessia ja sen herättämiä ajatuksia ja havaintoja. Tavoitteenani on peilata näitä ajatuksia laajemmin sosiaalialan ammattietikkaan ja käytännön työhön.

Kirjallisessa raportissa tuon esiin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyviä tutkimuksellisia lähtökohtia ja käyn läpi opinnäytteen käytännön toteutusta reflektoiden ja tutkimuskirjallisuuden kanssa keskustellen. Katson ajallisesti kahteen suuntaan: yhtäältä taaksepäin omaa toimintaani arvioiden ja pohtien, toisaalta eteenpäin avauksia ja mahdollisuuksia hahmotellen. Raportin punaisena lankana kulkee ajatus siitä, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta koskevan ymmärryksen vahvistaminen on tärkeää sosiaalialan ammatillisuuden kehittämisessä.

Opinnäytetyöni kirjallinen osio on tyyliltään refleктоivaa eli pohtivaa ja hahmottelevaa kirjoittamista. Anna Liisa Karjalainen (2012) kuvaa väitöskirjassaan reflektion merkitystä sosiaalitieteissä seuraavasti:

Reflektio ja reflektiivisyys on siis liitetty käyttäytymis- ja sosiaalitieteissä ennen kaikkea kognitiiviseksi ja affektiiviseksi, ihmisen mielen sisällä, ajattelussa tapahtuvaksi, aktiiviseksi, tietoiseksi, tavoitteelliseksi toiminnoksi, joka kohdistuu kokemukseen ja jossa tietoa muokataan ja jäsennetään kokemuksista. Paitsi että reflektio kohdistuu kokemukseen, kokemus on myös reflektoinnin käynnistäjä.

(Karjalainen 2012, 31.)

Ajattelen reflektiota prosessina, jossa yhtäältä tieto ja ymmärrys ja toisaalta kokemus ikään kuin koettelevat toisiaan. Reflektiossa katse kääntyy sisäänpäin, omaan ajatteluun ja toimintaan. Reflektion suuntana on kuitenkin maailma kaikessa moninaisuudessaan, sillä tavoitteena on uusien, toimivampien ja eettisempien näkökulmien ja

toimintatapojen löytäminen. Kuten yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, reflektion liike on syklinen. Tässä mielessä reflektio itsessään ei tule valmiiksi, eikä niin ole tarkoitukseen.

Reflektioprosessissa erotetaan usein eri vaiheita. Tekemisestä ja kokemisesta siirrytään pohtimaan koettua ja opittua. Pohdinnan kautta pyrkimyksenä on uudenlaisten ajattelun ja toiminnan tapojen etsiminen ja löytäminen sekä uuden tiedon kytkeminen jo olemassa olevaan tietoon. Lopulta myös uuden tiedon pohjalta syntyneitä toimintatapoja voidaan tarkastella vastaavanlaisessa kehässä. (Karjalainen 2012, 30-32.)

Käsillä olevaa kirjallista raporttia voidaan hahmotella kahden laajemman reflektiivisen syklin kautta. Ensimmäisen kehän keskiössä on opinnäytteen käytännön toteutus, jota käsittelen luvussa kolme. Käytännön toteutuksesta kirjoittaessani pyrin tuomaan esiin toimintani taustoja ja tekemiäni ratkaisuja siten kuin ne minulle jälkikäteen näyttäytyivät. Opinnäytteessä on kuitenkin läsnä myös toinen, edellistä laajempi reflektiivinen kehä. Tässä kehässä opinnäytteen käytännön toteutus suhteutuu yleisemmän tason pohdintoihin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta sosiaalialalla.

1.1 Lähtökohdat

Olin kiinnostunut liittämään opinnäytetyöni erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden tematiikkaan, sillä olen aiemmin tehnyt tutkimustyötä yliopistolla näiden aihepiirien parissa. Lähtökohtanani oli alusta alkaen näkökulma, jossa sukupuolta ja seksuaalisuutta lähestytään moninaisuuden kautta. Tähän näkökulmaan liittyy kiinteästi eettinen motivaatio eli tietoisuus siitä, miten sukupuoli ja seksuaalisuus eivät ole neutraaleja aihepiirejä, vaan liittyvät kiinteästi kysymyksiin vallasta, ihmisoikeuksista, syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta. Koska kyseessä on sosiaalialan opinnäytetyö, yhdistyy eettinen motivaatio myös ajatukseen ammattietiikasta ja ammatillisesta kohtaamisesta. Näitä aihepiirejä käsittelen tarkemmin luvussa kaksi.

Käytännön toteutuksen sisältö oli aluksi varsin avoin ja punnitsin mielessäni monenlaisia vaihtoehtoja. Suunnitelma opinnäytetyön sisällöstä tarkentui kartoittaessani

opinnäytteen toteutuspaikaksi valikoituneen Tampereen Tyttöjen Talon toiveita. Tyttöjen Talolla oli tilausta erityisesti seksuaalikasvatukselliselle opinnäytteelle, joten sovimme, että tuotan opinnäytteessäni sisällöt kahteen 90 minuutin mittaiseen sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja käsittelevään iltaan.

Maailman terveysjärjestö WHO:n julkaisemassa *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa* -raportissa (2010, 19) seksuaalikasvatus määritellään varsin laajasti tarkoittamaan ”seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökohtien oppimista”. Seksuaalikasvatusta toteutettaessa olennaista on puitteiden turvallisuus. Hyvä ja kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus lähtee siitä, että osallistujat otetaan seksuaalikasvatustilanteessa mukaan aktiivisina toimijoina. Seksuaalikasvatuksen tulee niin ikään olla interaktiivista ja keskustelevaa. Seksuaalisuuden kehittyminen on elinikäinen prosessi. Tähän liittyen on huomioitava erilaisten kohderyhmien erilaiset tarpeet. Seksuaalikasvatuksen on oltava monialaista ja sen on toteuduttava osana laajempaa seksuaalisuudesta käytävää keskustelua. (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 30-31.)

Vaikka WHO:n raportissa seksuaalisuuden määritelmä on laaja ja kokonaisvaltainen, kytkeytyy ajatus seksuaalikasvatuksesta helposti seksuaaliterveyteen ja tätä kautta terveydenhuollon alaan ja tiettyihin aihepiireihin, kuten sukupuolitautilien ehkäisyyn. Kartoittaessani seksuaalikasvatuksesta tehtyjä opinnäytteitä havaitsin, että valtaosa löytämistäni töistä sijoittui terveydenhuollon alalle. Toinen kytkös, joka tulee esiin myös WHO:n raportissa, on seksuaalikasvatuksen linkittyminen opetukseen ja kouluun. Seksuaalikasvatusta käsittelevää tutkimusta ja tietoa löytyykin runsaasti kasvatuksen alalta.

Puhun työssäni yksinkertaisuuden vuoksi seksuaalikasvatuksesta, vaikka seksuaalikasvatus tuntuu käsitteenä hieman kankealta ja jopa vieraalta suhteessa opinnäytetyöni käytännön toteutukseen. Oma työni ei sijoitu terveydenhuollon eikä kasvatuksen alalle eli alueille, joiden tyypillisesti mielletään liittyvän seksuaalikasvatukseen. Tavoitteenani oli kytkeä sukupuolen ja seksuaalisuuden tematiikka nimenomaan sosiaalialaa koskettaviin kysymyksiin sosiaalisista suhteista, vuorovaikutuksesta ja toimintamahdollisuuksista. Halusin hyödyntää sosiaalialan työmenetelmiä keskittymällä ryhmänohjaukseen ja ryhmän vuorovaikutukseen: halusin

seksuaalikasvatustilanteesta ryhmätilanteen opetustilanteen sijaan. Minulle oli tärkeää avoimen, turvallisen ja kriittisenkin keskustelun tilan tarjoaminen (Suoranta 2005). Ajattelin omaa rooliani turvallisten puitteiden rakentajana ja asioiden kulun ja käsittelyn ohjailijana.

Erilaisia seksuaalikasvatukseen liittyviä taustamateriaaleja, kuten tutkimuksia ja opinnäytetöitä (esim. Kontula & Meriläinen 2007; Liinamo 2005; Tuominen 2012; Kurki 2012) ja jopa valmiita tuntisuunnitelmia (esim. Pihkala, Oksanen & Lampinen 2013) on saatavilla huomattava määrä. Materiaalia on helppo löytää internetin hakukoneilla ja suurin osa siitä on vaivattomasti tulostettavissa ja hyödynnettävissä. Monissa uusissa seksuaalikasvatusaineistoissa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus on huomioitu aiempaa herkemmin ja monisyisemmin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsittelevää materiaalia ja asiantuntemusta on niin ikään saatavilla laajalti esimerkiksi SETA ry:n ja Transtukipisteen internetsivuilla, joilla on linkkejä myös erilaisiin julkaisuihin (SETA i.a.; Transtukipiste i.a.).

Sukupuolen ja seksuaalisuuden teemojen käsittelyyn on saatavilla myös kokemuksellista tietoa, joka usein syventää aihepiirien käsittelyä. *Normit nurin* -internetsivustolle on koottu paitsi normatiivisuutta koskevaa asiantietoa, myös omakohtaisia kertomuksia tilanteista, joissa tarjolla olevat sukupuoli ja seksuaalisuuden normit kuristavat, eivätkä vastaa omaa kokemusta ja identiteettiä (Normit nurin i.a.). Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden ja nähdynksi tulemisen kysymyksiä on käsitelty kokemuksellisesti myös uskonnon ja hengellisen työn kentillä (Tuovinen, Stålström, Nissinen & Hentilä 2011).

Opinnäytetyöni käytännön toteutus keskittyy nimenomaan seksuaalikasvatukseen, joka tapahtuu tietoisesti ja määritelmällisesti seksuaalisuudelle rajatussa tilassa. Ajattelen kuitenkin niin, että seksuaalikasvatusta työstäessä syntyneet havainnot ovat monilta osin käyttökelpoisia muillakin sosiaalialan työn osa-alueilla. Kenties moninaisuuden huomioivaa seksuaalikasvatustuokiota voisi ajatella ikään kuin laboratoriona, jossa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kiinnittyviä merkityksiä tietoisesti työstetään. Seksuaalikasvatuksessa on olennaista, että erilaiset ihmiset erilaisine sukupuolen ilmaisemisen tapoineen ja seksuaalisuuksineen tulevat nähdynksi ja kohdatuksi omanlaisinaan. Se mihin nähdäkseni tulisi laajemmin kiinnittää huomiota, on

seksuaalisuudesta puhuminen sille varattujen laboratorio-olosuhteiden ulkopuolella, tuiki tavallisissa ammatillisissa kohtaamisissa.

Kun sosiaalialan työntekijä kohtaa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä, yleensä kohtaamisen konteksti ei ole erityisesti näille kysymyksille rajattu tila. Sukupuolesta ja seksuaalisuudesta puhutaan arkisesti ja ohimennen. Sukupuoli ja seksuaalisuus eivät kuitenkaan välttämättä ole asiakastyössä luontevia tai helppoja asioita. Niihin saattaa liittyä häpeää, mielipiteitä ja vahvojakin näkemyksiä, joiden edessä työntekijä saattaa olla hämillään.

Ymmärrys sukupuolesta ja seksuaalisuudesta kytkeytyy tiiviisti ihmisen itseymmärrykseen ja ajatuksiin minuudesta sekä toiminnan mahdollisuuksista. Seksuaalisuus on läsnä intiimeimmissä sosiaalisissa suhteissa ja verkostoissa, jakamisen ja lämmön kokemuksissa, mutta myös kivun ja hylätyksi tulemisen hetkissä. Sukupuoli ja seksuaalisuus käyvät syvälle ihmiseen. Juuri tästä syystä ajattelen sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymysten kuuluvan vahvasti osaksi sosiaalialaa, jolla työskennellään ihmiselämän koko kirjon parissa. Työni kuluessa pyrin hahmottelemaan suuntaviivoja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kohtaamiseen sosiaalialan käytännöissä.

1.2 Opinnäytteen tavoitteet ja työn eteneminen

Tämän opinnäytetyön käytännöllisen osan tavoitteena on tuottaa asiakaslähtöinen seksuaalikasvatustuokio, jonka lähtökohtana toimii sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Seksuaalikasvatuksessa käsiteltävät teemat ja käsittelyn tapa pohjautuvat tutkimukselliseen tietoon, jolloin olennaiseksi asettuu myös pyrkimys edistää teorian ja käytännön vuoropuhelua. Tätä vuoropuhelua käydään käsillä olevassa opinnäytetyön kirjallisessa raportissa.

Opinnäytteeni laajempänä tavoitteena on osallistua keskusteluun sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja näiden huomioimisesta sosiaalialalla. Sosiaaliala on monimuotoinen ja monisyinen toimintakenttä, ja tästä syystä puhe sosiaalialasta on työssäni yksinkertaistavaa. Ajattelen kuitenkin, että koska käsiteltävät teemat ovat laaja-alaisesti sovellettavissa monenlaisiin kohtaamisiin, hyödynnän työssäni

mahdollisimman väljää määritelmää. Moninaisuutta ja sosiaalialaa koskeva keskustelu on laaja, ja ajattelen opinnäytteeni olevan siinä vain yksi puheenvuoro. Toivon keskustelun jatkuvan.

Opinnäytetyöni jäsennellymmät tavoitteet asettuvat kahtalaisesti: yhtäältä suhteessa käytännön toteutukseen ja toisaalta suhteessa kirjalliseen raporttiin. Osa tavoitteista on olennaisia molemmissa osioissa. Karkeasti jaoteltuna käytännöllisiä tavoitteita käsitellään erityisesti luvussa kolme ja kirjallisen osion tavoitteita luvuissa kaksi ja neljä.

Käytännön osiossa tavoitteenani on

- *Huomioida toteutusympäristön ja asiakaskunnan tarpeet ja toiveet mahdollisimman kattavasti*
- *Luoda turvallinen ja toimiva tila sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden käsittelylle*
- *Laatia tutkimustietoa apuna käyttäen toiminnallinen ryhmäkerta, jonka asiasisällöt mahdollistavat sukupuolen ja seksuaalisuuden teemojen kriittisen tarkastelun*
- *Tarjota avointa tilaa ja välineitä osallistujien oman sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin pohtimiselle*
- *Edistää yhdenvertaisuutta ja rohkeutta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kohtaamiseen*

Kirjallisessa osiossa tavoitteenani on

- *Tuoda esiin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta koskevia tutkimuskeskusteluita, joihin opinnäytteen käytännön toteutus pohjautuu*
- *Pohtia kysymystä siitä, millä tavalla tutkimustietoa on mahdollista hyödyntää rakennettaessa syrjintää vähentäviä käytäntöjä*
- *Tuoda sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta koskevia keskusteluja osaksi sosiaalialan ammatillisuuden ja ammattietiikan pohtimista*
- *Käydä reflektoiden läpi opinnäytteen käytännön toteutusta*
- *Pohtia opinnäyteprosessissa esiin nousseiden havaintojen kautta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta sosiaalialan ammatillisuuden näkökulmasta*
- *Hahmotella jatkokeskustelun pohjaksi joitakin ajatuksia sukupuolen ja*

seksuaalisuuden moninaisuuden kohtaamisesta sosiaalialalla

Työ etenee siten, että luvussa kaksi käyn läpi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä teoreettisia kysymyksiä ja opinnäytteen kannalta keskeisiä käsitteitä. Käsittelen sukupuolen ja seksuaalisuuden paikkaa sosiaalialan ja kirkon alan työssä sekä pohdin teoreettisen tiedon sovellettavuutta käytännön työhön. Luku kolme on reflektointia kuvausta opinnäytteen käytännön toteutuksesta, toteutukseen ja toteutusympäristöön liittyvistä pohdinnoista ja toiminnallisista käytännön ratkaisuista. Luvussa kolme sivuan toiminnallisuuden teemaa myös teoreettisemmin. Luvussa neljä nivon yhteen edellä käsiteltyjä aihepiirejä. Neljännen luvun keskiöön asettuu kysymys siitä, miten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta koskeva teoreettinen tieto voisi olla sovitettavissa arkiseen sosiaalialan työhön. Neljännen luvun tausta-ajatuksena on synnyttää tilaa ja mahdollisuutta opinnäytteen keskeisten teemojen käytännölliselle työstämiselle ja jatkokeskustelulle.

2. SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUS

”Ole niinkuin muutkin miehet”, oli hyvin tyypillinen ilmaus isältä, joka yritti epätoivoisesti kasvattaa erilaisesta nuorestaan perinteistä miestä, jota kiinnostaisivat auton korjaaminen, metsätyöt ja muut askareet, joita maaseudulla äkkiseltään pidettiin miehen mittarina. Isä kokee minut muutenkin vieraaksi henkilöksi, eikä hänellä ole ollut keinoja kasvattaa minua ja saada kunnollista kontaktia minuun. Itse en osaa sanoa, mitä isästä ajattelen. Yritän kunnioittaa ja rakastaa. Emme ole kovin läheisiä. (Saanko olla totta? s. 95)

Valitettavasti vanhemmat vieläkin arvottavat lapsiaan perheellisinä ja perheettöminä. Perheen muodostaneet lapset saavat suuremman huomion ja tuen. Heidän kuulumisiaan kysellään ja heitä myös tuetaan taloudellisesti enemmän. Ja jos tuohon perheeseen tulee kriisi, jo on apu lähellä. Se yksinäinen sinkkueläjä ” pärjää aina”, eikä hänen kuulumisiaan kysellä. Yksinäinen joutuu rakentamaan oman sosiaalisen verkostonsa itse ja myös itse murehtimaan omat parisuhdekiemuransa. Tämä asia on mietityttänyt minua paljon. (Saanko olla totta? s. 142)

Sensitiivisen työntekijän tärkeä ominaisuus on avoimuus. Hän ei ole liian hienovarainen sen suhteen, mitä voi kysyä. Kohtaa asiakkaat ensisijaisesti ihmisenä, ei minkään sukupuolen jäsenenä. Vaikka hänellä olisi kuva asiakkaan sukupuolesta olemuksen perusteella, niin hän asettaa etusijalle asiakkaan tarpeet. Hänellä saa olla kuva asiakkaan sukupuolesta, jos pystyy analysoimaan sitä. Kysyy, jos ei tiedä, ja on valmis hankkimaan tietoa. (Saanko olla totta? s. 134)

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat arkisia asioita. Jokaisella meistä on jonkinlainen kokemus tai suhde sekä sukupuoleen että seksuaalisuuteen. Suhde sukupuoleen ja seksuaalisuuteen muotoutuu monenlaisista asioista: henkilökohtaisista kehollisista kokemuksista, sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevasta tiedosta, omista ja muiden mielipiteistä ja näkemyksistä koskien sitä, millainen sukupuolisuus on toivottavaa.

Vaikka sukupuoli ja seksuaalisuus ovat jollakin tavalla alati läsnä, kiinnitämme niihin tietoista huomiota yleensä vain tilanteissa, jotka jollakin tapaa kyseenalaistavat arkista ymmärrystämme. Kärjistäen voisi todeta, että mitä luontevammin itse solahtaa ”oikeanlaiseen” ja yhteisössä normaalina pidettyyn sukupuolen ja seksuaalisuuden malliin, sitä vähemmän sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä asioita joutuu yleensä arjessa pohtimaan. Luvun alussa lainatut otteet kokemukertomuksista tekevät osaltaan näkyväksi tätä ”normaaliksi” ja ”epänormaaliksi” normittamisen dynamiikkaa ja siihen liittyvää haavoittavuutta. Kyse on pitkälti nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen

mahdollisuuksista ja tässä mielessä sosiaalialan ydinkysymyksistä.

2.1 Sukupuoli ja seksuaalisuus – arkista ja teoreettista

Teoreettisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja on tarkasteltu sukupuolentutkimuksen alalla. Tutkimuksellisissa keskusteluissa otetaan etäisyyttä arkiseen sukupuolen ja seksuaalisuuden ymmärrykseen ja kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, miten tietty sukupuoli tai seksuaalisuus mahdollistaa ja rajoittaa tietynlaisia toiminnan tapoja. Toiminnan mahdollisuudet ja rajoitteet tulevat näkyviksi hyvin konkreettisissa ja arkisissa kysymyksissä. Esimerkiksi ymmärrys siitä, mikä on sopivaa pojille ja mikä taas tytöille, vaikuttaa merkittävästi siihen, minkälaisiin harrastuksiin ja aktiviteetteihin nuoria tuetaan ja kannustetaan.

Opinnäytetyöni teoreettisena lähtökohtana toimivat etenkin sukupuolentutkimuksen kentällä työstetyt ajatukset sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Tällaisessa ajattelussa kiinnitetään huomiota siihen, miten kokemukset ja käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat yhtä aikaa yksilöllisiä, yhteisöllisiä, historiallisia, kulttuurisia ja muuttuvia. Lähestymistavassa ei olla kiinnostuneita sen selvittämisestä, mitä sukupuoli tai seksuaalisuus todella ovat – vastauksia olisi lukematon määrä tarkastelutavasta riippuen – vaan siitä, miten sukupuoli ja seksuaalisuus vaikuttavat jokapäiväiseen elämään. Tutkimuskirjallisuudessa tällaista ajattelua on kuvattu sukupuolen tai seksuaalisuuden *tekemisenä* olemisen sijaan. (Esim. Butler 2006.)

Elämme kulttuurissa, jossa ihminen tulee ymmärrettäväksi sukupuolisena olentona. Sukupuoli lukeutuu asioihin, jotka kanssaihmisistä pannaan ensimmäisenä merkille. Jako kahteen sukupuoleen on kulttuurissamme niin vahva, että kahtiajaon ulkopuolelle asettuminen aiheuttaa hämmennystä. Tutkimuksen kielellä puhutaan ymmärrettäväksi tulemisesta: jotta tulemme ymmärrettäviksi ihmisinä, meidän on edustettava tunnistettavaa sukupuolta. Ihmisinä toimiessamme rakennamme tietoisesti tai tiedostamattamme tietynlaista sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisua esimerkiksi eleillämme, pukeutumisellamme, itseilmaisullamme ja toiminnallamme. Teemme näkyväksi sukupuolen ja seksuaalisuuden merkkejä, joita kanssaihmisemme voivat meistä lukea. (Butler 2006.)

Esimerkkinä sukupuolen tekemisestä voi käyttää vastasyntynyttä vauvaa. Vauvojen kasvonpiirteistä tai käyttäytymisestä ei ole luettavissa sukupuoleen viittaavia merkkejä, joten vaatetetun vauvan sukupuolta ei fyysisistä tuntomerkeistä voi hahmottaa. Sukupuoli on kuitenkin ensimmäisiä asioita, johon vastasyntyneiden kohdalla kiinnitetään huomiota. Vastasyntyneen sukupuoli on monen vanhemman mielestä tehtävä näkyväksi. Yleensä tämä tapahtuu vaatetuksella: poikavauvat puetaan sinisävyihin kun taas tyttövauvat punasävyihin.

Vastasyntyneen näkyväksi tehty sukupuoli on kuitenkin huomattavan paljon vaatetusta laajempi kysymys. Ihmiset suhtautuvat toisiinsa hyvin eri tavoin riippuen siitä, mitä sukupuolta henkilö on. Voikin ajatella että se, pidetäänkö vastasyntynyttä tyttöä vai poikana, avaa monenlaisen merkitysten ja toimintatapojen verkoston, jossa tehdään valintoja esimerkiksi sen suhteen, miten vauvaa puhutellaan (potra poika vai pikkuinen prinsessa), miten häneen reaktioihinsa suhtaudutaan (”äläs nyt itke poika” vai ”voi pientä tyttöä”), millaisia tuomisia hänelle viedään (autolelu vai prinsessakruunu), millaisia harrastuksia hänelle suunnitellaan (jääkiekkoa vai balettia) ja niin edelleen. Lähiympäristön lapsiin asettamat odotukset muokkaavat huomattavalla tavalla sitä tilaa, jonka lapsi omana itsenään voi ottaa. Tällä tavoin sukupuoli ei ole koskaan ainoastaan yksityinen, henkilökohtaisen kokemuksen asia. (Fine 2010.)

Tässä kohtaa lienee tarpeellista täsmentää, että tilanne, jossa lapsi tai aikuinen viihtyy sellaisten asioiden parissa, jotka hänen sukupuolelleen katsotaan tyypillisiksi, ei ole ongelma. Sukupuolen ja seksuaalisuuden merkityksen pohtiminen ja kyseenalaistaminen ei merkitse sukupuolen kieltämistä, kuten toisinaan julkisissa keskusteluissa on esitetty. Ongelmallista sukupuolittuneissa stereotyyppioissa on kuitenkin se, että ne tyypillisesti antavat tilaa ja mahdollisuutta vain tietynlaiseen toimintaan ja tekevät toisenlaisen toiminnan vähemmän arvostetuksi. Balettitanssijan urasta haaveileva tyttö sopii muottiin, mutta balettitanssijan urasta haaveilevassa pojassa saatetaan nähdä jotakin epäilyttävää – kummankin halu tanssilliseen itseilmaisuun voi kuitenkin olla yhtä aito.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät stereotyyppiset käsitykset vaikuttavat jokaisen elämään. Esimerkiksi luvun alussa lainattu kokemuskertomus, jossa pohdittiin sitä,

miten yksineläjään suhtaudutaan eri tavalla kuin perheelliseen, ei ole sidottu sukupuoleen tai seksuaalisuuteen. Erityisen haavoittavia odotukset ja stereotypiat ovat kuitenkin silloin, jos keho ei vastaa jaettuja käsityksiä sukupuolesta tai oma kokemus sukupuolesta tai seksuaalisuudesta on ristiriitainen. Mitä tiukemmaksi kahtiajako kahden sukupuolen välillä nähdään, sitä tukalammaksi muodostuu tila sukupuolten välimaastossa. Kun valinnan mahdollisuudet kaventuvat sukupuoliperusteisesti, kaventuu samalla mahdollisuus omanlaisen elämän rakentamiseen. Kun näkee vain sukupuolen tai seksuaalisuuden, ihmisen ainutlaatuinen potentiaali jää ennako-odotusten varjoon.

Sukupuolen moninaisuudella viitataan tässä työssä siihen, että sukupuolen eläminen ja kokeminen on huomattavasti monimutkaisempaa kuin yksinkertaistava jako kahteen vastakkaisina pidettyihin sukupuoliin antaa ymmärtää. Tämä merkitsee kahden asian tiedostamista. Ensinnäkin sukupuolen kokemisen ja ilmaisemisen kirjo on laaja. Seuraavassa on lueteltu joitakin sukupuolen moninaisuuteen liittyviä käsitteitä, jotka on koottu Transtukipisteen sivuilta (Transtukipiste i.a.). Lista ei ole kattava vaan enemmänkin suuntaa antava, sillä kokemus sukupuolesta on aina kokijalleen omanlaisensa.

cissukupuolinen

Ihminen, joka ei ole transihminen eikä intersukupuolinen.

intersukupuolisuus

Intersukupuolisuus on yleisnimitys erilaisille synnynnäisille tiloille, joissa yksilön fyysiset sukupuolta määrittelevät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Intersukupuolinen henkilö voi kokea sukupuolensa monin eri tavoin, usein kuten muut naiset ja miehet, mutta hän voi myös kokea olevansa ensisijaisesti intersukupuolinen.

sukupuolen korjaus

Sukupuolen korjaus on prosessi, jossa transsukupuolisen (tai transgenderin) kehoa korjataan vastaamaan hänen kokemaansa sukupuolta. Yleensä korjaus tapahtuu sekä hormoneilla että kirurgisesti. On asiallista puhua sukupuolen korjaamisesta eikä esimerkiksi vaihtamisesta, sillä transsukupuolisen kannalta kyse ei ole vaihdosta vaan siitä, että kehoa korjataan vastaamaan koettua sukupuolta.

sukupuolivähemmistöt

Kun puhutaan sekä intersukupuolisista että transihmisistä, käytetään termiä sukupuolivähemmistöt.

transgender

Transgender-termillä kuvataan suomen kielessä yleensä ihmistä, joka elää mieheyden ja naiseuden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Hän saattaa kokea olevansa sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön tai omanlaisensa yhdistelmä naisellisena ja miehisenä pidettyä ruumiillisuutta, tyyliä ja persoonan piirteitä. Transgendereillä ruumiillisia sukupuoliominaisuuksia muuttavien hoitojen tarve on yksilöllistä: osa transgendereistä tarvitsee kaikki samat sukupuolen korjaushoidot kuin transsukupuoliset, osa ei tarvitse korjaushoitoja ollenkaan, osa tarvitsee osittaisen sukupuolen korjaamisen.

transihmisyy

Transihmiset on kattotermi, jonka alle katsotaan kuuluvan niin transsukupuoliset, transvestiitit kuin transgenderitkin.

transmies

Mies, joka on syntymässä määritelty tytöksi; transsukupuolinen mies.

transnainen

Nainen, joka on syntymässä määritelty pojaksi, transsukupuolinen nainen.

transsukupuolisuus

Transsukupuolisuudessa on kyse sukupuolen kokemisesta: transsukupuolinen henkilö kokee, että hänen kehonsa ilmaisee hänen sukupuolikokemustaan väärin. Hänellä on siis vahva ristiriita sisäisen sukupuolikokemuksensa ja ruumiillisten sukupuolipiirteidensä sekä kulttuuristen sukupuoli-odotusten välillä. Sukupuoliristiriita on mahdollista ratkaista lääketieteellisellä naisellistavalla tai miehistävällä sukupuolen korjaushoidolla.

transvestisuus

Transvestiitilla on tarve ilmaista persoonassaan olevaa toista sukupuolta. Hänellä on tarve vaihdella sitä, samastuuko hän mieheksi vai naiseksi. Transvestiittien seksuaalinen suuntautuminen jakaantuu samalla tavoin kuin muunkin väestön. Enemmistö transvestiiteista onkin heteromiehiä. On myös naispuolisia transvestiitteja, joilla on tarve eläytyä miehisyyteensä, mutta heitä näyttää olevan vähemmän kuin transvestiittimiehiä.

Toiseksi on olennaista huomioida se, miten sukupuolen ilmaisemisen ja kokemisen tavat vaihtelevat sukupuoliryhmien sisällä. Kahta cis-sukupuolista miestä ei voi niputtaa yhteen vain siksi, että he ovat cis-sukupuolisia miehiä. Vastaavalla tavalla trans- ja intersukupuolisten kokemukset ovat aina ainutlaatuisia ja yksilöllisiä, vaikka yhtymäkohtiakin usein löytyy.

Käsittelen työssäni sukupuolta ja seksuaalisuutta toisistaan erillisinä, mutta monenlaisin siten toisiinsa kytkeytyvinä asioina. Käsitteiden viittausala on eri, mutta sukupuolen ymmärtäminen edellyttää ymmärrystä seksuaalisuudesta ja sama toisin päin. Tästä syystä käsitteiden kuljettaminen ja pohtiminen rinnakkain on mielekästä. (Richardson 2000.) Esimerkiksi seksuaali-identiteettiä kuvaavat termit bi-, homo- ja heteroseksuaalisuus perustuvat nimenomaan ajatukselle sukupuolesta ja siitä, miten tietyn sukupuolen edustaja voi tuntea halua joko samaan sukupuoleen, eri sukupuoleen tai molempiin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden keskinäiset kytkökset tulevat ilmi myös siinä, miten seksuaalisuus on sukupuolittunutta. Heteroseksuaalisuus voi kokemuksena olla hyvin erilainen riippuen siitä, onko kokijana heteromies vai -nainen. Esimerkiksi nuoruusiän seksuaalinen aktiivisuus on poikien kohdalla yleensä sallitumpaa ja jopa toivottua, kun taas tyttöjen kohdalla pelkkä oletus seksuaalisesta aktiivisuudesta saattaa

johtaa ulossulkemiseen ja huoritteluun. (Aaltonen 2006.)

Lähestyn työssäni myös seksuaalisuutta moninaisuuden näkökulmasta. Seksuaalinen moninaisuus tarkoittaa niin ikään kahta asiaa. Ensinnäkin sitä, että seksuaalisuuden toteuttamisen tavat varioivat suuresti. Seuraavassa on lista, joka sisältää joitakin seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyviä käsitteitä. Lista on koottu SETA:n internetsivuilta (SETA i.a.). Kuten sukupuolen moninaisuutta käsittelevä listaus, tämäkään lista ei ole kattava vaan suuntaa antava. Olen liittänyt listaan mukaan myös rekisteröidyn parisuhteen ja sateenkaariperheen määritelmät.

Biseksuaali

Henkilö, jolla on kyky tuntea emotionaalista, eroottista ja/tai seksuaalista vetoa sekä miehiä että naisia kohtaan, tai hän ei koe kohteen sukupuolta merkityksellisenä asiana.

Hetero

Henkilö, jolla on kyky tuntea emotionaalista, eroottista ja/tai seksuaalista vetoa pääosin eri sukupuolta kohtaan.

Homo

Henkilö, jolla on kyky tuntea emotionaalista, eroottista ja/tai seksuaalista vetoa pääosin samaa sukupuolta kohtaan. Homo voi viitata sekä miehiin, että naisiin, suomen kielessä homolla tarkoitetaan yleisemmin miespuolista henkilöä.

Lesbo

Nainen, jolla on kyky tuntea emotionaalista, eroottista ja/tai seksuaalista vetoa pääosin toisia naisia kohtaan.

Seksuaalivähemmistöt

Seksuaalivähemmistöihin lasketaan yleensä kuuluvana homot, lesbot, biseksuaalit ja muut, jotka määrittelevät itsensä muuksi, kuin heteroksi; eri arvioiden mukaan heitä on noin 5-15 % väestöstä.

Rekisteröity parisuhde

Laista tullut termi kuvaa avioliittoa vastaavaa samaa sukupuolta olevien virallista parisuhdetta. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevilla ei ole kaikkia samoja oikeuksia kuin naimisissa olevilla. Esimerkiksi ulkoinen adoptio ei ole vielä nais- ja miespareilla mahdollista. Samaa sukupuolta olevat parit ovat Suomessa voineet rekisteröidä parisuhteensa vuodesta 2002 lähtien.

Sateenkaariperhe

Lapsiperhe, jossa yksi tai useampi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ja joka näin itsensä määrittelee. Sateenkaariperheet voivat olla erinäköisiä. Perheessä voi olla esimerkiksi kaksi äitiä tai kaksi isää ja heidän lapsensa. Perhe voi olla itsenäisten vanhempien perhe tai ns. kolmi- tai neliapilaperhe, jossa esimerkiksi miesparilla on lapsia naispuolisen ystävän tai ystäväpariskunnan kanssa.

Toiseksi olennaista on havaita, että seksuaalielämän käsikirjoitukset ovat hyvin erilaisia myös edellä mainittujen ryhmien sisällä. Tieto ihmisen seksuaalisuudesta ei kerro juuri mitään hänen elämästään, toiveistaan, unelmistaan ja arjestaan. Tuttu ja toistettu tarina, jossa tytön ja pojan ihastus johtaa kihlauksen kautta alttarille, jonka jälkeen lapsiperheeksi ja lopulta uusien vastaavaa tarinaa noudattavien lastenlasten isovanhemmiksi, on vain osa totuutta. Todellisen elämän tarinat ovat usein huomattavasti katkonaisempia, värikkäämpiä ja yksilöllisempiä – olipa kyse niin kutsutuista seksuaalivähemmistöistä tai -enemmistöistä.

Ajattelen seksuaalisutta areenana, joka kytkee monella tavoin yhteen yksilöllisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen. Tällaisessa ymmärryksessä seksuaalisuus ei kiinnity yksinomaan seksiin ja parinmuodostukseen, vaan laajemmin siihen, miten ihmiset luovat suhteita, perheitä ja verkostoja keskenään. Suhde- ja perhemuodot ovat monenlaisia ja ainutkertaisia niin homo- kuin heterotalouksissakin. Olennaista on se, että seksuaalisuuden ja ihmissuhteiden kautta päädytään alueille, jotka ovat usein inhimillisen elämän tärkeimpiä ja herkimpiä. Asenteet ja käsitykset, jotka asettavat esimerkiksi tietyt perhe-elämän muodot toisia alempiarvoiseksi, aikaansaavat hyvin syvälle käyviä haavoja. (Moring 2013.)

2.2 Kapeita ja kipeitä normeja

Se millä tavoin sukupuolta ja seksuaalisuutta tehdään ja toteutetaan, ei ole vapaavalintaista, vaan yhteisten sopimusten ja normien säätelemää. Vaaleansiniseen puettu tyttövauva herättää kysymyksiä, sillä sininen koetaan poikien väriksi. Erityisellä tavalla kysymyksiä herättää intersukupuolinen henkilö, jonka sukupuolta ei voida lääketieteellisesti määrittää. Mikäli mies on kiinnostunut asioista, jotka yleensä mielletään naisellisiksi, hänen seksuaalisuudestaan saattaa herätä epäilyksiä tai ainakin vitsailuja. Käsi kädessä kaupungilla kävelevä heteropari saa mitä todennäköisimmin olla rauhassa katseilta ja huuteluilta. Käsi kädessä kävelevä homopari ei automaattisesti voi luottaa vastaavaan rauhaan. Vaikka normit ovat ihmisyhteisöissä sopimuksenvaraisia, näyttäytyvät ne usein itsestäänselvyyksinä ja totuuksina.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien normien kautta tullaan määritelleeksi paitsi

sitä, mikä on hyvää ja toivottavaa, myös sitä, mikä jää hyvän ja toivottavan ulkopuolelle. Jokainen, joka on joskus jäänyt ulkopuolelle itselleen tärkeästä asiasta, tietää ulkopuolisuuden mukanaan tuoman kivun. Ulkopuolelle jääminen tarkoittaa monesti myös jäämistä katveeseen, jollakin tavoin näkymättömiin.

Sukupuolentutkimuksessa tarkastellaan usein sitä, miten erilaiset sukupuolen ja seksuaalisuuden toteuttamisen tavat tuppavat asettumaan hierarkkiseen järjestykseen keskenään. Kun erilaiset elämäntavat asettuvat keskinäiseen hierarkiaan, tuloksena on, että jonkun elämä, toiminta ja itsensä toteuttaminen mahdollistuvat vähemmän kuin jonkun toisen. Esimerkiksi työpaikalla vallitseva vahva olettaus työntekijöiden heteroseksuaalisuudesta voi aiheuttaa tilanteen, jossa ei-heteroseksuaalinen työntekijä jää ulkopuolelle. Siinä missä toiset voivat kertoa perheistään, viikonlopuistaan ja harrastuksistaan vailla leimautumisen pelkoa, jonkun on oltava hiljaa ja väisteltävä elämän tärkeimmille alueille osuvia kysymyksiä ja jopa yhteisiä sosiaalisia aktiviteetteja. (Vanhala 2003.)

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvat normatiiviset käsitykset aiheuttavat siis tilanteita, joissa eri tavoin elämäänsä järjestävät ihmiset tulevat kohdelluiksi eriarvoisella tavalla. Hiljattain julkaistu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa 27 EU-maassa ja Kroatiassa koskeva raportti osoittaa, että niin seksuaali- kuin sukupuolivähemmistöjenkin kokema syrjintä ja väkivalta ovat varsin yleisiä ilmiöitä. Yli 90 000 sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvaa vastaajaa kattaneessa joukossa keskimäärin 47 % vastaajista oli kokenut kuluneen vuoden aikana syrjintää tai häirintää seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Suomalaisvastaajien osalta luku oli 38 %. Keskimäärin 20 % vastaajista oli kuluneen vuoden aikana kokenut sukupuoli- tai seksuaali-identiteettiin pohjautuvaa syrjintää työelämässä. Suomalaisvastaajien osalta luku oli 16 %. Muilla elämänalueilla kuin työssä syrjintää oli kokenut 32 % kaikista vastaajista ja 27 % suomalaisvastaajista. (EU LGTB Survey 2013.)

Huomionarvoisena voidaan pitää tutkimuksen osoittamaa trendiä, jossa erityisesti nuoret vastaajat raportoivat laajalti syrjintäkokemuksista. Nuorimmassa vastaajaryhmässä (18-24-vuotiaat) sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin salaaminen oli niin ikään kaikkein yleisintä. Kun vastaajilta kysyttiin sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön oletetun alle 18-vuotiaan luokkatoverin kohtelusta koulussa,

jopa 91 % vastaajista kertoi vähemmistöön kuuluviksi epäiltyjen saavan osakseen huutelua ja negatiivista kohtelua. Suomalaisvastaajien osuus oli 90 %. Nimenomaan kouluvuosina valtaosa vastaajista koki myös painetta salata ja piilottaa sukupuoli- ja seksuaali-identiteettinsä. Kaikkiaan 69 % vastaajista oli joutunut salaamaan identiteettinsä joko aina tai usein. Suomalaisvastaajien osalta luku oli 59 %. (EU LGTB Survey 2013.) Lasten ja nuorten kokemaa syrjintää Suomessa tutkineet Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio (2010) havaitsivat myös omassa tutkimuksessaan, että vammaisuuden ja sairauden ohella etenkin seksuaalinen erilaisuus altistaa nuoria syrjinnälle.

EU:n alueella tehty tutkimus osoittaa, että eniten syrjintäkokemuksia oli sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä. Erityisen näkyvää sukupuolivähemmistöjen syrjintä oli työelämässä sekä terveydenhuollossa. (EU LGTB Survey 2013, 9-10.) Tasa-arvovaltuutetun toimiston julkaisema *Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta* (2012) osoittaa niin ikään vakavia puutteita sukupuolen moninaisuuden tunnettavuudessa. Selvityksessä kävi ilmi muun muassa se, että sukupuolivähemmistöihin kuuluivat ihmiset tulevat usein heikosti kohdatuiksi asioidessaan erilaisissa terveydenhuollon, sosiaalialan ja kasvatusalan palveluissa. Koska sukupuolen moninaisuutta tunnetaan ammattikentällä vähän, tilanne kääntyy usein siihen, että asiakkaan on ”opetettava” työntekijää.

2.3 Sukupuoli ja seksuaalisuus sosiaalialalla

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat teemoja, jotka tulevat väistämättä esiin kaikessa ihmisten kanssa tehtävässä kohtaamistyössä. Kuten edellä on todettu, sukupuoli ja seksuaalisuus vaikuttavat elämään monella tavalla ja elämänalueella. Ne kytkeytyvät ihmisen itseymmärrykseen, identiteettiin ja ihmisten välisiin suhteisiin sekä laajempiin verkostoihin. Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat aina jollakin tavoin läsnä myös sosiaalialan ammatillisissa kohtaamisissa. (esim. Lehtonen 2006; Juvonen 1997.)

Sukupuoli ja seksuaalisuus voivat olla kohtaamisissa läsnä yhtäältä suorasti ja toisaalta epäsuorasti. Suoralla tavalla ne ovat läsnä silloin, kun käsiteltävä aihepiiri liittyy määritelmällisesti sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Selkeänä esimerkkinä toimii

vaikkapa tämän opinnäytteen käytännön toteutus. Seksuaalikasvatustuokioon tuleva asiakas tietää valmiiksi, minkälaisia aihepiirejä tilanteessa tullaan käsittelemään. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymykset muodostavat lähtökohdan, jonka ympärille toiminta rakentuu. Hieman toisenlainen esimerkki voisi olla parisuhdetta ja seksuaalisuutta käsittelevä, pariskunnille suunnattu leiri.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät aihepiirit tulevat ehkä kuitenkin vielä useammin eteen silloin, kun niiden käsittelylle ei erikseen ole raivattu tilaa. Teemat ilmaantuvat keskusteluun yllättäen tai ikään kuin vilahtavat huomaamatta ohitse. Asiakas saattaa kertoa jotakin puoliosastaan tai perheestään, nuori saattaa ilmaista huolensa siitä onko hän saanut sukupuolitaudin, joku saattaa kertoa suhtautuvansa hyvin kielteisesti seksuaalivähemmistöihin, joku saattaa kysyä itselleen tuntemattomasta moninaisuuteen liittyvästä käsitteestä, työntekijä voi huomata, että oma ja asiakkaan sukupuoli vaikuttavat asiakassuhteen dynamiikkaan. Näissä kohtaamisissa sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymykset nousevat esiin osana muuta työskentelyä.

Asiakkaan ja työntekijän välillä vallitsee jonkinlainen valta- ja auktoriteettiasema kaikissa sosiaalialan kohtaamisissa. Vaikka valta-asetelmat eivät ole täysin yksiselitteisiä tai yksisuuntaisia, työntekijällä on lähes poikkeuksetta huomattavaa valtaa asiakkaaseen nähden. Sosiaalialalla työntekijän on yhdessä asiakkaan kanssa etsittävä keinoja arjen järjestämiseen ja mahdollisimman hyvän elämän toteuttamiseen. Sosiaalialan työssä asiakkaan elämään voidaan joutua puuttumaan hyvinkin merkittävällä tavalla. Työntekijän käsityksillä siitä, mikä on asiakkaalle (tai ihmiselle ylipäätään) hyväksi, on suuri painoarvo. (ks. esim. Laitinen 2008.)

Silloin kun asiakastilanteesta puhutaan sukupuolesta ja seksuaalisuudesta – olipa puhe sitten suoraa tai epäsuoraa – työntekijä on mukana rakentamassa kuvaa siitä, minkälainen sukupuolen tai seksuaalisuuden ilmentäminen on toivottavaa ja norminmukaista. Käytännön kohtaamistyössä toteutuva valta ei ole lainsäätäjän tai -valvojan ehdotonta valtaa, vaan usein huomattavasti hienovaraisempaa valtaa, joka voi tulla esiin esimerkiksi siinä, kuka tulee nähdyksi ja kuulluksi missäkin tilanteessa. Hyvän määrittely tapahtuu usein periaatteessa hyvää tarkoittaen, vaivihkaa ja huomaamatta. Mieleeni muistuu eräs sosiaalialan työssä kohtaamani tilanne, jossa työntekijä kiusoitteli hyväntahtoisesti tyttöporukkaa siitä, kehen poikaan tytöt olisivat

ihastuneita. Tiesin itse, että yksi tytöistä oli juuri alkanut tapailla erästä tyttöä. Hän ei kuitenkaan voinut tilanteessa tuoda tarinaansa esille, toisin kuin ne, jotka kertoilivat ihastuksistaan poikiin.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta puhutaan usein mielipidekysymyksen kehyksessä. Esimerkiksi sukupuolineutraalista avioliittolaista puhuttaessa on tyypillistä jakaa ihmiset kahtia konservatiiveihin, jotka vastustavat avioliittolain muutosta sekä liberaaleihin, jotka kannattavat lakimuutosta. Ajattelumalli on ymmärrettävä siksi, että sukupuolesta ja seksuaalisuudesta vallitsee edelleen hyvin erilaisia näkemyksiä. Ajattelen kuitenkin, että ammatillisessa kohtaamisessa edellä kuvattu ajattelun tapa – sukupuolen ja seksuaalisuuden näkeminen mielipideasioina – on syvästi ongelmallinen ja jopa vahingollinen.

Mikäli sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtelu nähdään mielipidekysymyksenä, voi tuloksena olla loputonta väittelyä sukupuolen ja seksuaalisuuden ”totuudesta”. Käytän totuus-sanaa lainausmerkeissä siitä syystä, että sukupuolta ja seksuaalisuutta koskeva tieto on aina lähtöisin jostakin tietystä inhimillisestä näkökulmasta. Erilaiset näkemykset ja tutkimukset voivat kiistellä keskenään loputtomiin, kuten varsinkin kirkollisessa keskustelussa on käynyt ilmi (palaan teemaan tuonnempana). Tämänkaltaisessa kiistelystä katveeseen jäävät etenkin ne, jotka määrittyvät kiistelyn kasvottomiksi kohteiksi.

Ratkaisuna voisi toimia sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevan keskustelun tiukempi kehystäminen kysymyksiksi ammatillisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja eettisestä kohtaamisesta. Sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevat käsitykset ja näkemykset vaikuttavat syvällisellä tavalla siihen, miten erilaisten ihmisten arat ja tärkeät elämänalueet voivat tulla nähdyiksi ja kuulluiksi sosiaalipalveluiden kentällä. Tässä mielessä sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen on vahvasti ammattietiikkaan ja yhdenvertaiseen kohteluun liittyvä kysymys.

Edellä kuvattu käsittelyn tapa ei merkitse sitä, että kaikkien sosiaalialalla toimivien tulisi olla samaa mieltä sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksistä. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden näkeminen ammatillisena haasteena voi kuitenkin tarjota apuvälineitä rakentavaan keskusteluun ja asiakaslähtöiseen kohtaamiseen

riippumatta siitä, minkälaisia mielipiteitä ja näkökulmia kohtaamisen osapuolet yksityishenkilöinä edustavat.

Millaisena ammattietiikka voisi näyttäytyä sukupuolen ja seksuaalisuuden kautta luettuna? Ja toisaalta: millaista voisi olla sukupuolen ja seksuaalisuuden eettinen kohtaaminen sosiaalialalla? Syvennän näkökulmaani tarkastelemalla keskustelua sosiaalialan eettisistä periaatteista. Pohdin erityisesti sitä, mitä ammattieettisten ohjeiden soveltaminen voisi merkitä sukupuolen ja seksuaalisuuden aihepiirien kannalta. Olen pyrkinyt hyödyntämään ammattieettisten ohjeiden tarjoamia näkökulmia myös tämän opinnäytteen käytännön toteutuksessa, jota käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa. Toivon kuitenkin näkökulman tulevan esiin läpi työn.

2.3.1 Sosiaalialan eettiset periaatteet

Sosiaalialalla työskentelyä ohjaavia eettisiä periaatteita on määritelty niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Yhteistä erilaisille eettisten periaatteiden kokoelmille on niiden lähtökohta-ajatus kaikille ihmisille yhteisestä ihmisarvosta ja sosiaalialan työstä työnä ihmisoikeuksien puolesta. Tässä opinnäytteessä hyödynnän sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian tuottamaa julkaisua *Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet* (2005). Pohdin ammattieettisiä ohjeita etenkin suhteessa opinnäytteen ydinkysymyksiin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.

Talentian eettisissä ohjeissa lähdetään liikkeelle ihmisarvosta ja ihmisoikeuksista. Sosiaalialan ammattilaisen on oppaan mukaan puolustettava ihmisoikeuksia kaikissa tilanteissa. Olennaista on, että ihmisoikeudet eivät ole riippuvaisia kenenkään toiminnasta tai elämänvalinnoista. Ne kuuluvat yksiselitteisesti kaikille. (Arki, arvot... 2005, 7.)

Ihmiselämän ainutlaatuisuuden ja ihmisarvon kunnioittaminen ilmenee sosiaalialan asiakastyössä neljän periaatteen kautta. Näitä periaatteita ovat itsemääräämisoikeus, osallistumisoikeus, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti sekä oikeus yksityisyyteen.

Itsemääräämisoikeutta kuvataan oppaassa seuraavasti:

Ammattilaisen on omista arvoistaan ja elämänvalinnoistaan riippumatta kunnioitettava ja edistettävä asiakkaansa oikeutta tehdä omat valintansa edellyttäen, että tämä ei uhkaa muiden oikeuksia tai oikeutettuja etuja. Täysvaltainen asiakas on vastuussa omista valinnoistaan ja niiden seurauksista. (Arki, arvot... 2005, 8.)

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat yhteiskunnassa aihepiirejä, jotka herättävät paikoin kiivastakin keskustelua ja mielipiteenvaihtoa. Myös sosiaalialalla työskentelevillä ihmisillä on erilaisia henkilökohtaisia mielipiteitä ja näkemyksiä siitä, minkälainen sukupuolen tai seksuaalisuuden toteuttamisen tapa on hyvä ja suositeltava. Toiset kokevat moninaisuuden luontevaksi asiaksi. Toisille se taas tuottaa eri syistä ahdistusta.

Sosiaalialan ammattilaisella on omista arvoistaan ja elämänvalinnoistaan riippumaton velvoite edetä asiakkaan ehdoilla ja häntä kunnioittaen tilanteessa, jossa kenenkään muun oikeudet eivät ole uhattuina. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden tunnustaminen ei uhkaa kenenkään oikeuksia. Ohjeistus paitsi velvoittaa, antaa myös tilaa erilaisille ajatusmalleille ja elämäntavoille: se ei merkitse, että työntekijän olisi muutettava omaa elämäntapaansa tai edes henkilökohtaisia näkemyksiään. Ammatillisessa kohtaamisessa omat arvot – liittyivätpä ne sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai johonkin muuhun aihepiiriin – on kuitenkin pyrittävä asettamaan asianmukaisille paikoilleen.

Oppaassa korostetaan itsemääräämisoikeuden ohella myös oikeutta osallistumiseen. Työntekijän on tuettava ja vahvistettava asiakkaan kykyä osallistua ja vaikuttaa häntä koskevaan päätöksentekoon. Tämä merkitsee asiakkaan näkemistä osana häntä ympäröivää yhteisöä ja laajempaa yhteiskuntaa. Sukupuolen ja seksuaalisuuden näkökulmasta osallisuuden vahvistamisessa voisi hyödyntää esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille suunnattujen tukipalveluiden ja järjestökentän tuntemusta. Näiden hyödyntäminen on paikallaan tilanteissa, joissa asiakas itse kokee haluavansa työstää sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja. Yhtä tärkeää on kuitenkin pitäytyä irti sellaisesta ajattelusta, jossa yksilö nähdään yksinomaan jonkin tietyn asian – esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen – kautta. Kenenkään ei ole pakko määritellä

itseään suhteessa sukupuoleen tai seksuaalisuuteen.

Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti määritellään oppaassa seuraavasti:

Ammattilaisen on pyrittävä ottamaan huomioon asiakkaansa kaikki elämäalueet ja kohtaamaan hänet paitsi yksilönä myös osana perhettään sekä osana ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa. Asiakasta autetaan omien vahvuksiensa tunnistamisessa ja kehittämisessä.
(Arki, arvot... 2005, 8.)

Kokonaisvaltainen kohtaaminen ja nähdyksi tuleminen ovat keskeisiä teemoja suhteessa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen. Usealla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvalla on vahva kokemus nimenomaan siitä, että ei tule nähdyksi ja kohdatuksi omana itsenään. Tämä pätee sekä arkisessa kanssakäymisessä että ammatillisissa kohtaamisissa. Kohtaamattomuuden syyt voivat sosiaalialan työssä olla moninaisia. Saattaa olla, että ammattilaisella ei ole tietoa ja toimintatapoja sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvän moninaisuuden käsittelyyn. Voi myös olla, että ammattilainen kokee nämä aihepiirit itselleen vieraiksi tai hankaliksi. (Esim Tuovinen, Stålström, Nissinen & Hentilä 2011; Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta 2012.)

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat kytköksissä paitsi identiteetin ja yksilötason kysymyksiin, myös siihen, miten perheitä ja laajempia ihmissuhteiden verkostoja muodostetaan. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvän näkökulman arkipäiväistämistä ja valtavirtaistamista voikin pitää tärkeänä päämääränä laadukkaalle sosiaalialan työlle. Tämä ei merkitse sitä, että jokaisella sosiaalialan ammattilaisella tulisi olla erityspätevyyttä nimenomaan sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin liittyen. Perustiedot, avoimuus ja valmius kohdata erilaisuutta ovat usein riittävä lähtökohta arvostavalle ja eettiselle kohtaamiselle.

Oppaassa mainitaan neljäntenä kohtana yksityisyyden suoja, joka koskee yhtä lailla kaikkia sosiaalialan asiakkaita. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät aihepiirit saatetaan kokea erityisen arkoina, jolloin luottamuksellisuudesta, salassapidosta ja tietoturvasta on huolehdittava huolellisesti. Tämä ei kuitenkaan liity yksinomaan edellä mainittuihin aihepiireihin, vaan sosiaalialan työhön laajemmin.

Arki, arvot, elämä, etiikka -oppaassa (2005, 9) korostetaan edellä mainittujen kohtien ohella sosiaalialan ammattilaisen vastuuta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistäjänä. Oppaassa mainitaan suoraan velvollisuus estää syrjintää ja tunnustaa moninaisuutta. Sukupuolen ja seksuaalisuuden ohella moninaisuus ulottuu kykyyn, ikään, kulttuuriin, siviilisäättyyn, yhteiskunnalliseen tai taloudelliseen asemaan, poliittisiin mielipiteisiin, ihonväriin, rotuun, fyysisiin ominaisuuksiin, uskontoon sekä vakaumukseen. Moninaisuuden tunnustamisen ohella sosiaalialan ammattilaisella on velvollisuus viedä yhteiskunnassa eteenpäin tietoa syrjinnästä, eriarvoisuudesta ja epätasa-arvosta.

2.3.2 Kirkon alan erityiskysymyksiä

Koska käsillä oleva opinnäytetyö sisältyy kirkon virkakelpoisuuteen johtavaan tutkintoon, käsittelen lyhyesti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta nimenomaan kirkollisen alan kysymyksenä. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa tehdään monenlaista ja monipuolista sosiaali- ja kasvatustyötä. Sukupuolen ja seksuaalisuuden teemat nousevat luonnollisesti esiin myös kirkon piirissä tehtävässä työssä.

Kirkolliseen sosiaalialan työhön pätevät pääosin samat säädökset ja eettiset periaatteet kuin muillakin areenoilla tapahtuvaan sosiaalialan työhön. Erityistä kirkon alan työssä on työskentelyn ulottuminen myös hengelliseen elämänpiiriin. Diakoniatyöntekijöiden liiton julkaisemissa *Diakoniatyöntekijän eettisissä ohjeissa* (2001) korostetaan inhimillisen kärsimyksen vähentämistä ja asiakkaan elämänlaadun parantamista. Olennaista on jokaisen ihmisen ehdoton kunnioittaminen osana Jumalan luomistyötä, jokaisen ihmisen oikeus omaan uskontoon, mielipiteeseen ja kulttuuriin, heikompien puolelle asettuminen sekä sitoutuminen kristilliseen uskoon. Keskeiset kohtaamistyöhön liittyvät asiasisällöt muistuttavat vahvasti Talentian julkaisun vastaavia. Erona on se, että Diakoniatyöntekijöiden liiton ohjeissa läsnä on tunnustuksellinen kristillisuus.

Vaikka sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset tulevat esille yhtä lailla kaikessa sosiaalialan työssä, voi kirkon asemaa pitää jokseenkin erityisenä varsinkin

suhteessa seksuaalisuuteen. Kirkko koetaan edelleen tärkeänä yhteiskunnallisena keskustelijana seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. (esim. Hytönen 2003.) Seksuaalietiikasta vaikuttaa itse asiassa tulleen 2010-luvulla kirkolle erityisen merkittävä – ja erityisen haastava – kysymys. Aihepiiri on merkittävä sekä kirkon sisäisissä keskusteluissa että keskusteluissa niin kutsutun laajemman yleisön suuntaan.

Hyvin eri tavoin ajattelevat ihmiset odottavat kirkolta selkeitä kannanottoja esimerkiksi homoseksuaalisuutta koskien. Kirkon seksuaalieettisistä näkemyksistä on enenevissä määrin tullut myös kirkkoon kuulumisen kysymys. Tutkimusten mukaan kirkosta erotaan maailmankatsomuksellisten syiden ohella eniten siksi, että kirkko koetaan joko moraalisesti liian löyhänä ja sallivana tai jäykkänä ja syrjivänä (Niemelä 2006). Vuonna 2010 esitetty Ajankohtaisen kakkosen Homoilta, jossa tietyt kristilliset tahot olivat vahvasti homoseksuaalisuutta vastaan, johti yli 40 000 ihmisen joukkoeroon kirkosta.

Kirkolla on keskusteluasemansa ohella myös erityisiä väestötasoon heijastuvia kosketuspintoja sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymysten määrittelyyn. Kaksi ilmeistä risteyskohtaa, joissa sukupuolen ja seksuaalisuuden merkityksiä työestetään, ovat rippikoulu sekä avioliittorituaali. Vaikka kummankin suosio on viime vuosina ollut laskussa, tavoittavat molemmat edelleen merkittävän osan suomalaisia joko osallistujana tai vieraana. Rippikouluopetuksessa käsitellään kasvuun, sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja parisuhteisiin liittyviä kysymyksiä. Avioliiton solmimisessa sukupuoli ja seksuaalisuus ovat niin ikään esillä ja kiinnittyvät laajempiin kysymyksiin siitä, mitä avioliitto ja perhe tarkoittavat ja kuka perheen voi muodostaa. (Vihlman 2010.)

Uskonnollisissa traditioissa on aina pyritty löytämään vastauksia siihen, minkälainen elämä on hyvää ja oikeudenmukaista. Vastauksia on etsitty perinteestä, joka ulottuu hyvin etäälle, jopa tavoittamattomaan menneisyyteen. Perinteeseen pääsyn välineenä toimivat pyhät kirjoitukset. Pyhiä kirjoituksia on aikojen saatossa tulkittu ja niitä tulkitaan edelleenkin hyvin eri tavoin riippuen tulkitsijan omasta perinteestä ja lähtökohdista. Myös seksuaalieettisiä kysymyksiä on tulkittu ja käsitelty kirkossa monin, vastakkaisinkin tavoin.

Kirkon sisäistä moniäänisyyttä voi pitää sekä etuna että haittana. Moniäänisyyden etuna

on se, että parhaimmassa tapauksessa erilaiset näkökulmat voivat päästä hedelmälliseen dialogiin keskenään. Aito vuoropuhelu yli mielipiderajojen toimii yhteisöllisyyttä lisäävänä ja avoimuutta rakentavana voimavarana. Kolikolla on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Erimielisyys, josta puuttuu halu tai kyky kohdata toista, johtaa pahimmassa tapauksessa ymmärtämättömyyteen ja konflikteihin, joihin ei tunnu löytyvän mielekästä ratkaisua. Koska kirkko toimii maallisen elämänpiirin ohella hengellisen elämän alueella, keskustelut ja mielipiteenvaihdot sukupuolesta ja seksuaalisuudesta saattavat hengellistyä ja muuttua päämäärättömäksi kiistelyksi yksittäisten raamatunkohtien merkityksestä tai yksittäisten elämänvalintojen synnillisyydestä. Suuren yleisön suuntaan kirkon moniäänisyys voi niin ikään näyttäytyä hämmentävänä: kun yksi piispa sanoo yhtä ja diakoni toista ja kirkkoherra kolmatta, mistä kirkon mielipide oikeastaan muodostuu?

Se että kirkolta odotetaan erityisellä tavalla kantaa suhteessa seksuaalisuuden oikeaan ja väärään, vaikuttaa myös kirkon työntekijöihin kohdistuviin ajatuksiin ja odotuksiin. Kirkon työntekijöiden kanta homoseksuaalisuuteen puhuttaa mediassa eri tavoin kuin vaikka sosiaalityöntekijöiden tai lähihoitajien kanta homoseksuaalisuuteen. Kirkon työntekijöiden piirissä onkin kenties ollut keskimääräistä enemmän tarvetta pohtia sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Työstäminen on saattanut olla myös taakka, mikäli avoin keskustelu ei ole ollut mahdollista tai välineitä asioiden pohtimiseen ei ole ollut saatavilla. Moni kirkon työntekijä on saattanut kokea, että keskittyminen seksuaalisuuteen on ollut kohtuutonta suhteessa kirkon tekemään laajempaan yhteiskunnalliseen ja hengelliseen työhön. Omaa sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiään työstäneet kirkon työntekijät ovat monin paikoin olleet erityisen ahtaalla.

Kirkon virkaan vihityt ovat vihkimyksessään sitoutuneet noudattamaan kirkon oppia. Kirkon oppi ei kuitenkaan ole yksiselitteinen tai muuttumaton suhteessa sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin. Siitä, missä määrin sukupuolen ja seksuaalisuuden teemat ylipäättään ovat opillisia tai teologisia kysymyksiä, vallitsee myös erimielisyyttä. Esimerkiksi Kari Kuula on todennut, että kun homoseksuaalisuutta tarkastellaan Raamatun valossa, analyysin kautta on yhtä mahdollista päätyä sekä homoseksuaalisuutta puoltavaan että vastustavaan kantaan (Kuula 2005, ks. myös esim. Saarelma 2007; Nissinen 1994). Opillisten ja teologisten tulkintamahdollisuuksien

moninaisuus ja kirkon sisäisten äänten runsaus jättävät näin vastuuta työntekijälle itselleen: oppi, johon kirkon työntekijänä sitoutuu, on monitulkintainen.

Teologis-opillisen monitulkintaisuuden ongelma johtaa kirkon alalla samaan hankalaan lopputulokseen kuin aiemmin käsittelemäni kehystys, jossa sukupuoli ja seksuaalisuus nähdään mielipidekysymyksinä. Myös kirkon piirissä saattaisi olla rakentavampaa siirtää sukupuolen ja seksuaalisuuden käsittelyn painopistettä kohti diakoniatyön ydinajatuksista lähimmäisen arvostavasta ja eettisestä kohtaamisesta. Tällaisia puheenvuoroja on ollut nähtävillä myös kirkon johdossa (esim. Mäkinen 13.5.2013). Arvostavan kohtaamisen tielle kirkon työntekijää viitoittavat myös Diakoniatyön eettiset ohjeet. Kun lähtökohtana on asiakkaan mielipiteen, vakaumuksen, elämäntavan ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen riippumatta siitä, millaisista lähtökohdista työntekijä itse asioita hahmottaa, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus asettuvat osaksi laajempaa elämän moninaisuuden ja luomistyön kirjoa.

2.4 Teoriasta käytäntöön

Erilaiset tutkimustulokset, eettiset ohjeistukset ja analyyttiset keskustelut voivat antaa tärkeitä välineitä sen pohtimiseen, miten arjen työssä on mahdollista kohdata, kunnioittaa ja huomioida erilaisia elämisen tapoja. Abstraktien pohdintojen ja arkisten kohtaamisten välillä vallitsee kuitenkin toisinaan kuilu. Elämä on alati muuttuvaa ja aina huomattavasti monisyisempää kuin teoreettinen elämää tai etiikkaa koskeva mallinnus. Eettiset lähtökohdat ja motivaatiot punnitaan aina viime kädessä käytännön toiminnassa.

Opinnäytteessäni pyrin soveltamaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvää teoreettista tietoa käytäntöön siten, että tutkimuksellinen tieto tukisi asiakkaan eettistä kohtaamista sosiaalialan työssä. Tämänkaltaisia teoreettisen ymmärryksen ja käytännöllisen toiminnan yhdistäviä lähestymistapoja on kehitelty aiemminkin, ja ammennan näistä kehittyistä omassa työssäni. Kenties tunnetuin sosiaalialalla esiintyvistä sukupuolen moninaisuutta korostavista työtavoista on sukupuolisensitiivisyys (Punnonen 2007; Anttonen 2007). Myös seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimiseen on pyritty kiinnittämään huomiota (esim. Lehtonen

2006). Lisäksi voi ajatella, että koska sukupuoli ja seksuaalisuus ovat teemoina kytköksissä toisiinsa, sukupuolisensitiivisessä työtöteessa on jollakin tavoin läsnä myös seksuaalisuuden työstäminen (Mulari, Eischer & Uusitalo-Herttua 2012, 10). Sukupuoli ei kuitenkaan ole yhtä kuin seksuaalisuus, joten molempiin osa-alueisiin on kiinnitettävä huomiota myös erikseen.

Sukupuolisensitiivisessä työskentelyssä huomio suunnataan tietoisesti siihen, mihin ja miten sukupuoli kussakin tilanteessa vaikuttaa:

Sukupuolitietoinen lähestymistapa (esimerkiksi sukupuolitietoinen ohjaus) tarkoittaa sitä, että tunnistetaan sukupuolen vaikutus ihmisen elämään ja hänen tekemiinsä ratkaisuihin. Kyse ei kuitenkaan ole kullekin sukupuolelle luontaisina pidettyjen käyttäytymismallien vahvistamisesta vaan niiden näkyväksi tekemisestä. Sukupuolitietoisuus tai -sensitiivisyys viittaa siis siihen, että ollaan tietoisia odotuksista, joita yhteiskunta kohdistaa miehiin ja naisiin. Kun nämä odotukset on tunnistettu ja tiedostettu, niitä voidaan alkaa muuttaa moninaisuutta ja useampia vaihtoehtoja kummallekin sukupuolelle sallivaan suuntaan. (Punnonen 2007, 521.)

Nuorten kanssa tehtävässä työssä sukupuolisensitiivisyys merkitsee herkistymistä sille, miten sukupuoli - tyttöinä tai poikana eläminen - vaikuttaa nuoren kasvuun, kokemuksiin ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin. Sukupuolisensitiivisyyden ideana ei ole astua sukupuolijärjestyksen ulkopuolelle ”neutraaliin tilaan” – tällaista ei ole olemassa – vaan kiinnittää huomiota siihen, miten erilaiset sukupuolta koskevat jaetut käsitykset vaikuttavat yksilöiden toimintamahdollisuuksiin. (Punnonen 2007; Honkasalo 2011.)

Kun yllä lainattua Punnoson määritelmää purkaa osiin, olennaiseksi muodostuu ensinnäkin stereotyyppisten sukupuolta koskevien ajatusten ja sukupuolen vaikutusmekanismien tunnistaminen ja tiedostaminen. Tunnistamisen ohella tärkeää on niiden näkyväksi tekeminen, sillä usein sukupuoleen liittyvät stereotyyppiset ajatusmallit ja odotukset ovat niin tuttuja, että niihin ei tule kiinnittäneeksi huomiota. Näkyväksi tekeminen taas antaa mahdollisuuksia toimintaan, jossa voidaan tietoisesti irtisanoutua stereotyyppisistä käsityksistä ja tarjota kaikille sukupuolille stereotypioita laajempia toimintamalleja.

Sukupuolisensitiivinen työtapa edellyttää työntekijältä tiettyjä toiminnallisia valmiuksia, joista olennaisimpiin lukeutuu kyky tunnistaa ja reflektoida kriittisesti itseään ja omaa ajatusmaailmaansa. Sukupuolisensitiivisyyttä kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä tarkastellut Erja Anttonen määrittelee sensitiivisyyden omakohtaisesti

(...) lähestymistavaksi, jossa esimerkiksi olen kasvattajana herkistynyt, altis, valpas ja avoin tarkastelemaan kriittisesti omia arvojeni, asenteitani ja toimintaani. Haluan ajatella sensitiivisyyden sisältävän myös muutoksen tai ainakin muutoksen mahdollisuuden ulottuvuuden: että tohdin kriittisten havaintojen perusteella haastaa itseni arvojeni, asenteideni ja toimintani uudelleentarkasteluun sekä oppia uutta. Tässä prosessissa voi olla myös tarpeen opetella pois jostakin aiemmasta, totutusta toimintatavastani.
(Anttonen 2007, 10.)

Alkuun voi päästä pohtimalla arkisia kohtaamisia, ajattelu- ja toimintatapoja. Oletanko, että naisasiakkaat ovat esimerkiksi kiinnostuneita ruuanlaitosta ja miesasiakkaat eivät? Tulkitsenko asiakkaiden tunteita eri tavoin heidän sukupuolestaan riippuen? Hämmennynkö asiakkaasta, jonka sukupuolta en osaa hahmottaa? Vitsailenko miehistä tai naisista ryhmänä, joka ei osaa jotakin sukupuolensa vuoksi? Näenkö eri sukupuolta olevien ystävyys-suhteissa automaattisesti seksuaalisia sävyjä? Kyselenkö hyväntahtoisesti tyttö- ja poikaystävästä sen mukaan, kumpaa sukupuolta asiakas edustaa? Puutunko aktiivisesti homotteluun ja huoritteluun? (Vrt. esim. Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista i.a.; ks. myös tämän työn luku neljä.)

Sensitiivistä työotetta on mahdollista ja tarpeellista laajentaa sukupuolesta myös muihin aihealueisiin. Kulttuurisensitiivisyydellä tarkoitetaan herkistymistä sille, miten kulttuuriin kohdistuvat odotukset ohjaavat toiminnan mahdollisuuksia. Arkisessa työssä pyritään siis tunnistamaan kulttuuriin ja kulttuureihin sisältyviä ennakko-oletuksia ja erityispiirteitä, ja nämä piirteet pyritään huomioimaan työtapoja pohdittaessa. (Honkasalo & Souto 2007; Honkasalo 2011.) Vastaavalla tavalla sensitiivisyyssajattelua on mahdollista hyödyntää suhteessa seksuaalisuuteen ja siihen liittyviin stereotyyppisiin ajattelumalleihin, tai vaikkapa suhteessa sosiaaliluokkaan. Tavoitteena on aina se, että ihminen nähtäisiin kokonaisuutena, ei tietyn ryhmän edustajana. (esim. Moninaisuus mahtuu kouluun! i.a.)

Sosiaalialan käytännön työn näkökulmasta sensitiivinen työote tarjoaa aineksia vankkaan asiakaslähtöisyyteen, jossa on mahdollisuus tunnistaa sukupuoleen ja

seksuaalisuuteen liittyviä odotuksia ja näiden konkreettisia vaikutuksia elämäntilanteisiin ja toiminnan mahdollisuuksiin. Sekä sukupuoli- että kulttuurisensitiivinen työ edellyttää tekijältään vahvaa itsereflektiokykyä. On kyettävä tunnistamaan omia ennakkoluulojaan, luutuneita käsityksiään ja kipupisteitään. Asioita on kyettävä katsomaan monesta näkökulmasta ja omia ajatuksiaan ja käsityksiään on voitava tarvittaessa myös muokata. Keskiössä on avoimuus kohtaamiselle silloinkin, kun toinen edustaa omasta hyvän elämän normista poikkeavaa näkemystä ja elämäntapaa. (Punnonen 2007; Anttonen 2007.)

Sukupuolisensitiivisen tai muun sensitiivisen työotteen toteutuminen edellyttää tiettyjä asioita myös työyhteisöltä. Jotta sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyviä stereotypioita voi oppia tunnistamaan, on työntekijöiden saatava asiallista tietoa sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja niiden moninaisuudesta. Sensitiivistä työotetta soveltavan työntekijän on sitouduttava yhdenvertaisuuden edistämiseen ja olemassa olevien käytäntöjen muuttamiseen. Sensitiivistä työotteen laadukkaan toteuttamisen edellytyksenä on työyhteisö, jossa omia ajatuksia ja asenteita on mahdollista työstää ja peilata. Tällaisessa työyhteisössä on mahdollisuus myös tukeen sitä tarvitseville.

3. KOSKETUKSISSA-ILLAT

Tässä luvussa käyn läpi opinnäytetyöni käytännön toteutusta, eli tapahtumaketjua, joka johti kahteen sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevään ryhmäkertaan, jotka nimesin *Kosketuksissa*-illoiksi. Luku on kuvaus prosessista, joka alkaa ideoinnista ja suunnittelusta ja johtaa lopulta toteutukseen ja arviointiin.

Opinnäytteeni kirjallinen osio on tyyliältään reflektiivinen, joten tulen kirjoittamaan auki ja perustelemaan tekemiäni ratkaisuja suhteellisen seikkaperäisesti. Pyrin näin piirtämään esiin rakenteita ja motivaatioita, jotka valmiissa työssä eivät tyypillisesti ole nähtävillä, mutta jotka ohjaavat vahvasti sitä, minkälaiseksi lopputulos muovautuu. Tavoitteenani on tällä tavoin lisätä prosessin läpinäkyvyyttä ja avata tilaa myös laajemmille opinnäytetyöprosessia koskeville keskusteluille.

Kolmas luku rakentuu pitkälti niille teoreettisille puitteille, jotka olen tuonut esiin luvussa kaksi. Turvallista toiminnallisuutta käsittelevässä alaluvussa tuon esiin jotakin ryhmänohjauksen kannalta olennaista tutkimuksellisia näkökulmia, joita ei ole aiemmin työssä käsitelty. Käytännön ja teorian vuoropuhelu asettuu monin tavoin luvun ytimeen, ja kolmatta lukua voikin lukea myös kuvauksena siitä, miten olen pyrkinyt soveltamaan teoriaa ja tutkimustietoa arkeen ja käytäntöön.

3.1 Ideoinnista suunnitteluun

Opinnäytetyön ideointi alkoi loppusyksyllä 2012. Lähtökohtanani oli ajatus siitä, että halusin opinnäytteen palvelevan jollakin tavoin konkreettisesti työelämää ja toteutusympäristön asiakaskuntaa. Koska olen aiemmin työskennellyt tutkimuksen parissa, halusin opinnäytteen olevan muodoltaan käytännöllinen. Toivoin kuitenkin, että pystyisin opinnäytteessäni jollakin tavoin hyödyntämään aiempaa osaamistani.

Aiempi osaamiseni liittyi erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden tematiikkaan, joten minua kiinnosti työstää jotakin näihin aihepiireihin liittyen. Julki lausuttuna lähtökohtanani oli alusta alkaen näkökulma, jossa sukupuolta ja seksuaalisuutta

lähestytään moninaisuuden kautta. Tähän näkökulmaan liittyy kiinteästi eettinen motivaatio: tietoisuus siitä, miten sukupuoli ja seksuaalisuus eivät ole neutraaleja aihepiirejä, vaan liittyvät kysymyksiin vallasta, ihmisoikeuksista, syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta. Koska kyseessä on sosiaalialan opinnäytetyö, yhdistyy eettinen motivaatio myös ajatukseen ammattietiikasta.

Loppusyksystä 2012 sovin keväälle 2013 sijoittuvasta harjoittelusta Tampereen Tyttöjen Talolla. Koska harjoittelun ajankohta osui kohdallani opinnäytetyön käytännön toteutuksen ajankohtaan, oli opinnäyte mielekästä yhdistää harjoitteluympäristöön. Tyttöjen Talolla oli myös tilausta juuri sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja käsittelevälle opinnäytteelle. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen keskittyvä näkökulmavalinta sopi luontevasti Tyttöjen Talon sukupuoli- ja kulttuurisensitiiviseen työtoteutukseen.

Sovimme opinnäytteen käytännön toteutuksen koostuvan kahdesta 1,5 tunnin mittaisesta avoimesta ja ryhmämuotoisesta seksuaalikasvatuksellisesta tuokiosta. Tuokiot toteutettaisiin peräkkäisinä maanantai-iltoina Tampereen Tyttöjen Talon tiloissa toukokuun 2013 aikana. Tuokioita valmistellessani tulisin laatimaan kartoituksen koskien toivottuja teemoja. Toteutuksen jälkeen tulisin keräämään palautteen osallistujilta. Näistä lähtökohdista käsin aloin työstää tarkempaa opinnäytetyösuunnitelmaa.

Vaikka opinnäytteeni käytännön toteutus kiinnittyi Tampereen Tyttöjen Taloon, pyrin rakentamaan työni siten, että se olisi mahdollista toteuttaa soveltaen monenlaisissa ympäristöissä. Jokainen toteutuspaikka tuo työstämiseen omia erityiskysymyksiään, mikä luonnollisesti kuljettaa myös pohdintoja kohti tiettyjä aihepiirejä. Tässä työssä esitetyt yleisemmän tason huomiot ja pohdinnat eivät kuitenkaan kiinnity erityisesti Tyttöjen Taloon, vaan laajempiin keskusteluihin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta sosiaalialan ammatillisissa käytännöissä.

Tampereen Tyttöjen Talo toteutusympäristönä

Tampereen Tyttöjen Talo on vuonna 2004 perustettu monikulttuurinen kohtaamispaikka 12-28-vuotiaille pirkanmaalaisille tytöille, nuorille naisille ja äideille. Tampereen Tyttöjen Talo tarjoaa asiakkailleen avointa tilatoimintaa, erilaista ryhmätoimintaa sekä yksilötyötä. Opinnäytteen kirjoitushetkellä Tampereen Tyttöjen Talolla työskenteli kaksi kokopäiväistä ja kaksi osa-aikaista työntekijää. Kaikki Tyttöjen Talojen työntekijät ja vapaaehtoiset ovat naisia.

Suomessa on yhteensä viisi Tyttöjen Taloa, jotka sijaitsevat Tampereen lisäksi Helsingissä, Kuopiossa, Oulussa ja Turussa (tiedot kesäkuulta 2013). Tyttöjen Talojen toiminta on osa settlementitoimintaa. Toimintaa ohjaavat settlementiarvot, joiden ytimeen asettuu pyrkimys yhteisöllisyyden luomiseen sekä toisen arvostavaan kohtaamiseen. Auttamistyössä olennaista on ajatus rinnalla kulkemisesta ylhäältäpäin annetun avun sijaan. (Mulari, Eischer & Uusitalo-Herttua 2012, 6-13.)

Tyttöjen Talo on rekisteröity tuotemerkki. Kaikki suomessa sijaitsevat Tyttöjen Talot ovat sitoutuneet tiettyihin toimintaperiaatteisiin. Tyttöjen Taloilla tehdään sukupuoli- ja kulttuurisensitiivistä sosiaalista nuorisotyötä. Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyyttä olen käsitellyt tarkemmin luvussa 2.4. Kiteytettynä työtavassa on kyse sukupuolen ja kulttuurin merkityksen huomioimisesta ihmisten kanssa tehtävässä työssä. Sosiaalisessa nuorisotyössä pyritään tavoittamaan erityisen tuen ja sosiaalisen vahvistamisen tarpeessa olevia nuoria. Sosiaalisen nuorisotyön keskiössä on ajatus ennaltaehkäisystä. Nuoria ei nähdä toiminnan kohteena, vaan heitä pyritään tukemaan ja arvostamaan aktiivisina oman elämänsä toimijoina. (Mulari, Eischer & Uusitalo-Herttua 2012, 9-10.)

Tyttöjen Talojen toimintaa tarkastelleen vaikuttavuustutkimuksen mukaan Tyttöjen Talolla on merkittävä rooli siellä käyvien tyttöjen ja nuorten naisten elämässä. Tyttöjen Talot tarjoavat turvallista tilaa kipeidenkin sukupuoleen ja kasvuun liittyvien kysymysten työstämiselle. Tutkimuksessa haastatellut Tyttöjen Talon asiakkaat korostivat sitä, miten tärkeää on Talolla toteutuva nähdäksi tuleminen ja aikuisen kohtaamisen mahdollisuus. Tyttöjen Talo antoi tilaa nuorten omien elämänvaihtoehtojen pohtimiselle ja omannäköisen identiteetin rakentamiselle. Tämänkaltaisia kohtaamisen tiloja ja mahdollisuuksia – erityisesti siten, että henkilökunnalla on erityistä osaamista

suhteessa sukupuolen ja kasvun kysymyksiin – on yhteiskunnassa tarjolla toistaiseksi hyvin vähän. (Eischer & Tuppurainen 2011.)

3.2 Suunnittelusta toteutukseen

Suunnittelusta toteutukseen johtava työvaihe oli opinnäytteen työteliäin, sillä se sisälsi perehtymistä niin toteutusympäristön toiveisiin, aihepiirejä koskevaan teoreettiseen tietoon, erilaisiin seksuaalikasvatusmateriaaleihin kuin ryhmänohjaukselliseen tietoonkin. Aktiivisin suunnitteluvaihe kesti noin kuukauden ja ajoittui alkukeväälle 2013. Ideointi ja suunnittelu kulkivat moneen suuntaan ja valmiin lopputuloksen taustalla on monenlaisia valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Alati läsnä olevana haasteena kulki pyrkimys soveltaa ja yhdistää tutkimuksellista tietoa käytäntöön siten, että käytännön toteutus noudattaisi niitä tiedollisia ja eettisiä periaatteita, joihin halusin työssäni sitoutua.

3.2.1 Hahmottelemassa – tutkailua ja tunnustelua

Aloin työstää alustavaa hahmotelmaa seksuaalikasvatustuokioiden sisällöistä alkuvuodesta 2013. Halusin työssäni vastata mahdollisimman kattavasti toteutusympäristönä toimivan Tampereen Tyttöjen Talon tarpeisiin. Päätin kartoittaa toiveita ja teemoja sekä Talon asiakkailta että työntekijöiltä. Keskustelin työntekijöiden kanssa heidän näkemyksistään ja oleellisiksi katsomistaan aihepiireistä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyen. Asiakkaiden täytettäväksi päätin laatia erillisen, nimettömänä palautettavan kyselylomakkeen, jossa kartoitin tiedontarvetta sekä käsiteltäviksi toivottuja teemoja. Lomake oli esillä Talolla huhtikuussa 2013. Lomakepohja löytyy tämän työn lopusta liitteestä 1.

Lomakkeen laatimisen taustalla on monia valintoja: mitä aihepiirejä otan mukaan, mitä rajaan ulos, mitä en ehkä haluaisi käsitellä, mikä olisi suosikkiaiheeni. Nämä valinnat sekä luovat että rajaavat vastausmahdollisuuksia. Valmiit vastausvaihtoehdot helpottavat vastaamista, mutta toisaalta myös johdattelevat ajatuksia tiettyihin teemoihin toisten teemojen kustannuksella.

Päädyin laatimaan lomakkeen, jossa vastaaja voi rastittaa kiinnostavaksi katsomiaan aihepiirejä ja lisäksi halutessaan vastata avoimeen kysymykseen. Avokysymyksen tarkoituksena oli tehdä tilaa myös sellaisille teemoille ja aihepiireille, joita lomakkeessa ei käsitelty. Ainoa vastaajaan liittyvä informaatio, jota lomakkeessa tiedusteltiin, oli ikä. Koska Tyttöjen Talon potentiaalinen kävijäkunta on ikähaitariltaan varsin vaihtelevaa, toivoin tätä kautta saavani jotakin osviittaa siitä, millaiselle ikäryhmälle seksuaalikasvatusta valmistelin. En tietenkään voinut olettaa, että lomakkeisiin vastaavat henkilöt olisivat samoja, jotka osallistuisivat tuokioihin. Vaikutti kuitenkin siltä, että henkilöt, jotka halusivat täyttää kyselylomakkeen, olivat mahdollisesti kiinnostuneita myös osallistumaan iltoihin. Huomionarvoista on myös se, että ikähaitarin vaihtelu ei käytännössä useinkaan ollut niin suurta kuin teoriassa. Vakituisen kävijäkunnan ikä painottui täysi-ikäisyyteen.

Valmiiseen lomakkeeseen kirjasin yhteensä 29 teemaa, jotka jakaantuivat karkeasti viiteen aihepiiriin:

- *Suhteet* (ihastuminen, rakkaus, sinkkuus, seurustelu, halu/haluttomuus, luottamus, parisuhteen merkitys, ero ja siitä selviytyminen, parisuhteen ristiriidat ja niiden ratkaisu)
- *Moninaisuus* (sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus, transsukupuolisuus, biseksuaalisuus, lesbous/homoseksuaalisuus, heteroseksuaalisuus)
- *Väkivalta* (painostaminen, mustasukkaisuus, mitä voin tehdä jos joku kohtelee minua/kaveria kaltoin, väkivalta parisuhteessa, seksuaalinen väkivalta)
- *Seksi* (turvallinen seksi, itsetyydytys, ehkäisy, sukupuolitaudit, abortti)
- *Netti* (omien tietojen/kuvien jakaminen netissä, nettideittailu, nettiahdistelu, porno, seksi maksua (rahaa, tavaraa) vastaan)

Hyödynsin kyselylomaketta työstäessäni monenlaista lähdemateriaalia. Koska opinnäytteeni keskiössä on sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus, käytin hyödynni näitä teemoja käsitteleviä tutkimuksellisia lähteitä. Nämä lähteet olivat itselleni entuudestaan tuttuja aiemmasta työstä. Edellä mainittuja tutkimuksellisia lähteitä esittelen tarkemmin tämän työn luvussa kaksi. Tutkimukselliset lähteet vaikuttivat olennaisesti tapaan, jolla lomaketta työstin. Käytännössä tämä näkyi seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden läsnäolona lomakekaavakkeessa.

Käytin hyödyksi myös aiemmin julkaistuja seksuaalikasvatusmateriaaleja sekä sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta käytävää mediakeskustelua. Panin merkille, minkälaisia teemoja erilaisissa seksuaalikasvatusmateriaaleissa käsitellään. Kiinnitin huomiota myös käsittelytapaan. Etsin internetin hakukoneilla uutisia ja keskusteluita nuoriin ja seksuaalisuuteen liittyen ja kartoitin niissä esiin nousevia aiheita.

Koska pidin asiakaslähtöistä näkökulmaa tärkeänä, peilasin lähdemateriaaleissa esiin tulleita aiheita Tyttöjen Talon työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa käytyihin keskusteluihin ja niissä esiin nousseisiin teemoihin ja näkökulmiin. Oli kiinnostavaa huomata, että olennaiseksi nousseet teemat olivat pitkälti yhteneväisiä sekä Talon työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa että tutkimuksellisissa lähteissä, seksuaalikasvatusmateriaaleissa ja mediateksteissä.

Lomakkeen työstämiseen taustalla vaikutti moninaisuusnäkökulman ohella muutama muu laajempi tietoinen linjaus. Koko työstämisprosessin ajan minua ohjasi ajatus siitä, että laatimani seksuaalikasvatus tapahtuu nimenomaan sosiaalialan kontekstissa. Tämä merkitsi käytännössä esimerkiksi sitä, että en juurikaan sisällyttänyt lomakkeeseen nimenomaan seksuaaliterveyttä käsitteleviä teemoja. Pyrin tietoisesti tuomaan esille seksuaalisuuden sosiaalista aspektia ja esimerkiksi vuorovaikutukseen liittyviä aiheita.

Pidin alusta asti tärkeänä myös sitä, että sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät teemat tulevat työssäni esille laajassa kirjossaan. Seksuaalikasvatuksessa keskitytään toisinaan vahvasti uhkiin ja seksuaalisuuden negatiivisiin osa-alueisiin: seksitauteihin, ei-toivottuihin raskauksiin, seksuaaliseen väkivaltaan. Seksuaalisuuteen liittyvät uhat, kuten riski seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumiseen, liitetään poikia vahvemmin tyttöjen ja naisten seksuaalisuuteen (Aapola 1999; 2001; ks. myös Aaltonen 2006). Koska valmistelin esitystä nimenomaan tytöistä koostuvalle yleisölle, pidin asian huomioimista erityisen oleellisena.

Keskittyminen vaaran paikkoihin on ymmärrettävää, koska seksuaalikasvatuksen ydintavoitteena on tarjota nuorelle tietoa ja taitoja oman seksuaalisuuden turvalliseen toteuttamiseen (esim. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010). Turvallinen toimintatapa edellyttää tietoa erilaisista uhkakuvista. Uhkiin keskittyminen voi

kuitenkin nähdäkseni kaventaa kuvaa seksuaalisuudesta. Ei-sanaa korostettaessa saattaa unohtua, että nuorella on oikeus sanoa myös kyllä sellaiselle kosketukselle ja kohtaamiselle, joka toteutuu omasta halusta turvallisessa ympäristössä. Halusinkin itse pyrkiä korostamaan seksuaalisuutta myös voimavarana.

3.2.2 Lomakevastausten purku – kohti suunnittelua

Lomakkeet olivat esillä Tyttöjen Talolla muutaman viikon ajan huhtikuussa 2013. Lomakkeet ja niille varattu vastauslaatikko sijoitettiin avoimessa toimintatilassa sijaitsevalle pöydälle. Sekä minä itse harjoittelijana että työntekijät muistuttelivat asiakkaita lomakkeiden täyttämisestä. Muutaman viikon aikana sain yhteensä 11 täytettyä lomaketta. Määrä oli mielestäni hyvä suhteessa Talon tyypilliseen kävijämäärään. Olin odottanut, että vastauksia tullee noin 5-15. Vastaajien ikä noudatti niin ikään ennakko-oletustani talon kävijäkunnan ikähaitarista. Kaksi vastaajista oli iältään 21-28-vuotiaita. Loput yhdeksän vastaajaa sijoittuivat ikävälille 16-20.

Lomakkeessa oli rastittavia teemoja yhteensä 29 kappaletta. Palautetuissa lomakkeissa oli rastittu keskimäärin viisi teemaa (vaihtelu tapahtui välillä 3-8). Yhdessä lomakkeista kaikki teemat oli rastittu.

Teemoja, joita rastittiin vähiten, olivat transsukupuolisuus, ehkäisy ja sukupuolitaudit. Nämä oli rastittu ainoastaan yhdessä lomakkeessa, jossa kaikki teemat oli rastittu. Suosituimpia teemoja olivat sinkkuus (7 rastia), rakkaus (5), ihastuminen (4), seurustelu (4), luottamus (4), heteroseksuaalisuus (4), seksuaalinen väkivalta (4), halu/haluttomuus (3), parisuhteen merkitys (3), parisuhteen ristiriidat ja niiden ratkaisu (3), lesbous/homoseksuaalisuus (3), painostaminen (3), abortti (3), omien tietojen/kuvien jakaminen netissä (3), porno (3) ja seksi maksua (rahaa, tavaraa) vastaan (3). Tuloksiin on laskettu mukaan lomake, jossa kaikki kohdat oli rastittu.

Laajemmista aihepiireistä suosituimpia (eniten rastittuja teemoja) olivat suhteet. Toiseksi eniten rasteja oli sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsittelevässä aihepiirissä. Miltei yhtä paljon oli rastittu teemoja liittyen väkivaltaan ja nettiin. Seksiin liittyvää aihepiiriä oli rastittu selkeästi muita vähemmän.

Avovastausmahdollisuutta oli käytetty niukasti, vain kahdessa vastauksessa. Toisessa toivottiin fantasioiden käsittelyä. Toisessa avovastauksessa ei toivottu erityistä aihepiiriä vaan ehdotettiin, että käsittelyyn kannattaisi ottaa paljon erilaisia aihepiirejä.

Lomakevastausten tulokset eivät sinällään sisältäneet yllätyksiä. Kyselyvastaukset kuitenkin vahvistivat ajatuksiani joidenkin aihepiirien merkittävydestä. Lomaketta työstäessäni olin hieman pohtinut, että olisiko esimerkiksi väkivalta sellainen aihepiiri, josta nuoret haluaisivat vapaa-ajallaan puhua. Väkivaltaan liittyviä teemoja oli kuitenkin rastittu paljon, mikä osaltaan kertoi, että väkivalta-aiheesta keskustelulle on selkeää tilausta. Avovastausmahdollisuutta oli hyödynnetty vähän, minkä taustalla voi olla monia syitä. Avovastausten vähäisyys saattaa kertoa esimerkiksi lomakkeessa esiintyneiden aihepiirien kattavuudesta taikka haluttomuudesta kirjoittaa yksilöityä aihepiiritoiveita.

Jälkikäteen arvioituna lomake oli melko tuhti, vaikka pyrin työstövaiheessa tietoisesti rajaamaan ja karsimaan joitakin teemoja. Vastauksia purkaessani havaitsin, että vaikka vastauksia oli varsin hallittava määrä, varioivat ne sisällöltään suuresti. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että toivottuja teemoja riittäisi huomattavasti pidemmälle ajalle kuin kahteen 90 minuuttia kestävään tilaisuuteen. Lomakkeessa en suoranaisesti luvannut, että kaikkia rastittuja teemoja käsiteltäisiin. Lupasin kuitenkin, että huomioin vastaukset iltoja työstäessäni. Lähtökohta-ajatuksenani oli siis pyrkimys saada kaikki lomakkeissa rastitut teemat jollakin tavoin esille käytännön toteutuksessa.

Vaikka lomake ei kenties jälkikäteen arvioituna ollut käytännön toteutuksen kannalta paras mahdollinen, ajattelen kuitenkin, että laaja-alaisuudesta oli myös hyötyä. Lomakkeet tarjosivat arvokasta informaatiota siitä, että sukupuolen ja seksuaalisuuden tematiikka koetaan kiinnostavana hyvin erilaisten teemojen kautta silloinkin, kun vastaajaryhmällä on paljon yhdistäviä tekijöitä (esimerkiksi sukupuoli ja ikä). Koska lomake oli tiiviissä kytköksissä käytännön toteutukseen, voi ajatella, että sen laaja-alaisuus toimi myös keskustelua avaavasti. Toivon että lomake osaltaan loi keskustelevaa ilmapiiriä osoittamalla, että tulevaisuudessa illoissa olisi tilaa hyvin monenlaisille kysymyksille ja teemoille.

Kyselylomakkeeseen ja sen laadinnassa käytettyyn taustamateriaaliin tukeutuen laadin seuraavanlaiset alustavat teemarungot kahdelle seksuaalikasvatusillalle:

Ilta 1 (6.5.2013)

- sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus
- suhteet ja sinkkuna oleminen
- parisuhteen ristiriitoja (sisältäen toivottuja teemoja)

Ilta 2 (13.5.2013)

- turvallinen seksi
- seksuaalioikeudet ja kaltoinkohtelu
- oman kehon ja itsen arvostaminen

Päädyin nimeämään illat *Kosketuksissa*-illoiksi. Tein illoista mainoslehdykän, jota jaettiin Tyttöjen Talon vappukarnevaaleissa. Lehdykässä kerroin lyhyesti iltojen sisällöistä, ajankohdasta ja tapahtumapaikasta. Liitin mukaan yhteystietoni kysymysten varalle. Mainoslehdyköitä oli saatavilla Talolla aina *Kosketuksissa*-iltojen toteutuspäivään saakka. Iltoja mainostettiin myös Tyttöjen Talon internetsivuilla ja Facebookissa.

Pyrin tekemään mainoslehdykästä niin yksinkertaisen kuin mahdollista. Havaitsin kuitenkin jälkikäteen, että lehtisessä olisi ollut hyvä olla jokin maininta siitä, että iltojen temaattiset sisällöt poikkeavat toisistaan. Tekemästäni mainoksesta asia ei käynyt selville. Tilannetta tosin auttoi se, että olin itse läsnä Talon arjessa harjoittelijana, jolloin saatoin keskustella ja kertoa lisää iltojen sisällöstä.

Ennakkotiedon, keskustelun ja läsnäolon merkitys korostui erityisellä tavalla muutaman osanottajan kohdalla. Mainoslehtisen saatuaan he ilmaisivat olevansa kiinnostuneita illasta, mutta huolissaan siitä, mihin kaikkeen illoissa pitäisi osallistua. Kerroin että kaikki osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tämän kuultuaan nuoret kertoivat tulevansa iltoihin. He olivatkin paikalla molemmilla kerroilla.

3.2.3 Puitteet – lähtökohtana turvallinen toiminnallisuus

Minulle oli alun alkaen selvää, että halusin sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevien iltojen olevan toiminnallisia. Halusin tietoisesti irrottautua koulumaisuudesta ja mallista, jossa opettajalla on tieto, jonka hän yksisuuntaisesti siirtää oppilaalle (vrt. Aalto 2000, 24; Suoranta 2005). Iltojen suunnittelijana ja toteutuksen ohjaajana minulla oli tietysti selkeä valta-asema suhteessa osallistujiin. Pysin kuitenkin siihen, että teemojen käsittely tapahtuisi kuuntelevassa ja dialogisessa ilmapiirissä aiheita yhdessä tutkien ja tunnustellen.

Lähdin liikkeelle ajatuksesta, että ryhmäkertojen tavoitteena olisi lisätä tietoa ja vahvistaa osallistujien omia toimintavalmiuksia sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksissä. Lähestymistapaani hain inspiraatiota radikaalin kasvatuksen sisältämistä oppimista koskevista ideoista. Halusin oppimisen olevan lähtökohtaisesti osallistavaa. Pidin tärkeänä ajatusta siitä, että ryhmäkerrat mahdollistaisivat ja rohkaisisivat osallistujia kiinnittämään huomiota sukupuolen ja seksuaalisuuden merkitykseen omassa elämässään ja laajemmin yhteiskunnassa. (Suoranta 2005, 15-27.)

Omaa asemaani ajattelin siten, että tuon paikalle sellaisia keskustelun virikkeitä ja välineitä, joiden kautta sukupuolta ja seksuaalisuutta on mahdollista lähteä yhteistuumiin pohtimaan. Halusin keskustelun virikkeiden sisältävän tietoa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvistä voimaannuttavista ja iloa tuottavista asioista, mutta myös sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvästä epätasa-arvosta ja siitä, miten niiden varjolla moni tulee syrjityksi ja uhatuksi. Pysin luomaan tilaa, joka mahdollistaisi myös epätasa-arvon kokemusten pohtimisen ja kannustaisi yhteisesti ajattelemaan tapoja, joilla epätasa-arvoa voisi vähentää. (vrt. Suoranta 2005, 15-27.)

Ennakolta tiesin, että asioiden työstäminen ja pohtiminen tapahtuisi avoimessa ryhmässä, joka kokoontuisi kaksi kertaa, peräkkäisinä viikkoina. Kahdella ryhmäkerralla voisi olla joko samoja osanottajia tai yleisöt saattaisivat poiketa toisistaan. Jälkimmäistä iltaa ei näin ollen voisi rakentaa ensimmäisen illan jatkoksi. Valmistelin siis kahta ryhmäkertaa, joiden molempien tulisi toimia sekä yhdessä että itsenäisinä kokonaisuuksinaan.

Tilanteessa, jossa ryhmä kokoontuu maksimissaan kaksi kertaa, ryhmän kaari on hyvin lyhyt. Kerran tai kahdesti kokoontuvassa ryhmässä ei olisi samankaltaista mahdollisuutta paneutua ryhmämuodostukseen ja ryhmädynamiikkaan liittyviin ilmiöihin kuin pidemmässä, useita kertoja kokoontuvassa ryhmässä (esim. Kataja, Jaakkola & Liukkonen 2011, 15-21; 24-25; Vilen, Leppämäki & Ekström 2008; 269-284). Ryhmän elinkaaren elementit ovat kuitenkin aina jollakin tavoin läsnä, ja yksittäisen ryhmäkerran kohdalla ryhmän aloituksen, kehityksen ja lopetuksen merkitys saattaa jopa korostua.

Ryhmäkertoja suunnitellessani pidin tärkeimpänä yksittäisenä huomioitavana asiana ryhmäkertojen turvallisuutta (vrt. Suoranta 2011, 16). Turvallisuudella en tässä viittaa niinkään fyysiseen turvallisuuteen, sillä toiminta tulisi olemaan varsin rauhallista ja tila entuudestaan tuttu ja turvalliseksi havaittu. Olennaista olisi sen sijaan osallistujien psyykkinen turvallisuus. (vrt. Aalto 2000, 15-16.) Sukupuolesta ja seksuaalisuudesta puhuminen asettuvat elämänalueille, joiden työstäminen voi herättää monenlaisia, ristiriitaisia ja vaikeitakin tunteita.

Mikko Aallon (2000, 16) mukaan ryhmän turvallisuutta voi hahmottaa viiden osatekijän kautta. Ensinnäkin tarvitaan luottamusta, joka mahdollistaa uskalluksen kohdata toisia ja tuoda esiin omia kykyjään ja ajatuksiaan. Toiseksi tarvitaan hyväksyntää. On voitava uskoa siihen, että tulee toimintoihin ja ajatuksiin hyväksytyksi. Kolmas osatekijä on avoimuus, jonka myötä osallistujat uskaltautuvat ilmaista itseään eri tavoin. Neljänneksi tarvitaan tuen antamista, jota voi ajatella kannatteluna ja yhteen hiileen puhaltamisena. Viidenneksi osatekijäksi Aalto listaa sitoutumisen, joka merkitsee halukkuutta yhteistyöhön ja kiinnittymistä ryhmän tavoitteeseen.

Kaikki Aallon listaamat osatekijät ovat nähdäkseni olennaisia tilassa, jossa käsitellään laaja-alaisesti sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Osaan listatuista asioista liittyy myös omia erityispiirteitään seksuaalisuuden ollessa kyseessä. Esimerkiksi avoimuuden kohdalla tärkeää on huomioida myös oman (ja esimerkiksi mahdollisen kumppanin) yksityisyyden kunnioittaminen, eli avoimuuden rajaaminen sellaiselle tasolle, jonka kaikki osallistujat tuntevat turvalliseksi.

Käytännön toteutuksessa pyrin parhaani mukaan lisäämään turvallisuudentunteen

vahvistamiseen liittyviä osatekijöitä. Aloitin molemmat ryhmäkerrat siten, että keskustelimme osallistujien kanssa ryhmäkerran säännöistä. Ennen ryhmäkerran alkua olin tulostanut säännöt lapuille, jotka kiinnitin ryhmätilan seinälle jo ennen ryhmän alkua. Säännöt käytiin keskustellen läpi kummankin ryhmäkerran alussa.

Hahmottelimme ryhmässä turvallista tilaa seuraavien ajatusten kautta:

- Osallistuminen on vapaaehtoista
- Ryhmässä käsitellyt asiat jäävät ryhmään
- Arvostamme toisten ajatuksia, tunteita ja kokemuksia
- Annamme tilaa erilaisille mielipiteille
- Kunnioitamme omaa ja toisen yksityisyyttä
- Kunnioitamme sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisia ilmenemistapoja
- Vetäjään saa aina ottaa yhteyttä (annoin omat yhteystietoni)

Ryhmäkerran kuluessa pyrin toistuvasti korostamaan toiminnallisten harjoitteiden vapaaehtoisuutta ja luomaan tilaa ryhmään osallistuvien omille pohdinnoille ja mielipiteille. Kehollisen turvallisuudentunteen vahvistamiseksi päätin molemmat ryhmäkerrat ohjattuun kehomeditaatio/rentoutusharjoitukseen. Kehomeditaatio eteni pääpiirteittäin siten, että alussa keskittiin huomio hengitykseen, jonka jälkeen käytiin koko keho läpi tunnustellen ja jännityksiä rentoutellen. Rentoutuksen päätteeksi sanottiin mielessä jotakin kaunista omalle keholle. Tämänäyttypisiin harjoitteisiin löytyy lukuisia sovellettavia ohjeita esimerkiksi kirjoista *Mielekkäästi irti ahdistuksesta* (Orsillo & Roemer 2012) sekä *Tässä ja nyt. Yksinkertaisia harjoituksia arkipäivän ongelmiin* (Siegel 2012).

Pyrim ulottamaan turvallisuusajattelun paitsi ryhmäkerralle, myös ryhmän ulkopuolelle. Jaoin omien yhteystietojeni lisäksi molemmilla kerroilla lisäinformaatiota tahoista, joihin voisi tarvittaessa olla yhteydessä. Turvallisuuden työstäminen loi puitteet sekä ryhmässä käsiteltäville sisällöille että mahdollisille käsittelyn tavoille – koko opinnäytteen käytännön toteutukselle.

3.3. Toteutuksesta arviointiin

Kosketuksissa-illat järjestettiin Tampereen Tyttöjen Talolla toukokuussa 2013 kahtena peräkkäisenä maanantaina. Maanantai valittiin opinnäytteen toteutuspäiväksi siitä syystä, että maanantai-iltaisin Talolla oli avointa toimintaa. Avoimeen toimintaan ovat tervetulleita kaikki Talon kohderyhmään kuuluvat tytöt ja nuoret naiset.

Iltojen osanottajamäärät vastasivat ennakko-odotuksiani. Ensimmäinen ilta osui kevään ensimmäiselle lämpimälle päivälle, mikä kenties hieman verotti kuulijakuntaa. Paikalla oli yhteensä 5 osallistujaa (+1 ohjaaja). Seuraavalla viikolla paikalla oli yhteensä 9 osallistujaa (+2 ohjaajaa ja yksi vapaaehtoistyöntekijä). Pienehköt ryhmäkoot mahdollistivat toimivan ja keskustelevan ilmapiirin.

Kummankin illan perusrunko muodostui siten, että alussa oli esittely sekä illan kulusta ja yhteisistä säännöistä sopiminen. Seuraavaksi siirryttiin varsinaisiin sisältöihin eli aihepiirikokonaisuuksiin, joita kummassakin illassa oli kolme. Aiheen käsittelyä seurasi ohjattu rentoutus, jonka jälkeen osallistujilta kerättiin palaute.

Tavoitteenani oli luoda dialogin mahdollistavaa toiminnallista tilaa sukupuolesta ja seksuaalisuudesta puhumiselle. Hyödynsin molemmissa illoissa Powerpoint-työkalua. Näiden lisäksi käytin erilaisia visuaalisia materiaaleja, kuten värikkäitä papereita, tarralappuja ja seinälle kiinnitettäviä kartonkeja. Pyrin näin huomioimaan ihmisten erilaiset tavat omaksua tietoa.

Pyrin järjestämään palautteenantohetken siten, että myös negatiivisen palautteen antaminen mahdollistuisi turvallisesti. Täytetyt palautelomakkeet taitettiin ja laitettiin kirjekuoreen. Palautteen antamisen aikana tein itse muuta selin ryhmäläisiin kääntyneenä varmistaakseni sen, että en näe lomakkeiden täyttämistä.

Palautelomakkeessa oli sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Monivalintakysymyksissä tiedustelin kävijöiltä arvioita käsiteltävien asioiden hyödyllisyydestä, asioiden käsittelytavan mielekkyydestä sekä illan tunnelmasta. Avovastauksissa oli mahdollisuus kommentoida omin sanoin Kosketuksissa-illan hyviä puolia, kehitettäviä asioita sekä ajatuksia siitä, jäikö jotakin käsittelemättä. Viimeisessä

avokysymyksessä pyysin terveisiä ja palautetta omasta toiminnastani.

Seuraavaksi käyn läpi kummankin Kosketuksissa-illan asiasisällöt ja tavan, jolla käsiteltäviä aihepiirejä lähestyttiin. Käsittelyä kuvaavan osion jälkeen esitän oman arvioni iltojen kulusta ja analysoin illoista saamaani palautetta. Iltojen läpikäynnin jälkeen pohdin kokoavasti opinnäytteen toteutuksen sujuvuutta, käsittelemättä jääneitä katveita sekä työn sovellettavuutta ja toistettavuutta.

Sitoudun opinnäytteessäni reflektiiviseen kirjoittamiseen (Karjalainen 2012), joten tavoitteenani on eritellä tekemiäni ratkaisuja ja niiden taustoja avoimesti ja kriittisesti. Pyrin vastaamaan kysymykseen, miksi toimin kuten toimin. Yritän myös pohtia, millaisia seurauksia toiminnallani saattaisi mahdollisesti olla. Kosketuksissa-iltojen tarkemmat tuntisuunnitelmat ja diat löytyvät työn lopusta liitteestä 2. Palautelomake löytyy niin ikään työn lopusta liitteestä 3.

3.3.1 Kosketuksissa I

Lähdin työstämään Kosketuksissa-iltojen teemoja kyselylomakkeissa saamieni vastausten pohjalta. Kuten edellä on käynyt ilmi, suosituimmaksi aihepiirikokonaisuudeksi muodostui suhteita käsittelevä osio. Päätin keskittyä ensimmäisen illan kohdalla erityisesti tähän laajempaan aihepiiriin.

Ensimmäiseksi illan kolmesta sisällöllisestä teemasta valitsin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden. Aihetta lähestyttiin ensin toiminnallisen, sukupuolta koskevia ajatuksia ja oletuksia tutkailevan harjoituksen avulla. Harjoitus purettiin keskustellen. Toiminnallista tehtävää seurasi tietopaketti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja näihin liittyvistä käsitteistä (esimerkiksi intersukupuolisuus, aseksuaalisuus). Tietopaketti käytiin niin ikään läpi pohtien ja keskustellen.

Syy sille, miksi halusin ottaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsittelevän teemaosion heti ensimmäisen ryhmäkerran alkuun, liittyy ajatukseen keskustelullisen tilan avaamisesta. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvä käsitteistö asiasisältöineen ei välttämättä ole entuudestaan tuttua. Termit ja käsitteet myös elävät ja

muuttuvat asiantuntemuksen lisääntyessä – aiemmin puhuttiin esimerkiksi sukupuolenvaihdoksesta sukupuolenkorjauksen sijaan.

Moninaisuusteemojen käsittelyn ydintavoitteena ei ollut yksinomaan terminologian päivittäminen, vaan erilaisten sukupuolen ja seksuaalisuuden toteuttamisen tapojen tuominen osaksi ajattelua, iltaa ja käytäviä keskusteluja. Terminologia on kuitenkin tärkeää myös itsessään, sillä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvät käsitteet ovat ajattelun ja keskustelun käytännöllisiä työvälineitä. Puhe sukupuolen vaihtamisesta (vrt. esim. vaatteiden vaihtaminen) antaa huomattavasti vähemmän tilaa sille kokonaisvaltaiselle ja raskaallekin prosessille, johon sukupuolen korjaaminen paremmin viittaa.

Otin tietoisesti mukaan paitsi erilaisia seksuaalisuuden ja sukupuolen ilmenemistapoja kuvaavia käsitteitä, myös sellaisia käsitteitä, joilla pääsee kiinni hierarkioihin, joilla sukupuolen ja seksuaalisuuden esityksiä arvotetaan. Seksuaalisuuden moninaisuuden yhteydessä puhuin esimerkiksi heteronormatiivisuudesta, jolla viitataan järjestelmään, jossa heteroseksuaalisuus näyttäytyy luonnollisena ja muita seksuaalisuuksia arvokkaampana seksuaalisuuden muotona (esim. Butler 2006/1990).

Normatiivisuuksiin liittyvä keskustelu antaa välineitä käsitellä sukupuolen ja seksuaalisuuden kuvastoihin liittyvää valtaa ja näihin liittyviä omia tuntemuksia – olivatpa ne sitten kokemuksia syrjinnästä tai etuoikeudesta. Esimerkiksi siitä keskusteleminen, että käsi kädessä kulkevan heteroparin uhka saada osakseen nimittelyä ja huutelua on huomattavasti pienempi kuin käsi kädessä kävelevän homoparin, suuntaa keskustelua yksilötasolta laajemmalle kulttuurin ja yhteiskunnan tasolle. Kulttuuristen normatiivisuuksien tunnistaminen, käsittely ja pohtiminen voivat parhaassa tapauksessa antaa välineitä aktiivisen kansalaisuuden rakentamiseen. Tämänkaltaisen ajattelu tulee lähelle niin kriittisen pedagogiikan ydinajatuksia kuin sosiaalialan eettisiä ohjeita kaikenlaisen syrjinnän torjumisesta. (Vrt. Suoranta 2005; Arki, arvot... 2005)

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta käsittelevän osion valmistelussa käytin pääasiallisina lähteinäni etenkin Transtukipisteen ja SETA:n tuottamia erilaisia materiaaleja. Materiaaleja on kattavasti saatavilla toimijoiden internetsivustoilla. (SETA i.a.; Transtukipiste i.a.)

Ensimmäisen illan toisena aihepiirinä käsiteltiin parisuhteen ristiriitatilanteita. Miten neuvoisin ystävääni? -harjoitus oli kokonaisuudessaan toiminnallinen. Olin kirjoittanut lapuille erilaisia tarinakatkelmia parisuhteisiin tai parisuhteen puuttumiseen liittyvistä ristiriitatilanteista. Jaoin laput osallistujille ja pyysin heitä kuvittelemaan, että tarinan taustalla olisi ystävä, joka pyytäisi heiltä apua. Osallistujat pohtivat ensin tarinaa itsenäisesti, jonka jälkeen jokainen kertomus läpikäytiin yhdessä. Keskustelimme siitä, miten kussakin tilanteessa voisi toimia. Tarinoiden temaattisissa sisällöissä hyödynsin kyselylomakkeisiin tulleita vastauksia. Kertomukset käsittelivät muun muassa ristiriitaa seurustelua koskevassa ymmärryksessä, aborttia, vastikkeellista seksiä, yksinäisyyden tunnetta, eron jälkeisiä itsetuhoisia ajatuksia sekä omien tietojen ja kuvien lataamista verkkoon.

Toisen aihepiirin käsittelyssä tavoitteenani oli antaa kattavasti keskustelutilaa teemoille, joita kyselylomakkeisiin oli rastittu. Päädyin tarinalliseen lähestymistapaan, sillä olin havainnut tarinoiden käytön hyödylliseksi aiemmassa ohjaus- ja opetuskokemuksessani. Kertomusten avulla tapahtumia on mahdollista etäännyttää turvallisen välimatkan päähän. Tällä on merkitystä erityisesti silloin, kun aihepiirit ovat jollakin tavoin herkkiä tai tulevat kenties lähelle osallistujien omia haavoittavia kokemuksia.

Kirjoitin kertomukset tietoisesti sellaiseen muotoon, jossa apua pyytää ystävä. Läheistä ystävyysuhdetta korostamalla pyrin luomaan ilmapiiriä, jossa annettavat neuvot olisivat lempeitä ja myötätuntoisia tuomitsevan sijaan. Tarinoita kirjoittaessa ja käsiteltäessä ei voi koskaan tietää, onko joku ryhmään osallistujista joutunut kertomuksen kuvaamaan tilanteeseen. On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että keskustelu pysyy ymmärtävänä ja arvostavana myös silloin, kun tarinoiden toimija käyttäytyy ajattelemattomasti.

Tarinoiden käyttö seksuaalikasvatusmateriaaleissa tai muissa opetusmateriaaleissa on varsin yleistä. Itse ammensen inspiraatiota etenkin Amnestyn julkaisemasta *Mun Rajat* -seksuaalikasvatusmateriaalista (Pihkala, Oksanen & Lampinen 2013, 26). Kertomuksia kootessani hyödynsin myös uutisia, mediakeskusteluita sekä internetin keskustelupalstoja (esimerkiksi Keski-suomalainen 20.7.2010). Vaikka kertomukset ovat fiktiivisiksi muokattuja, löytyy jokaiselle tarinalle jokin kosketuspinta todellisiin

mediassa käsiteltyihin tapahtumiin. Pidin todellisuuspohjaisuutta tärkeänä suhteessa tarinoiden uskottavuuteen.

Koska parisuhteen ristiriitatilanteita käsittelevässä tehtävässä osa aihepiireistä oli raskaita, halusin hieman keventää iltaa loppua kohden. Kolmantena teemana käsiteltiin toiminnallisesti sekä seurustelun että sinkkuna olemisen hyviä puolia. Käsittely eteni siten, että kukin osallistuja kirjoitti tarralapulle yhden tai useamman ajatuksen koskien seurustelun ja sinkkuna olemisen hyviä puolia. Laput koottiin kahdelle kartongille ja käytiin läpi yhdessä keskustellen.

Kolmannen teeman käsittelyssä tavoitteenani oli lähestyä sekä seurustelua että sinkkuna olemista voimavaraletoisesti positiivisten puolien kautta. Nuorten kanssa keskustellessani olin havainnut, että kova halu parisuhteeseen oli monelle kipeä asia. Kun toive parisuhteesta on suuri, itsellisen elämän hyvät puolet saattavat helposti jäädä pimentoon.

Tehtävän asettelulla halusin osaltani myös kyseenalaistaa sellaista ajattelutapaa, jossa parisuhteessa oleminen nähdään elämän päämääränä tai ratkaisuna elämän vaikeuksiin. Tällaisessa näkökannassa ihmistä ei hahmoteta kokonaisena ilman parisuhdetta, jolloin itsellistä ihmistä saatetaan arvostaa vähemmän kuin suhteessa olevaa (Mäkinen 2008). Lisäksi on huomattava, että mikäli parisuhde arvotetaan automaattisesti hyväksi asiaksi, parisuhteessa tapahtuvia negatiivisia kokemuksia ja väärinkäytöksiä voi olla entistä vaikeampi tuoda esille (Husso 2003).

Teemojen käsittelyä seurasi rentoutusharjoitus sekä iltaa koskeva palaute. Rentoutusharjoituksen valmistelussa hyödynsin muutamia tietoista läsnäoloa käsitteleviä kirjoja, jotka sisältävät esimerkkejä erilaisista harjoitteista (esim. Siegel 2011; Orsillo & Roemer 2012). Osallistujat saivat lähtiessään mukaansa Amnestyn tuottaman materiaalin koskien turvallista nettikäyttämistä.

Illan kulku ja palaute

Ensimmäinen Kosketuksissa-ilta eteni oman arvioni mukaan hyvin ja noudatti laatimaani tuntisuunnitelmaa. Kuten todettua, osanottajamäärä jäi melko alhaiseksi. Pidin kuitenkin osanottajamäärää ihan hyvänä suhteessa Talon kävijämäärään. Ylipäätään tavoitteet eivät työssäni olleet määrällisiä, vaan laadullisia.

Tavoitteenani oli tuottaa mielekästä keskustelutilaa sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin liittyen. Ensimmäisen illan tunnelma olikin keskustelevala. Olin etukäteen miettinyt, että heräisikö sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoista keskustelua. Kokemukseni mukaan näin ei aina ole, sillä aihepiireistä puhuminen saatetaan kokea myös vaikeaksi. Nuoret kuitenkin vaihtoivat ajatuksia vilkkaasti – toki toiset enemmän ja toiset vähemmän.

Ensimmäisestä illasta sain kaikkiaan viisi palautelomaketta. Käsiteltävät asiat oli koettu joko hyödyllisiksi (3 vastausta) tai jonkin verran hyödyllisiksi (2 vastausta). Asioiden käsittelytapa oli koettu toimivaksi kaikissa viidessä lomakkeessa, joskin yhdessä lomakkeessa oli ympyröity lisäksi vaihtoehto ”melko toimiva”. Neljässä lomakkeessa tunnelma oli koettu hyväksi, yhdessä melko hyväksi. Yhdessä lomakkeessa ympyröitynä oli sekä vaihtoehto ”hyvä” että ”melko hyvä”.

Avovastausmahdollisuutta oli käytetty jokaisessa lomakkeessa, mikä oli itselleni iloinen yllätys. Avovastausten palaute oli hyvin positiivista. Hyväksi oli koettu keskustelevala ilmapiiri, asioiden monipuolinen ja luottamuksellinen käsittely sekä käsittelytavan informatiivisuus. Yksi vastaaja kertoi pitäneensä ”kaikesta”. Avokysymysten kehitysehdotusosiossa yksi vastaaja mainitsi, että käsiteltävät asiat olivat jo tuttuja, mutta totesi, että kertaaminen on sekin hyväksi. Toinen vastaaja toivoi lisää keskustelua. Neljä vastaajaa oli sitä mieltä, että aihepiirejä ei jäänyt käsittelemättä. Yksi vastaaja toivoi seksuaalisen itsetunnon käsittelyä. Kolmessa vastauslomakkeessa sain henkilökohtaista positiivista palautetta asiantuntevuudesta, monipuolisuudesta, ryhmänvetotaidoista sekä siitä, että annoin tarpeeksi aikaa miettiä asioita.

Osallistujilta saamani aihepiirejä ja käsittelytapoja koskeva palaute oli linjassa omien havaintojeni kanssa. Vaikka olin rakentanut illat keskustelua ajatellen, keskustelun suuri

tarve näkyi selvästi sekä illan aikana että palautteessa. Palautteen saatuaani pyrin ottamaan asian vielä tarkemmin huomioon toisen illan suunnittelussa. Samaten pyrin varmistamaan, että seksuaalisen itsetunnon teema tulisi jollakin tavalla esille toisen illan kuluessa.

Illan aikana käydyistä keskusteluista olin myös havainnut sen, että osalle osallistujista sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvät teemat olivat tuttuja. Se, että teemat olivat osalle entuudestaan tuttuja, oli mielestäni positiivinen asia. Keskusteluun tuli tuttuuden myötä myös rohkeutta ja varmuutta. Kuulin myöhemmin Talolla työskentelevältä ohjaajalta, että sukupuolen moninaisuutta käsittelevä osio oli kirjoittanut avoimessa toiminnassa jatkokeskusteluita, joissa oli yhteisesti pohdittu muun muassa sitä, olisiko transtytön tai -naisen luontevaa tulla Tyttöjen Talolle. Juuri tämä vastasi omia tavoitteitani: toivoin että Kosketuksissa-iltojen keskustelut ja käsiteltävät teemat poikisivat jotakin omaehtoista myös iltojen ulkopuolella.

3.3.2 Kosketuksissa II

Toista iltaa työstäessäni lähdin niin ikään liikkeelle lomakevastauksista. Koska väkivallan teemoja oli toivottu verrattain paljon, päätin että toisella ryhmäkerralla käsiteltäisiin aihetta. Väkivalta on aihepiirinä raskas ja erityisellä tavalla tunteita herättävä. Pyrinkin kiinnittämään toisen ryhmäkerran rakentamisessa erityistä huomiota siihen, että väkivallasta puhumisen puitteet olisivat aiheen rankkuudesta huolimatta mahdollisimman turvalliset. Rakensin myös illan siten, että ennen ja jälkeen väkivallasta puhumista käsiteltäisiin aihepiirejä, jotka mahdollistaisivat sukupuolen ja seksuaalisuuden pohtimisen myös positiivisessa ja voimaannuttavassa valossa.

Toisen illan ensimmäisenä teemana oli turvallinen seksi. Aihetta lähestyttiin toiminnallisesti. Kukin osallistuja kirjasi lapulle omia ajatuksiaan turvallisesta seksistä. Ajatukset koottiin yhteen kartongille ja niistä keskusteltiin yhdessä. Johdattelin aiheen käsittelyä siten, että huomioon voisi ottaa paitsi fyysisen turvallisuuden, myös henkisen ja tunteisiin liittyvän turvallisuuden.

Turvallista seksiä käsittelevän osion tausta-ajatuksena oli luoda suhteellisen vapaata

keskustelutilaa turvallisesta seksistä siten kuin kukin osanottaja turvallisuuden ymmärtäisi. Halusin tietoisesti lähestyä seksiä turvallisuuden kautta. Turvallisuuden ajatteleminen vie keskustelua myös turvattomuutta koskeviin pohdintoihin, mikä sekin oli tehtävässä tavoitteena. Koska lähtökohtana oli alusta asti turvallisuus, turvattomuuden käsittely ei kuitenkaan muotoutunut ongelmalähtöiseksi, vaan keskustelun sävy oli ratkaisukeskeinen. Turvattomien tilanteiden kohdalla oli mahdollisuus pohtia yhdessä, millä keinoilla turvallisuutta saisi lisättyä.

Toinen illan teemoista liittyi seksuaalioikeuksiin ja seksuaaliseen kaltoinkohteluun. Teemassa sivuttiin myös lähisuhdeväkivaltaa. Rankasta aihepiiristä johtuen pyrin kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että keskustelun abstraktiotaso säilyy suhteellisen korkeana. Teema käytiinkin läpi ohjaajajohtoisesti siten, että päähuomio oli seksuaalioikeuksista, väkivallasta ja auttamisketjuista kertomisessa ja yhteisessä keskustelussa. Käytin osiossa puheeni tukena Powerpoint-esitystä.

Koska väkivalta-aihe on tunteita ja potentiaalisesti traumaattisia muistoja herättävä, olin koonnut etukäteen listan auttavista tahoista, joihin voisi halutessaan ottaa yhteyttä. Lista jaettiin kaikille osallistujille ja se löytyy myös tämän työn lopusta liitteestä kaksi. Keskustelussa oli niin ikään esillä palveluohjauksellinen elementti. Korostin myös että minuun voi ottaa yhteyttä. Kerroin että minulla ei ole terapeutista osaamista seksuaalisen väkivallan käsittelyyn, mutta voisimme yhdessä etsiä sellaista auttavaa tahoa, jolla osaamista löytyy.

Mietin käytännön toteutuksen valmisteluvaiheessa, että olisiko seksuaalisen väkivallan teema sellainen, jota opinnäytteessäni voisin käsitellä. Olen toisinaan havainnut etenkin kentällä toimiessani asennetta, jossa katsotaan, että seksuaalisesta väkivallasta puhuminen pitäisi jättää tietyille alan ammattilaisille, kuten kriisityöntekijöille ja seksuaaliterapeuteille. Ymmärrän tämänkaltaisen ajattelun ja huolen. Seksuaalinen väkivalta on yleensä vahvasti traumatisoivaa, ja seksuaalisesta väkivallasta puhuminen saattaa herättää ja aktivoida mahdollisia traumaattisia muistoja. Selvää on, että seksuaalista väkivaltaa koskevan terapeutin keskustelun on aina tapahduttava siihen soveltuvan ammattihenkilön kanssa.

Ajattelen kuitenkin myös niin, että keskustelun välttäminen tai keskustelutilan

rajaaminen saattaa jopa vahvistaa asian tabuluonnetta. Seksuaalinen väkivalta ja lähisuhdeväkivalta ylipäättään ovat asioita, joista uhri tuntee tyypillisesti syyllisyyttä ja puhumisen vaikeutta. (Husso 2005.) Mediassa ja keskustelupalstoilla keskustellaan toistuvasti seksuaalisen väkivallan uhria syyllistävällä tavalla. Moni uhri tuntee olevansa asian kanssa yksin.

Edellä kuvattujen pohdintojen jälkeen päädyin siihen, että seksuaalisen väkivallan käsittely on paikallaan ja mahdollista, kunhan 1) keskustelun tila on turvallinen, 2) keskustelun abstraktiotaso säilyy verrattain korkeana ja 3) osallistujille tarjotaan mahdollisuus jatkokeskusteluun ammattilaisen kanssa, mikäli tarvetta ilmenee. Kolmas kohta toteutui käytännössä palveluohjauksellisen näkökulman huomioimisena. Kaikki osallistujat saivat lähtiessään mukaan listan tahoista, joihin voisi ottaa yhteyttä erilaisissa ongelmatilanteissa.

Korostin tietoisesti useaan otteeseen paitsi sitä, että seksuaalisen tai muun väkivallan kohteeksi joutuneen ei tarvitse selvitä yksin, myös sitä, että seksuaalisessa väkivallassa vastuu on aina tekijällä. Halusin näin ottaa tietoista etäisyyttä uhria syyllistävään puheeseen, johon esimerkiksi mediassa törmää verrattain usein. Vaikka seksuaalisessa väkivallassa tekijän ja uhrin sukupuoli jakauma on tyypillisesti se, että tekijä on mies ja uhri nainen, pyrin tuomaan moninaisuusnäkökulman myös väkivallan käsittelyyn. Tyypillistä uhria ja tekijää ei ole, ja jokaisella sukupuoleen ja seksuaalisuuteen katsomatta on velvollisuus kuunnella ja tulkita kumppaniaan siten, että kumppanin mahdollinen haluttomuus seksiin tulee kuulluksi.

Väkivalta-aihepiiriä työstäessäni hyödynsin monenlaisia lähteitä, joista keskeisimpiä olivat *Turvataitoja Nuorille* -opas (Aaltonen J. 2012), Naisten Linjan kotisivut (Naisten Linja i.a.), Raiskauskriisikeskus Tukinainen kotisivut (Raiskauskriisikeskus Tukinainen i.a.) sekä nuorille suunnattu *Mun Kroppa* -sivusto (Mun Kroppa i.a.). Koska seksuaaliseen väkivaltaan liittyy edelleen uhria syyllistäviä asenteita, päätin aiheen käsittelyyn tämänkaltaisia asenteita murtavan *Project Unbreakable* -taideprojektin esittelyyn (Project Unbreakable i.a.). Yhteisöllisessä taideprojektissa seksuaalista väkivaltaa kokeneet ihmiset tulevat esiin omilla kasvoillaan ja selviytymistarinoillaan.

Väkivaltateeman jälkeen halusin jatkaa aihepiirillä ja työskentelytavalla, joka olisi

potentiaalisesti rentouttava, rauhoittava ja voimauttava. Siirryimme käsittelemään oman kehon ja itsearvostuksen teemoja toiminnallisen harjoitteen kautta.

Toiminnallisessa harjoituksessa osallistujille jaettiin sydämenmuotoiset laput, joille he saattoivat kirjoittaa ajatuksiaan siitä, miten itsearvostustaan voisi kehittää ja omaa itseään hoitaa. Ehdotin myös, että itselle voisi tehdä jonkin kauniin lupauksen tai omalle keholleen voisi sanoa jotakin ihanaa. Laput koottiin yhdessä kartongille, johon olin valmiiksi liittänyt tekstit ”olen arvokas!”, ”olen ihana!”, ”olen upea!”. Osallistujien ajatukset käytiin yhdessä läpi keskustellen.

Kolmannen teeman käsittelyssä lähdin liikkeelle siitä ajatuksesta, että arvostava suhtautuminen omaan kehoon luo perustaa turvalliselle, omaa itseä kuuntelevalle ja omannäköiselle sukupuoli- ja seksuaalikäyttäytymiselle. Halusin korostaa oman kehon rakastamisen ja hellimisen teemoja kuitenkin siten, että tilaa jäisi erilaisille ymmärryksille koskien sitä, mikä omalle keholle olisi tarpeellista ja hyväksi. Keskustelussa oli mahdollista sekä tuoda esiin omia ajatuksia, vinkkejä ja toimintatapoja että oppia muilta itsearvostuksen kehittämistä. Käydyssä keskustelussa oli oman tulkintani mukaan hyvin voimaannuttava yhdessä oppimisen ilmapiiri. Itsearvostusta käsittelevän osion suunnittelussa käytin inspiraationa teosta *Itsetunto kohdalleen! Harjoituksia itsetuntemukseen ja vuorovaikutustaitojen oppimiseen* (Toivakka & Maasola 2011).

Kuten ensimmäinen ryhmäkerta, myös toinen kerta päätettiin ohjattuun loppurentoutukseen ja palautteenantoon.

Illan kulku ja palaute

Olin valmistautunut toiseen Kosketuksissa-iltaan ehkä huomaamattani siten, että ounastelin osallistujamäärän olevan samaa luokkaa kuin ensimmäisellä kerralla. Osallistujia tuli kuitenkin kaikkiaan 12 (joista kaksi oli Talon työntekijöitä ja yksi vapaaehtoinen). Vaikka lukumäärällinen muutos ei ollut kovinkaan suuri, oli pienelläkin lisäyksellä vaikutusta harjoitusten ja keskustelujen aikatauluihin. Onneksi olin ottanut asian huomioon aikatauluja laatiessani, joten illan kulussa oli muokausvaraa siten, että

aika asioiden käsittelylle ja keskustelulle saatiin varmistettua. Alkuperäisestä tuntisuunnitelmasta jäi yksi ryhmässä käytävä keskustelu pois (tähän keskusteluun liittyvät aiheet käytiin kuitenkin lyhyesti läpi toisessa yhteydessä).

Toinen ilta eteni mielestäni hyvin ja muodosti oman arvioni mukaan ensimmäistä iltaa eheämmän toimivamman kokonaisuuden. Koska illan aikana käsiteltiin raskaita väkivaltaan liittyviä aihepiirejä, olin mielessäni pyrkinyt ennakolta varautumaan erilaisiin vaikeisiinkin tuntemuksiin ja tilanteisiin. Pyrin olemaan erityisen tarkka siitä, että keskustelun käyminen säilyy sellaisella tasolla, että kaikki voisivat tuntea olonsa turvallisiksi. Pidin tärkeänä sitä, että käsiteltävistä aiheista olisi tarjolla asiallista, kaunistelematonta tietoa ja jatko-ohjausta sitä tarvitseville.

Täytettyjä palautelomakkeita sain toisesta illasta yhteensä yhdeksän kappaletta. Muutama osallistuja joutui lähtemään kesken illan, joten heidän palautteitaan en ehtinyt saada. Varmistin kuitenkin, että myös kesken lähtevät osallistujat saivat mukaansa listan auttavista tahoista. Yhdeksässä lomakkeessa on mukana myös Talon työntekijöiden sekä vapaaehtoistyöntekijän palautelomakkeet.

Käsiteltävät asiat koettiin yksiselitteisen hyödyllisiksi kaikissa yhdeksässä lomakkeessa. Tämä oli itselleni merkittävä tieto: olinhan iltaa suunnitellessani pohtinut kovasti sitä, onko väkivaltateeman käsittely ylipäättään paikallaan. Lomakevastaukset osoittavat, että asian käsittelylle on vahvaa tilausta. Minua ilahdutti tieto myös siitä, että asioiden käsittelyn tapa koettiin toimivaksi seitsemässä lomakkeessa ja melko toimivaksi kahdessa. Illan tunnelman koki hyväksi kahdeksan vastaajaa. Yhden vastaajan mielestä tunnelma oli melko hyvä.

Avovastauksiin oli vastattu kahdeksassa lomakkeessa. Avovastausten palaute oli tälläkin kerralla positiivista. Iltaa kuvailtiin hyvin rakennetuksi. Eräs vastaaja korosti, että illassa käsiteltiin tärkeitä asioita. Sama vastaaja kuvasi tunnelmaa luottamukselliseksi ja rauhalliseksi. Yksi vastaaja piti erityisesti asiallisesta ja turvallisesta ilmapiiristä. Käsiteltävien aiheiden tärkeys nousi erikseen esiin muutamassa muussakin avovastauksessa. Eräs vastaaja nosti palautteessaan esille keskustelun määrän hyvänä asiana. Sama vastaaja toivoi illoille ”*ENEMMÄN AIKAA*”. Sain henkilökohtaista positiivista palautetta muun muassa siitä, että ilta oli erään vastaajan mielestä hyvin

vedetty.

Kirjallisen palautteen lisäksi sain keskustelullista, epämuodollisempaa palautetta. Keskustelin toisen illan jälkeen Talon työntekijöiden ja illassa mukana olleen vapaaehtoisen kanssa. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että vaikeita aiheita oli käsitelty turvallisesti ja hienovaraisesti. Itselleni tämä palaute oli hyvin merkittävää, sillä turvallisen keskustelutilan luominen oli eräs tärkeimpiä tavoitteitani. Toisen illan päätteeksi eräs osallistuja kysyi minulta, että tulisinko pitämään Kosketuksissa-iltoja myös syksyllä. Hänen mielestään tämänkaltaisille illoille olisi tarvetta. Pidin kysymystä varsin hyvänä palautteena koskien iltojen tarpeellisuutta ja tilausta. Lupasin keskustella asiasta Talon työntekijöiden kanssa.

3.3.3 Kokoavasti

Illat etenivät oman arvioni mukaan hyvin ja suunnitelmallisesti. Olin pyrkinyt rakentamaan aikataulun realistisesti ja siten, että asioiden käsittelyä pystyy tarvittaessa muokkaamaan. Ajan kulun arvioiminen etenkin silloin, kun osanottajamäärä ei ole ennakolta tiedossa, on kuitenkin haastavaa. Kenties osallistujamäärän potentiaalisen vaihtelun olisi voinut ottaa vielä paremmin huomioon ennakosuunnittelussa.

Huomasin iltojen aikana, että itselleni oli merkittävää hyötyä siitä, että olen aiemmin työskennellyt sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvien aihepiirien kanssa. Hiljaisuudet tai yllättävät kysymykset eivät tuntuneet vaikeilta tai ahdistavilta. Aiempi kokemus vaikutti myös siihen, että uusien keskustelunaiheiden ja varasuunnitelmien keksiminen oli melko vaivatonta.

Erityisen merkittävänä pidin sitä, että saavutin tavoitteeni turvallisesta keskustelemisen tilasta. Oman arvioni mukaan illoissa oli kautta linjan turvallinen tuntu. Asiasta mainittiin myös useammassa palautteessa. Turvallisuuden kautta keskustelun ilmapiiriin tuli luontevuutta. Jokainen sai osallistua asioiden käsittelyyn omien kykyjensä ja vahvuksiensa mukaisesti. Eräässä palautelehdessä vastaaja kertoikin, että hänestä oli mukava kuunnella muiden ihmisten viisaita ajatuksia. Onnistuneena pidin myös keskustelevuuden toteutumista. Pyrin lähtökohtaisesti siihen, että illoissa

tunnusteltaisiin ja etsittäisiin yhdessä ajattelun ja toiminnan mahdollisuuksia, ei niinkään tarjota valmiita vastauksia.

Turvallisuuteen liittyen pidin tärkeänä myös abstraktiotason säilymistä melko korkeana. Abstraktiotason säilyttämisen merkitys korostui jo opinnäytteen käytännön toteutukselle asetetuissa raameissa: kyseessä olisi kaksi iltaa kestävä avoin tilaisuus. Tällaisessa ajankäytöllisessä tilanteessa ei ole mahdollisuutta sellaiseen syvälliseen ryhmänmuodostukseen ja asioiden jakamiseen kuin pidemmällä aikavälillä useita kertoja kokoontuvassa ryhmässä.

Keskustelun tason säilyttäminen tarpeeksi abstraktina ei tarkoita ylimalkaisuutta tai pintaraapimista vaan sitä, että teemoista keskustellaan sellaisella tasolla, ettei kukaan tunne painetta jakaa omia intiimejä kokemuksiaan tai altistu toisen intiimeille kokemuksille vastoin tahtoaan. Vaikka aihepiirejä ei nähdäkseni käsiteltykään ylimalkaisesti, on totta, että myös aihepiirien lukumäärä osaltaan mahdollisti keskustelun abstraktiotason säilyttämisen. Mikäli aihepiirejä olisi ollut vähemmän, yksittäiseen aihepiiriin olisi ollut mahdollista sukeltaa syvemmälle. Tämä ei kuitenkaan tämän työn kohdalla ollut tavoitteeni.

Kuten yllä jo totesin, mietin jonkin verran sitä, että uskaltaisinko ottaa väkivallan ja seksuaalisen väkivallan aihepiirejä käsittelyyn avoimessa ryhmätilanteessa. Jälkikäteen olen tyytyväinen siitä, että väkivalta-aihetta käsiteltiin. Saamani formaali ja informaali palaute tukee ajatustani. Olen silti edelleen sitä mieltä, että väkivallan ja seksuaalisen väkivallan kysymysten käsittelyssä on noudatettava erityistä hienotunteisuutta ja tarkkuutta.

Illoista saamani palaute tukee kokemustani siitä, miten illat onnistuivat. Palautteen kerääminen ensimmäisen illan jälkeen antoi myös ideoita ja varmuutta toisen illan valmisteluun. Saamani palaute oli pääpiirteissään hyvin positiivista. Erityisen positiivisia olivat vastaukset avokysymyksiin. Valtaosa palautetta antaneista koki sekä asioiden käsittelytavan että illan tunnelman hyväksi. Muutama vastaaja kuitenkin piti näitä melko hyvinä hyvän sijaan. Lomakkeissa, joissa iltoja kuvailtiin melko hyviksi, ei kuitenkaan avattu tarkemmin sitä, mikä vastaajan mielestä tunnelmaa tai käsittelyn tapaa mahdollisesti heikensi. Itse asiassa sellaisissakin lomakkeissa, joissa oli

vaihtoehtona ympyröity ”melko hyvä”, sanallinen palaute saattoi olla hyvin positiivista. Tämä asia jäi itseäni jonkin verran askarruttamaan, sillä ajattelen että juuri niillä henkilöillä, jotka kokivat illan melko toimiviksi, olisi voinut olla arvokasta annettavaa iltojen kehittämiseen.

Pyrin järjestämään palautteen antamisen siten, että myös kritisointi olisi turvallista ja mahdollista. Lisäsin lomakkeeseen avovastausmahdollisuutta juuri kritiikin antamista silmällä pitäen. Avovastauksissa ei kuitenkaan esiintynyt kritiikkiä (lukuun ottamatta huomiota siitä, että illat olisivat voineet olla pidempiä, minkä tulkitSEN hyväksi palautteeksi). Jälkikäteen pohdinkin, että oliko tila todella turvallinen myös kriittiselle palautteelle. Olisiko minun pitänyt esimerkiksi kokonaan poistaa ryhmätilasta, jossa palautetta annettiin (nyt seisoin selin vastaajiin samassa tilassa)? Edellä kuvatuilla pohdinnoilla en luonnollisestikaan tarkoita väheksyä tai mitätöidä saamaani positiivista palautetta, vaan miettiä palautteenannon käytäntöjä myös ohjaajan vallan ja vastuun näkökulmasta.

3.3.4 Katveja

Jotakin jää aina katveeseen ja käsittelemättä. Osa katveista havaitsen huonosti, sillä omalle toiminnalleen on aina jossakin määrin sokea. Osa katveeseen jäävistä asioista on sellaisia, joita en edes itse havaitse. Eräs laajempi aihepiiri, jota olen opinnäytteeni kohdalla toistuvasti pohtinut, on kysymys iltojeni mahdollisesta sisään- tai ulossulkevuudesta. Erityisesti olen pohtinut asiaa suhteessa Tyttöjen Talon kansainvälisen taustan omaavaan kävijäkuntaan, mutta kysymys on luonnollisesti laajempi.

Kevään 2013 aikana Tyttöjen Talon kävijöistä yli kolmasosa oli maahanmuuttajataustaisia. Siinä missä maanantai ja tiistai-illat olivat avointa toimintaa kaikille Tyttöjen Talon kohderyhmään kuuluville tytöille, keskiviikkoillat oli suunnattu erityisesti maahanmuuttajataustaisille tytöille. Tyttöjen Talo on siis aina monikulttuurinen tila, mutta ajanjaksolla, jolla harjoittelua ja opinnäytettä tein, yksi iltapäivä viikosta oli suunnattu erityisesti maahanmuuttajille.

Kosketuksissa-iltaan osallistuneista nuorista yhdellä oli kansainvälinen tausta adoption kautta. Kaikki muut osallistujat olivat tietojeni mukaan niin kutsutusti kantasuomalaisia. Tämä saattaa osaltaan selittyä sillä, että edellä kuvatusta järjestelystä johtuen maahanmuuttajataustan omaavat nuoret kävivät Talolla etenkin keskiviikkoisin tai muina, ennalta sovittuina ajankohtina esimerkiksi läksyapua saamassa. Minua vaivaa kuitenkin kysymys siitä, että tulinko hyvistä intentioista huolimatta tuottaneeksi sukupuolesta ja seksuaalisuudesta keskustelemiselle tilan, joka oli teoriassa avoin mutta käytännössä jollakin tavoin rajattu.

Yritin toimia siten, että opinnäytteestäni saatava informaatio olisi yhtä lailla saatavilla kaikille Talon kävijöille. Opinnäytteeseen liittyvä kyselylomake oli näkyvillä avoimessa tilassa aina Talon aukioloaikoina. Vein iltaa koskevia mainoslappusia eri puolille taloa, jotta niihin voisi tutustua omassa rauhassa. Yritin käyttää teksteissä ja viestinnässä mahdollisimman selkeää kieltä.

Yritin muistutella kyselystä ja Kosketuksissa-illoista avoimessa tilatoiminnassa sekä maanantaisin että keskiviikkoisin (tiistait olin työni vuoksi poissa Talolta). Keskiviikkoisin olin kuitenkin kenties vähemmän läsnä avoimessa tilassa, sillä vietin enemmän aikaa yksittäisten tyttöjen kanssa läksyissä auttaen. Olinko mainostanut Kosketuksissa-illoja enemmän maanantai-iltaisina, jolloin monikulttuurisen taustan omaavien tyttöjen määrä Talolla oli vähäisempi? Oliko kyselylomake synnyttänyt ajatuksia hankaluudesta, mikäli suomen kieli ei sujuisi aivan sujuvasti? Olinko jättänyt jotakin olennaista huomiotta?

Maahanmuuttajatyttöjen poissaoloa pohtiessani haluan kuitenkin tehdä eron puhetapaan, jossa maahanmuuttajuus ja seksuaalisuus nähdään lähtökohtaisesti ongelmallisena yhtälönä. Kirjoitin aiemmin siitä, miten seksuaalisuuden uhat kiinnittyvät vahvemmin naissukupuoleen. Huolinäkökulma tulee julkisessa puheessa erityisellä tavalla esille suhteessa maahanmuuttajatyttöjen seksuaalisuuteen. Veronika Honkasalo (2011) on tutkimuksessaan todennut, että nuorisotyön kentällä maahanmuuttajatyttöjen seksuaalisuudesta kannetaan erityistä huolta. Tyttöjen haluttomuus käsitellä seksuaalielämää työntekijän kanssa voidaan jo sinällään tulkita merkiksi ongelmista. Tällainen yksinkertaistava lähestymistapa asettaa maahanmuuttajatyön uhrin rooliin: huolen ja toimenpiteiden kohteeksi, ei itsenäiseksi toimijaksi. Samalla tullaan

piirtäneeksi ennakko-oletuksiin perustuvia vastakkainasetteluja maahanmuuttajataustaisten ja niin kutsuttujen kantasuomalaisten tyttöjen välille. (Honkasalo 2011, 173-202.)

Olen tietoinen siitä, että avoin keskusteluilta sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksistä ei välttämättä tunnu luontevalta tai tarpeelliselta tavalta aihepiirien käsittelylle – syyt tähän voivat olla moninaisia. Kaikki eivät ylipäätään halua keskustella ryhmässä näistä aihepiireistä, eikä kaikkien missään nimessä tarvitse haluta tehdä niin. Minua jäi kuitenkin askarruttamaan, että oliko toimintatavoissani jotakin sellaista, joka rajasi tilaa siten, että kaikki Tyttöjen Talon kävijät eivät tunteneet itseään yhtä tervetulleiksi iltoihin.

Olisinko voinut olla informatiivisempi, herkempi ja huomaavaisempi? Olisinko voinut tehdä jotakin konkreettista monikulttuurisen taustan omaavien tyttöjen osallistumisen mahdollistamiseksi tai osallistumishalukkuuden selvittämiseksi? Monikulttuurisen taustan omaavat tytöt ovat kävijäryhmä, jonka poissaolon saatoin silmämääräisesti havaita. Yhtä relevanttia on kuitenkin pohtia, että jäikö joku muu ulkopuolelle ja jos niin miksi. Mitä olisin voinut tehdä toisin?

3.3.5 Toistettavuudesta ja sovellettavuudesta

Tiesin jo hyvin varhaisessa vaiheessa, että opinnäytteeni käytännön osuuden toteutuspaikkana tulisi toimimaan Tampereen Tyttöjen Talo. Tyttöjen Talo erityispiirteineen ja asiakaskuntineen loi näin puitteita sille, miten lähdin opinnäytettä työstämään. Tulisni valmistelemaan Kosketuksissa-illat avoimelle, maksimissaan kaksi kertaa kokoontuvalle ryhmälle, joka koostuu 12-28-vuotiaista tytöistä ja nuorista naisista. Tunsin ennakolta Taloilla sovellettavan sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisen työotteen ja olin tietoinen siitä, että Talolla oli tarvetta seksuaalisuuden teemojen käsittelylle.

Opinnäytteen käytännön toteutuksen ajankohtana tein opintoihini sisältyvää harjoittelua Tyttöjen Talolla. Asemani oli näin hyvin erilainen kuin henkilöllä, joka olisi tullut vetämään iltoja Talon ulkopuolelta. Olin ehtinyt muodostaa kontaktin ja

keskusteluyhteyden moniin tyttöihin jo ennen iltoja. Osasin myös odottaa ennakolta esimerkiksi sitä, että lähestymistavassa toivottaisiin keskustelevuutta. Saatoin jutella Talon arjessa tyttöjen kanssa siitä, minkälaisia toiveita heillä olisi Kosketuksissa-iltoja koskien. Ideoimme iltojen nimeä yhdessä tyttöjen kanssa.

Vaikka Tyttöjen Talo oli monin tavoin merkittävä tekijä Kosketuksissa-iltojen rakentamisessa ja toteuttamisessa, ajattelen kuitenkin, että opinnäytteessäni on varsin vähän sellaista, mikä sinällään olisi sidoksissa juuri Tyttöjen Taloon. Luovuttamattomana lähtökohtanani toimi halu tarjota turvallista tilaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden käsittelylle. Näistä lähtökohdista ponnistava kartoittamisen, valmistelun ja läpiviennin prosessi olisi yhtä hyvin sovellettavissa monenlaisiin toteutusympäristöihin. Jokainen toteutusympäristö tuo käytännön toteutukseen omat sävynsä, erityispiirteensä ja painotuksensa.

4. AJATUKSIA SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUDEN HUOMIOIMISESTA

Opinnäytetyöni viimeisessä luvussa käyn yhtäältä läpi jo tehtyä ja toisaalta hahmottelen ajatuksia kohti tulevaa. Pyrin konkretisoimaan tavoitteeni teorian ja käytännön vuoropuhelusta nostamalla esiin joitakin arkiseen työhön sovellettavia käytäntöjä, jotka tukevat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimista. Tähän lukuun kootut ajatukset pohjautuvat sekä teoriakirjallisuuteen että omaan työkokemukseeni sukupuolentutkimuksen ja nuorisotyön kentillä.

Toisessa alaluvussa esiin nostetut käytännölliset toimintamallit edustavat vain pientä osaa tavoista, joiden kautta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta on mahdollista huomioida ja työstää. Koska sosiaalialan työtä tehdään pitkälti oman persoonan kautta, toimintatapa joka sopii yhdelle ei välttämättä sovi toiselle. Toiveenani on, että sukupuolen ja seksuaalisuuden huomioivista käytännöllisistä toimintatavoista syntyisi keskustelua, joka johtaisi paitsi toimivien kokemusten jakamiseen, myös uudenlaisten kohtaamisen tapojen hahmotteluun.

4.1 Katse taaksepäin: opinnäyte pähkinänkuoressa

Opinnäytetyöni keskeisenä tavoitteena on ollut kuvata niitä kysymyksiä, pohdintoja ja mahdollisuuksia, joita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden tiedostaminen tarjoaa sosiaalialan kohtaamisissa. Sekä tutkimusnäyttöön että omiin kokemuksiini pohjautuen uskon, että kyky havainnoida ja tarvittaessa kyseenalaistaa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä käsityksiä ja ennakko-oletuksia vahvistaa sosiaalialan ammatillisuutta. Sensitiivisyys moninaisuudelle tuo mahdollisuuksia työntekijän itsetuntemuksen kasvattamiseen, avoimeen asiakaslähtöisyyteen ja työntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen kehittämiseen. Moninaisuuden tiedostaminen on sosiaalialan työn ammattietiikan mukaista ja syrjinnän vähentämiseen tähtäävää toimintaa.

Opinnäytetyössäni lähdin liikkeelle sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta

käsitlevästä tutkimuksellisesta tiedosta ja sen soveltamisesta syrjinnän vastaisiksi käytännöiksi. Luvussa kaksi toin esiin niitä teoreettisia ja tutkimuksellisia näkökulmia, joiden varaan työni on rakentunut. Toisessa luvussa hahmottelin myös sukupuolen ja seksuaalisuuden paikkaa sosiaalialalla. Ehdotin, että arkisen toiminnan kannalta olennaista on tapa, jolla sukupuoli ja seksuaalisuus nähdään – miten aihepiiri kehystetään. Sen sijaan, että sukupuolta ja seksuaalisuutta tarkasteltaisiin mielipidekysymyksenä, esitin teemojen sitomista keskusteluihin yhdenvertaisuudesta ja ammattietiikasta. Luvun kaksi lopulla pohdin teorian ja käytännön välimatkaa. Toin keskusteluun sensitiivisyysajattelun, jonka kautta moninaisuutta koskevaa teoriaa on pyritty soveltamaan käytäntöön.

Teorian ja käytännön vuoropuhelu on kuitenkin laajempi kysymys, joka kulkee mukana läpi opinnäytetyön. Kysymyksenasettelu kytkeytyy vahvasti myös henkilökohtaisiin lähtökohtiini. Koska taustani on yliopistolla, teoreettinen maailma on minulle aiemmasta työstä käytännöllistä tutumpi. Kannoin opinnäytetyötä tehdessäni huolta siitä, pystynkö ammentamaan itselleni tutusta teoriasta välineitä myös konkreettiseen ja käytännölliseen. Pidän teorian ja käytännön yhdistämistä ja niiden välisen kuilun kaventamista tärkeänä tavoitteena. Teoria, jonka yhteys käytäntöön on katkennut, on vaarassa jäädä pelkäksi abstraktiksi sanahelinäksi. Vastaavalla tavalla sosiaalialan käytäntö kaipaa tuekseen teoriaa, jonka kautta ammatillisuutta on mahdollista syventää ja kehittää.

Luvussa kolme palasin opinnäytteeni käytännön toteutukseen. Reflektiivistä kirjoitustapaa apunani käyttäen pyrin osoittamaan, miten olen itse neuvotellut välimatkaa teorian ja käytännön – tutkimuksellisen tiedon ja Kosketuksissa-iltojen – välillä. Kolmannessa luvussa tein seikkaperäisesti näkyväksi opinnäytteeni käytännön toteutuksen taustamotivaatioita ja tekemiäni ratkaisuja. Kirjoittamalla itseni osaksi tarinaa halusin korostaa opinnäytetyön tekijän vastuuta ja tehtyjen valintojen kantomatkaa. Tavoitteenani oli avata tilaa keskustelulle ja myös eri mieltä olemiselle.

Käsillä olevassa opinnäytteeni päätösluvussa pyrin yhtäältä nivomaan työni keskeisiä lankoja yhteen ja toisaalta hahmottelemaan mahdollisuuksia keskustelun jatkamiselle. Koska kirjoitustapani on ollut reflektioiva ja pohtiva, olen jättänyt jälkeeni ajatuksenalkuja, ehdotuksia ja kysymyksenasetteluita, jotka jäävät ilmaan ja vaille

vastauksia. Toivon, että nämä keskeneräiset ajatuspolut toimisivat inspiraationa jatkokeskustelulle ja uusille ideoille ja ajatuksille koskien sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kohtaamisen kehittämistä. Seuraavassa tuon esiin joitakin kokoavia ajatuksiani aihepiiriä koskien.

4.2 Katse eteenpäin: keskustelu jatkuu

Päätän opinnäytetyöni kokoamalla yhteen joitakin ajatuksia siitä, miten sukupuolen ja moninaisuuden kohtaamista voisi kehittää sosiaalialan käytännön työssä. Tässä esiin tuotavia näkökulmia olen pohtinut erityisesti nuorten parissa työskennellessäni, mutta uskon ajatusten soveltuvan myös muunlaisiin työskentely-ympäristöihin. Seuraava lista ei ole mitenkään kattava ja ajattelenkin niin, että listassa esiintyviä alustavia ajatuksia olisi tulevaisuudessa mielekästä tarkentaa, täydentää ja työstää eteenpäin.

Jaan pohdintani kolmeen erilliseen osa-alueeseen, jotka ovat reflektio, tieto ja toiminta. Ajattelen niin, että reflektiokyky toimii edellytyksenä tiedontarpeen havaitsemiselle, mikä taas tuottaa edellytyksiä toiminnan muutokselle. Kaikki kolme osa-aluetta esiintyvät kuitenkin aina myös limittäin ja päällekkäin. Niiden keskinäiset suhteet eivät ole hierarkkiset.

4.2.1 Itsereflektio

Itsereflektio toimii välineenä omien ajatusten, tunteiden ja toiminnan tarkasteluun. Oman itsen altistaminen kritiikille ei aina ole helppoa tai miellyttävää. Omien ennakkoluulojen kohtaaminen voi tuntua hävettävältä ja lannistavalta. Stereotyyppisten ajattelutapojen tunnistaminen voi kuitenkin tukea ammatillisuutta merkittävällä tavalla. Ennakko-oletusten purkaminen tarjoaa mahdollisuuksia kohdata arvostavasti myös sellaisia asioita ja elämäntapoja, jotka poikkeavat siitä, mikä itselle on tuttua ja oikeaksi koettua. Alle on listattu joitakin kysymyksiä, joiden kautta sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevaa ajattelua on mahdollista kartoittaa ja työstää. Kysymykset soveltuvat hyvin myös pari- tai ryhmätyöskentelyyn.

Apukysymyksiä:

- Millaisia ajatuksia minussa herättää sana sukupuoli? Entä sana seksuaalisuus?
- Millaisia ominaisuuksia liitän miehiin (listaa esim. 10 ominaisuutta)? Entä naisiin? Miksi?
- Millaista harrastusta suosittelisin alle kouluikäiselle lapselle, joka olisi tyttö? Entä lapselle, joka olisi poika? Millä perusteella suosittelisin juuri näitä harrastuksia?
- Mikä ammatti sopii/ei sovi naiselle? Entä miehelle? Miksi?
- Estääkö sukupuoleni minua tekemästä jotakin? Antaako sukupuoleni minulle etuoikeuksia joissakin tilanteissa?
- Millaisia mielikuvia minussa herättää transsukupuolinen asiakas?
- Millaisia mielikuvia minulla on sukupuolivähemmistöön kuuluvista ihmisistä? Mihin nämä mielikuvat voisivat perustua?
- Voinko olla avoin parisuhteestani ja perhetaustastani? Rajoittaako tai antaako seksuaalisuuteni minulle etuoikeuksia joissakin tilanteissa?
- Millaisia mielikuvia minulla on seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ihmisistä? Mihin nämä mielikuvat mahdollisesti perustuvat?
- Millaisia mielikuvia minulla on heteroista? Oliko edellisen kohdan kysymys helpompi tai vaikeampi? Jos niin miksi?
- Onko heteroasiakkaan kohtaaminen töissä helpompaa tai vaikeampaa kuin lesbo- tai homoasiakkaan? Miksi?
- Mitä minulle tulee ensimmäisenä mieleen sanasta perhe? Vertaanko kaikkia perheitä omaan mielikuvaani?
- Onko yhdenvertaisuus minulle tärkeää? Miten voisin omalla toiminnallani edistää yhdenvertaisuutta sukupuolen ja seksuaalisuuden alueilla?

4.2.2 Tieto

Keskeinen tapa parantaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimista sosiaalialan työssä on asiallisen tiedon lisääminen. Luonteva väylä tiedon tarjoamiselle olisi integroida aihepiiri osaksi sosiaalialan tutkintoon johtavaa koulutusta. Sukupuolivähemmistöjen asemaa koskevan raportin mukaan sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä koskevalle perus- ja täydennyskoulutukselle olisi tarvetta sosiaalialan lisäksi terveydenhuollon ja oppilashuollon ammattihenkilöiden keskuudessa

(Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta 2012, 20; tiedontarpeesta myös suhteessa seksuaalisuuteen ks. Lehtonen 2006).

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvän lisäkoulutuksen saatavuus on hyvin työpaikka- ja paikkakuntakohtaista. Mikäli sukupuolen ja seksuaalisuuden aihepiireihin haluaa tutustua itsenäisesti, niistä on saatavilla paljon asiallista tietoa verkossa ja kirjastoissa. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asemaa koskevaa tietoa on kattavasti saatavilla Transtukipisteen ja Seksuaalinen Tasavertaisuus r.y.:n internetsivuilla. Erja Anttosen (2007) sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevässä tutkimuksessa on esitelty yhdenvertaisuuteen liittyvää materiaalia, josta osa on saatavilla myös internetistä (listaus alkaa tutkimuksen sivulta 38).

Tiedosta puhuttaessa on nostettava esiin myös medialukutaidon ja lähdekritiikin merkitys. Tietoa on saatavilla runsaasti, mutta kaikki tieto ei ole yhtä lailla laadukasta tai paikkansapitävää. Tämä pätee erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden kaltaiseen monenlaisia ajatuksia ja kiinnostusta herättävään aihepiiriin. Olen työssäni käsitellyt sitä, miten kysymykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta kehystyvät usein mielipidekysymyksiksi. Tämä aiheuttaa tilanteen, jossa periaatteessa kuka tahansa voi esiintyä esimerkiksi mediassa sukupuolen ja seksuaalisuuden asiantuntijana. Toisinaan asiallisen tiedon erottaminen epäasiallisesta voi olla hyvinkin vaikeaa. Joihinkin asioihin voi kuitenkin kiinnittää huomiota. Usein on esimerkiksi hyvä pohtia, kuka seksuaalisuudesta ja sukupuolesta puhuu tai kirjoittaa. Mihin hänen asemansa ja asiantuntijuutensa perustuu? Jos puhuja tai kirjoittaja viittaa lähteisiin, minkälaisia lähteet ovat? Onko kyseessä tutkimustieto vai kokemuksellinen tieto (nämä ovat molemmat arvokkaita, mutta niiden varassa voi argumentoida eri tavoin)?

4.2.3 Toiminta

Alue, jolla sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen viime kädessä punnitaan, on toiminta. Yhdenvertaisuuteen sitoutuminen periaatteellisella tasolla ei sinänsä johda mihinkään, ellei sitoutumiseen liity halua ja valmiutta tarkistaa ja tarvittaessa muuttaa arkisia käytäntöjä. Arkiset käytännöt, joissa rakennetaan niin avoimuutta kuin ulossulkevuuttakin, ovat vahvasti kontekstisidonnaisia. Siksi

käytäntöjä koskeva pohdintakin jää helposti yleiselle tasolle. Alla on listattuna joitakin temaattisia osa-alueita, joiden huomioimisen olen itse kokenut tärkeäksi rakennettaessa avointa tilaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudelle. Listaus pohjautuu sekä käytännön kokemuksiin että teoriakirjallisuuteen.

Hetero-oletuksen kyseenalaistaminen

Mikäli moninaisuuden huomioivan työtavan tiivistäisi yhteen ohjenuoraan, voisi se olla ”oleta vähemmän”. Tämä pätee niin suhteessa sukupuoleen, seksuaalisuuteen kuin moneen muuhunkin asiaan. Yleistävä ja ennakkokäsityksiin nojaava ajattelu on inhimillistä. Omia ennakkokäsityksiään on kuitenkin mahdollista tarkistaa, eikä niiden varassa ole pakko toimia.

Hetero-oletuksella tarkoitetaan ennakkoaajatusta siitä, että niin yhteiskunta kuin yksilöiden arkikin järjestyy sukupuolen ja seksuaalisuuden osalta heteroseksuaalisen mallin mukaisesti. Tämä ajatusmalli sisältää paitsi ajatuksen kahdesta toisistaan poikkeavasta ja vastakkaisesta sukupuoliryhmästä (naiset ja miehet), myös ajatuksen siitä, että juuri nämä kaksi erillistä ryhmää muodostavat seksuaalisuhteita keskenään. Usein hetero-oletus pitää sisällään myös käsityksiä siitä, minkälaisia heterosuhteet ovat. (Esim. Richardson 2000; Butler 2006; Lehtonen 2003.)

Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohdalla on tärkeää olla olettamatta etukäteen ihmisen sukupuolikokemusta, kiinnostuksen kohteita tai käsitystä omasta seksuaalisuudestaan. Ihmisen seksuaalihistoria voi olla minkälainen tahansa. Hänen tulevaisuutensa voi olla minkälainen tahansa. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus voi henkilökohtaisesti koskettaa tai olla koskettamatta häntä itseään tai hänen lähiympäristöään.

Käytännön työssä edellä sanottu voi merkitä huomion kiinnittämistä esimerkiksi siihen, ettei sukupuolesta ja seksuaalisuudesta tai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä puhuta olettaen, että kaikki kuulijat ovat heteroita. On myös varottava olettamasta esimerkiksi heterosuhteen parisuhdedynamiikkaa tietynlaiseksi, vaikkapa sellaiseksi, että nainen on päävastuussa lasten hoidosta. Hetero-oletus voi tulla näkyviin myös esimerkiksi

kyseenalaistavassa suhtautumisessa eri sukupuolta olevien ystävyysuhteisiin tai hyväntahtoisessa naureskelussa taaperoikäisten ”tyttö- ja poikaystäville”.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä käsityksiä voi olla mielekästä työstää ja pohtia myös yhdessä asiakkaiden kanssa. Esimerkiksi nuorten ryhmässä voidaan aikakauslehtiä apuna käyttäen ja kuvakollaasia rakentaen keskustella ulkonäköpaineista ja niiden suhteesta sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Vanhemmille suunnatussa ryhmässä voidaan pohtia, minkälaisia odotuksia äitiyteen ja naiseuteen / isyyteen ja mieheyteen liitetään ja minkälaiset tunteet ja toimintatavat ovat sallittuja tai kiellettyjä. Elävä kirjasto -hankkeessa (Elävä kirjasto i.a.) seksuaalisuuteen liittyvät elävät kirjat ovat olleet suosittuja. Mahdollisuuksia aihepiirien työstämiseen on rajattomasti.

Avoimuus ihmisten omille määritelmille

Ihmiset haluavat pääsääntöisesti määritellä itse itsensä ja tavoitteensa. Ihmisen itsemäärittelyä on myös kuultava. Tämän ajatuksen kunnioittaminen on mitä tärkeintä suhteessa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen. Jos joku haluaa tietoisesti jäädä määrittelyjen ulkopuolelle, on myös tätä valintaa kunnioitettava. Kukaan ei halua tulla määritellyksi yksinomaan sukupuolensa tai seksuaalisuutensa edustajana, sillä nämä määritelmät eivät koskaan tee oikeutta ihmisen kokonaisvaltaiselle persoonallisuudelle.

Kielenkäyttö

Kieli ja käsitteet ovat ajattelun käytännöllisiä työvälineitä. Kielenkäyttö tekee mahdolliseksi kommunikoinnin ja kohtaamisen, mutta myös kohtaamattomuuden ja ohittamisen. Suomen kielessä on paljon esimerkiksi parisuhteen osapuolia kuvaavia varsin käyttökelpoisia sanoja, joissa sukupuoli ei tule ilmi: ihastus, kumppani, partneri, puoliso. Opinnäytteessäni kerroin esimerkkitalanteesta, jossa työntekijä kysyi tyttöporukalta poikaystävistä. Tyttö, jonka ihastus olikin samaa sukupuolta kuin hän itse, ei kokenut voivansa osallistua avattuun keskusteluun. Mikäli kysymys olisi alkujaan muotoiltu eri tavalla, vastaamisen tila olisi ollut avoimempi.

Huomiota voi kiinnittää myös sukupuolittuneeseen puhutteluun, kuten tarpeettomaan ”tytöttelyyn” ja ”pojitteluun”. Ihmiset haluavat yleensä tulla kutsutuksi nimellään. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta kuvaavaa käsitteistöä on viime vuosina päivitetty. Tähän käsitteistöön tutustuminen esimerkiksi Setan ja Transtukipisteen internetsivuilla saattaa niin ikään olla paikallaan (lyhyesti moninaisuuskäsitteistöä esitellään myös tässä työssä luvussa 2.1). Asioista puhuminen helpottuu kun niille on asiallisia nimiä.

Huumori

Huumori yhdistää ihmisiä ja luo tunnelmaa. Huumori voi kuitenkin myös satuttaa. Esimerkiksi homovitsien kautta voidaan tehokkaasti vahvistaa hetero-oletusta ja ilmaista yhteenkuuluvuutta suhteessa niihin, joista vitsaillaan. Huumorissa hyödynnetään usein myös sukupuolistereotypioihin nojaavaa kuvastoa. Huomaamattomat heitot ”naisista ratissa” tai ”putkiaivoisista miehistä”, samoin kuin alentuva puhe ”ämmien hömpötyksistä” tai ”äijien touhuista” voivat olla harmitonta hauskanpitoa, mutta toisaalta myös vahvistaa erotteluita sukupuoliryhmien välillä.

Huumoriin puuttuminen on ikävää, sillä puuttujaa syytetään lähes poikkeuksetta huumorintajuttomuudesta. Tähän syytökseen on vaikea vastata: kukaan ei halua tiukkapipon ja ilonpilaajan leimaa itseensä. Voi kuitenkin perustellusti pohtia, että miksi juuri tietynlainen huumori naurattaa. Naurattaako huumori etenkin niitä, jotka eivät joudu kärsimään asioista, joista huumorissa vitsaillaan? Huumorin taustalla olevien sukupuolistereotyyppien tai seksuaalisuuteen liittyvien käsitysten pohtiminen vaikkapa nuorten ryhmässä voi tarjota myös antoisaa työvälineen.

Keskustelun avaamisen tukeminen

Koska sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen yhdistyy yhteiskunnassa kielteisiä asenteita, monet vaikenivat ja jättivät asioita kertomatta varovaisuussyistä. Kenenkään ei tietenkään tarvitse puhua sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyvistä

asioista sosiaalialan ammattilaisen kanssa, ellei tunne tähän tarvetta. Puhumattomuuden tulisi kuitenkin olla valinta siinä missä puhumisenkin.

Moninaisuutta voi pyrkiä edistämään osoittamalla, että keskustelun tila on avointa myös sukupuolen ja seksuaalisuuden laaja-alaiselle käsittelemiselle. Tämän osoittamiseksi on monia tapoja. Mikäli työtilassa tai asiakkaiden saatavilla on vaikkapa esitteitä erilaisista palveluista, mukaan voi ottaa sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiä käsitteleviä esitteitä. Avoimen toimintatilan seinälle voi laittaa yhdenvertaisuutta edistävän julisteen. Moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden teemoja voi myös mahdollisuuksien mukaan ottaa osaksi arkisia keskusteluja.

Turvallisuus

Sukupuolesta ja seksuaalisuudesta puhumisen tilan on oltava turvallinen kaikille osapuolille. Mikäli asiakas ottaa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät teemat puheeksi, hänen on voitava luottaa työntekijän ammatillisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Toisinaan puheeksi ottaminen edellyttää oikean hetken lisäksi rohkaisua työntekijän taholta. Jos teemoja käsitellään ryhmässä, on kiinnitettävä huomiota siihen, että kaikkien yksityisyyttä ja yksilöllistä valmiutta asioiden käsittelyyn kunnioitetaan.

Turvallisuuteen liittyy myös työntekijän omista rajoista huolehtiminen. Sukupuolta ja seksuaalisuutta työstettäessä on oltava mahdollisuus työntekijän kannalta turvalliseen ammatilliseen etäisyyteen. On tärkeää tunnistaa myös se, jos seksuaalisuudesta tai sukupuolesta puhuminen ei tunnu luontevalta. Työntekijän ei tarvitse sietää asiakkaalta häiritsevää tai asiatonta kohtelua.

Aktiivinen syrjintään puuttuminen

Aktiivista syrjintään puuttumista voi pitää osana turvallisuuden takaamista. Puuttuminen voi merkitä esimerkiksi väliintuloa homottelu- tai huorittelutilanteessa tai muunlaisessa kiusaamista sisältävässä tilanteessa. Puuttuminen edellyttää hienovaraisuutta, jotta kukaan – etenkin se, johon kiusaaminen kohdistuu – ei

tilanteessa menetä kasvojaan. Syrjintään puuttuminen voi osaltaan tarkoittaa myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemojen esillä pitämistä keskustelun, toiminnan ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen tasolla (Ks. Arki, arvot... 2005). Käytännöllisiä vinkkejä homotteluun puuttumiseen löytyy esimerkiksi SETA:n julkaisemasta opaskirjasesta *Moninaisuus mahtuu kouluun!*.

4.2.4 Lopuksi

Tahdon sanoa itselleni sanat, jotka tahdon kuulla jonkun toisenkin minulle sanovan: olen hyväksytty biseksuaalina, homona, juuri sellaisena kuin olen jokaista soluani myöten. Minun ei tarvitse olla toisenlainen. Minun ei tarvitse muuttua muuksi. (Saanko olla totta? s. 82)

Edellä lainattu haastatteluote asettuu monin tavoin opinnäytetyöni ytimeen. Katkelmassa puhutaan oikeudesta olla omanlaisensa paitsi omissa, myös toisen silmissä. Sosiaalialan ammattilaisina toimimme usein silminä ja korvina, näkijöinä ja kuuntelijoina, joilla on valtaa paitsi kohdata myös olla kohtaamatta.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja erilaisista normatiivisuuksista puhuminen johdattaa ajatukset vähemmistöihin – ihmisiin, joiden elämäntapa poikkeaa jollakin olennaisella tavalla niin kutsutusta normaalista. Tällöin saattaa muodostua näköharha, jossa sukupuolen ja seksuaalisuuden teemat koskevat ainoastaan niin kutsuttuja vähemmistöryhmiä. Näin ei kuitenkaan ole. Kuten olen työssäni korostanut, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät stereotyyppiset käsitykset ulottuvat monille elämäntilanteille. Ne kiinnittyvät tiukasti myös odotuksiin siitä, millaista on niin kutsuttujen enemmistöjen sukupuoli tai seksuaalisuus sekä käsityksiin siitä, millainen on hyvä parisuhde tai perhe. (Esim. Yesilova 2009.)

Omien sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien käsitysten tutkiminen ja pohtiminen ei välttämättä ole helppoa tai yksinkertaista. Jokainen on monin tavoin kulttuurinsa, ympäristönsä ja yhteisönsä lapsi. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien ajatusten avaamisella voi kuitenkin olla merkittävä rooli ja hyöty oman ammatillisuuden

kehittämisessä – oman ja asiakkaiden elämän moninaisuuden tunnistamisessa ja tämän rikkauden vaalimisessa.

LÄHTEET

- Aalto, Mikko 2000. Ryppäästä ryhmäksi. Ryttylä: My Generation Oy.
- Aaltonen, Jussi 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/b953f441-755e-4daa-a3c8-6994b16fb718> Viitattu 8.7.2013.
- Aaltonen, Sanna 2006. Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Aapola, Sinikka 2001. ”Liian varhaisen” ruumiillisen kehityksen ongelma. Teoksessa Puuronen, Anne & Välimaa, Raili (toim.): Nuori ruumis. s. 30-44. Helsinki: Gaudeamus.
- Aapola, Sinikka 1999. Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Anttonen, Erja 2007. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Sarja C. Oppimateriaaleja 13/2007. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 2005. Saatavilla: http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf Viitattu 26.6.2013.
- Butler, Judith 2006. Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Diakoniatyöntekijän eettiset ohjeet. 2011. Diakoniatyöntekijöiden liitto. Saatavilla: <http://www.dtl.fi/modules/system/stdreq.aspx?P=382&VID=default&SID=221841399362650&A=process%3aFBank.aspx%3aaaction%3ddownload%3aid%3d48&S=1&C=40435> Viitattu 26.6.2013.
- Eischer, Heli & Tuppurainen, Jonna 2011. Tyttöjen Talo on kuin avoin koti. Setlementtijulkaisuja 22. Helsinki: Setlementtinuorten liitto ry.
- Elävä kirjasto i.a. <http://www.keks.fi/elavakirjasto> Viitattu 9.7.2013.
- EU LGTB Survey 2013. European Union Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Survey. Results at a Glance. European Union Agency for Fundamental Rights. Saatavilla: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf Viitattu 9.7.2013.
- Fine, Cordelia 2010. Delusions of Gender. The Real Science behind Sex Differences. London: Icon Books.
- Honkasalo, Veronika 2011. Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari 2007. Monikulttuurinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. s. 115-138. . Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Husso, Marita 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Hytönen, Maarit 2003. Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 80. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Juvonen, Tuula 1997. Normatiivisen hyvän harhat. Teoksessa Lehtonen, Jukka; Nissinen, Jussi & Socada, Marja (toim.): Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Lesbos, homot, bi- ja transihmiset sosiaali- ja terveystalveluiden asiakkaina. s. 11-17. Helsinki: Edita.
- Kankkunen, Paula; Harinen, Päivi; Nivala, Elina & Tapio, Mari 2010. Kuka ei kuulu

- joukkoon? Lasten ja nuorten kokemus syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 26/2010. Saatavilla: <http://www.intermin.fi/julkaisu/362010>. Viitattu 9.7.2013.
- Kataja, Jukka; Jaakkola, Timo & Liukkonen, Jarmo 2011. Ryhmä liikkeelle! Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karjalainen, Anna Liisa 2012. Elettyä ymmärtämässä. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti reflektiona sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnoissa. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 35. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Keskisuomalainen 20.7.2010. Neidonmetsästäjät. Sallinen Paula. Saatavilla: <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/neidonmetsastajat/876799> Viitattu 8.7.2013.
- Kontula, Osmo & Meriläinen, Henna 2007. Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa. Väestötutkimuslaitos – Katsauksia E 26/2007. Helsinki: Väestöliitto. Saatavilla: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/5a5aabe05cbb5c33161dd6ebbc04d106/1373293736/application/pdf/239651/Koulun%20seksikasvatus%20e-book.pdf> Viitattu 8.7.2013.
- Kurki, Piia 2012. Nuorten seksielämän trendit. Projektiluontoinen seksuaalikasvatus. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Saatavilla: http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/50414/Kurki_Piia.pdf?sequence=1 Viitattu 8.7.2013.
- Kuula, Kari 2005. Raamattu ja homoseksuaalisuus. Eksegeettinen ja raamattuteologinen selvitys Raamatun viittauksista homoseksuaaliseen käyttäytymiseen. Saatavilla: http://files.kotisivukone.com/karikuula.kotisivukone.com/tiedostot/raamattu_ja_homoseksuaalisuus.pdf Viitattu 26.6.2013.
- Laitinen, Maarit 2008. Valta ja asiakaslähtöisyys viranomaiskohtaamisissa. Lahtelaisten asiakkaiden kertomuksia työttömyyden ajalta. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lehtonen, Jukka 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. Tutkimukset ja selvityksen 8/06. Helsinki: Työministeriö. Saatavilla: http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/tiedostot/esr_julkaisut_2000_2006/tutkimukset_ja_selvitykset/09_08-06_seksuaali-ja_sukupuolivahemmistot_suomen_kunnissa_keinoja_ja_ideoita_yhdenvertaisuuden_tueksi.pdf Viitattu 9.7.2013.
- Lehtonen, Jukka 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset. Helsinki: Yliopistopaino.
- Liinamo, Arja 2005. Suomalaisnuorten seksuaalikasvatus ja seksuaaliterveystiedot oppilaan ja koulun näkökulmasta. Arviointia terveyden edistämisen viitekehityksessä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13519/951392176X.pdf?sequence=1> Viitattu 8.7.2013.
- Moninaisuus mahtuu kouluun! i.a. Vinkkejä lhbti-sensitiiviseen opetukseen ja homotteluun puuttumiseen. Saatavilla: http://www.seta.fi/doc/koulutusosio/Moninaisuus_mahtuu_kouluun.pdf Viitattu 9.7.2013.
- Moring, Anna 2013. Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla:

- <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39269/oudotper.pdf?sequence=1>
Viitattu 9.7.2013.
- Mun kroppa i.a. <http://www.munkroppa.fi/> Viitattu 8.7.2013.
- Mulari, Heta; Eischer, Heli & Uusitalo-Herttua Mari 2012. Tyttötyö kääntyi 2010-luvulle. Teoksessa Tyttötyön Kansio. Suomen Setlementtiliitto. s. 6-19. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto r.y. Saatavilla: <http://www.setlementti.fi/@Bin/127576/tyttotyönkansio.pdf> Viitattu 8.7.2013.
- Mäkinen, Arja 2008. Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. Tampere: Yliopistopaino. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67891/978-951-44-7450-7.pdf?sequence=1> Viitattu 8.7.2013.
- Mäkinen, Kari 13.5. 2013. Minä seison ovella ja kolkutan. Avauspuhe kirkolliskokouksessa. Saatavilla: <http://www.arkkihiippakunta.fi/arkkipiispa/puheet-ja-kirjoitukset/puheenvuorot-ja-tervehdykset/2013/avauspuhe-kirkolliskokouksessa-1/> Viitattu 26.6.2013.
- Naisten Linja i.a. <https://www.naistenlinja.fi/fi/julkinen/miten+voimme+auttaa/> Viitattu 8.7.2013.
- Niemelä, Kati 2006. Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Nissinen, Martti 1997. Homoerotiikka Raamatun maailmassa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Normit nurin i.a. Normit nurin -hankkeen internetsivut. <http://normit.fi/> Viitattu 7.7.2013.
- Orsillo, Susan M & Roemer Lizabeth 2012. Mielekkäästi irti ahdistuksesta. Tietoisien läsnäolon menetelmä. Suomentaneet Tarja Kielenen ja Jussi Korhonen. Helsinki: Basam Books.
- Pihkala, Maarit; Oksanen, Pia Puu & Lampinen, Johanna 2013. Mun rajat. Amnesty International. Saatavilla: http://www.amnesty.fi/opettajille/oppimateriaalit/mun-rajat/mun-rajat-opetusmateriaali/files/mun-rajat_tyokirja_ta_lores.pdf/attachment_download/attachedFile Viitattu 9.7.2013.
- Project Unbreakable i.a. <http://project-unbreakable.org/> Viitattu 8.7.2013.
- Punnonen, Varpu 2007. Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. s. 521-539. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Raiskauskriisikeskus Tukinainen i.a. <http://www.tukinainen.fi/> Viitattu 8.7.2013.
- Richardson, Diane 2000. Rethinking Sexuality. London: Sage.
- Saarelma, Antti (toim.) 2007. Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille 2010. Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimiston ja BzgA:n raportti. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246> Viitattu 8.7.2013.
- Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta 2012. Tasa-arvovaltuutetun toimisto. Saatavilla: http://www.tasa-arvo.fi/c/document_library/get_file?folderId=243322&name=DLFE-19023.pdf Viitattu 26.6.2013.
- SETA – Seksuaalinen tasavertaisuus ry. i.a. <http://www.seta.fi/> Viitattu 7.7.2013.
- Siegel, Ronald D 2011. Tässä ja nyt. Yksinkertaisia harjoituksia arkipäivän ongelmiin.

- Suomentanut Teija Hartikainen. Helsinki: Basam Books.
- Suoranta, Juha 2005. Radikaali kasvatus. Kohti kasvatuksen poliittista sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke. Saatavilla:
http://www.naisunioni.fi/doc/tasa-arvoisen_kasvattajan_muistilista.pdf Viitattu 27.6.2013.
- Toivakka, Sari & Maasola, Miina 2011. Itsetunto kohdalleen! Harjoituksia itsetuntemukseen ja vuorovaikutustaitojen oppimiseen. Juväskylä: PS-kustannus.
- Transtukipiste i.a. <http://www.transtukipiste.fi/> Viitattu 7.7.2013.
- Tuominen, Sofia 2012. Seksuaalikasvatuksen asiantuntijoiden näkemyksiä peruskoulun seksuaalikasvatuksesta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Saatavilla:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34664/seksuaal.pdf?sequence=1> Viitattu 27.6.2013.
- Tuovinen, Liisa; Stålström, Olli; Nissinen, Jussi & Hentilä, Jorma (toim.) 2011. Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Vanhala, Anna Leena 2003. Haloota nostamatta. Seksuaalivähemmistöjen avoimuus terveydenhuollon työyhteisöissä. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vihlman, Maria 2010. Siunattu heterous. Sukupuoli ja seksuaalisuus rippikoulussa ja häärituaalissa. Lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla:
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00122.pdf> Viitattu 26.6.2013.
- Vilen, Marika; Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Yesilova, Katja 2009. Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

LIITE 1: Kyselylomake

Moi! Olen Maria Vihlman ja opiskelen sosiaalialaa Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Pidän kevään 2013 aikana Tampereen Tyttöjen talolla muutaman teemaillan, joiden aihepiirinä on seksuaalisuus ja parisuhde. Nämä teemaillat ovat osa opinnäytetyötäni.

Teemailtojen suunnitteluun kysyisin Sinun apuasi – voit auttaa täyttämällä ja palauttamalla tämän lomakkeen! Olen kiinnostunut kuulemaan, mistä aiheesta juuri Sinä haluaisit lisätietoa. Muokkaan iltojen sisältöä toivomustenne perusteella.

Lomakkeen voit täyttää nimettömänä. Lomakkeita käsitellään siten, ettei vastaajia voida tunnistaa. Jos jokin asia mietityttää, minulle voi laittaa sähköpostia osoitteeseen maria.vihlman@student.diak.fi.

Haluaisin, että illoissa käsiteltäisiin ainakin seuraavia aihealueita (voit rastittaa useamman):

☐ ihastuminen	☐ turvallinen seksi
☐ rakkaus	☐ itsetyydytys
☐ sinkkuus	☐ ehkäisy
☐ seurustelu	☐ sukupuolitaudit
☐ halu/haluttomuus	☐ abortti
☐ luottamus	
☐ parisuhteen merkitys	
☐ ero ja siitä selviytyminen	
☐ parisuhteen ristiriidat ja niiden ratkaisu	
☐ sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus	☐ omien tietojen/kuvien jakaminen netissä
☐ transsukupuolisuus	☐ nettideittailu
☐ biseksuaalisuus	☐ nettiahdistelu
☐ lesbous/homoseksuaalisuus	☐ porno
☐ heteroseksuaalisuus	☐ seksi maksua (rahaa, tavaraa) vastaan
☐ painostaminen	
☐ mustasukkaisuus	
☐ mitä voin tehdä jos joku kohtelee minua/kaveria kaltoin	
☐ väkivalta parisuhteessa	
☐ seksuaalinen väkivalta	

Ikäsi:

☐ 12–15 vuotta ☐ 16–20 vuotta ☐ 21–28 vuotta

Kiinnostaako Sinua jokin ihan muu aihepiiri, jota en ole huomannut mainita listassa? Tai onko Sinulla kysymyksiä tai toiveita iltojen sisältöön? Voit kirjoittaa ajatuksiasi vapaasti tähän alle ja tarvittaessa jatkaa kääntöpuolelle.

KIITOS vastauksestasi ja näkemisiin! :)

LIITE 2: Kosketuksissa-iltojen tuntisuunnitelmat ja diat

KOSKETUKSISSA - asiaa sukupuolesta, seksuaalisuudesta, kohtaamisista, suhteista ja sinkkuudesta

Osa I

Kokonaiskesto: 90 min.

1. ALOITUS (n. 10 min.)

DIA 1: Kosketuksissa

- aihe tiivistetysti
- esittely ja oma tausta
- nimikierros

DIA 2: Illan teemoja

- illan teemat
- illan säännöt (kiinnitetään seinälle, näkyvissä koko ajan)
 - osallistumisen vapaaehtoisuus
 - vaitiolo - asiat jäävät ryhmään
 - toisten ajatusten, tunteiden ja kokemusten kunnioittaminen
 - tilan antaminen erilaisille mielipiteille
 - oman ja toisen yksityisyyden kunnioittaminen
 - sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisten ilmenemistapojen kunnioittaminen
 - vetäjän yhteystietojen ja keskustelumahdollisuuden antaminen (mikäli jotakin herää)

2. TEEMA: SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUS (n. 20 min)

- toiminnallinen harjoitus: sukupuolijana (n. 10 min.)

Huoneen lattiaan vedetään kuvitteellinen jana, jonka toisessa päässä on "nainen" ja toisessa päässä "mies". Harjoitukseen osallistujat pohtivat, missä kohtaa janaa he kokevat olevansa erilaisissa tilanteissa. Tilanteita: pyöräillessä, romanttista elokuvaa katsoessa, hampaita pestessä, kynsiä lakatessa, uimahallissa, toimintaelokuvaa katsoessa, rautakaupassa, virkatessa, punttisallilla, hiuksia värjätessä, kirjastossa... (tilanteita voi keksiä lisää). Lopuksi lyhyt purkukierros: millaisia ajatuksia tehtävä herätti.

DIA 3: Sukupuoli

DIA 4: Sukupuolen moninaisuus

DIA 5: Seksuaalisuus

DIA 6: Seksuaalisuuden moninaisuus

- tietopaketti: sukupuolen & seksuaalisuuden moninaisuus (n. 10 min)

3. TEEMA: Parisuhteen ristiriitatilanteita. Miten neuvoisin ystävääni? (n. 30 min)

- toiminnallinen tehtävä

Jaetaan osallistujille tarinat osallistujamäärästä riippuen joko yksin, pareittain tai pienryhmittäin. Luetaan tarina ja pohditaan, miten neuvoisit ystävääsi, jos kyseessä olisi ystäväsi viesti sinulle. Yhteisessä purkukeskustelussa osallistuja/pari/pienryhmä esittelee tarinansa ja pohdintaansa. Täydennetään ja keskustellaan yhdessä koko ryhmän kanssa.

DIAT 7-12: Miten neuvoisin ystävääni?

a) Me ollaan oltu nyt yhdessä jotain kaks kuukautta, tai siis se ei halua sanoa et ollaan yhdessä, koska sille vapaus on tosi tärkeä. Mä haluisin kyllä olla, tai mietin et häpeekse mua kun ei halua sanoa siitä meidän jutust mitään kellekään... Sit eilen yks mun kaveri sano et oli nähnyt sen käsi kädessä jonkun toisen kanssa. Mä en viiti soittaa sille ku se on sanonut monta kertaa et sen mielestä sellanen on takertumista ja sitä alkaa ahdistaa ku soitan sille. Puhuukohan mun kaveri nyt paskaa vai mistä on kyse? Mua ahdistaa. Mitä mun pitäisi tehdä?

(keskustelun teemoja esim. yhteisten pelisääntöjen ja keskustelun merkitys, omien toiveiden kuunteleminen)

b) Yks mun 17-vuotias kaveri on raskaana. Juttu on ihan hirveä katastrofi sen perheessä, ei se voi edes kertoa kenellekään. Ja sit yks sen kaverin tuttu tiesi kertoa, että Suomessa alle 18-vuotias ei voi saada aborttia!! Mäkään en tiennyt et se on niin, kamalaa! Se kaveri laitto just viestiä et mitä hän tekee. Mitä mä sanon sille?

(keskustelun teemoja esim. abortti, kriittisyys terveyteen ja terveydenhuoltoon liittyviä huhupuheita kohtaan, luottamus ammattihenkilöihin, mistä saan apua ei-toivotun raskauden sattuessa kohdalle)

c) Mun läppäri hajos ja ei oo rahaa uuteen enkä kehtaa pyytää porukoilta ku ei niilläkään oo. No otin tän puheeks yhen mun tutun bileissä ja siel oli sellanen yks tyyppi. En kiinnittänyt siihen sinä iltana kauheesti huomioon ku se näytti vähän vanhemmalta, ehkä joltain 30-40v ainaki. Mut se oli sit jostain saanu mun numeron ja laitto seuraavana iltana tekstarin et vois ehkä hommaa mulle uuden läppärin jos "hinnasta sovitaan" (siis tollee lainausmerkeissä). Aavistelin kyl jo täs vaiheen mut laitoin kuitenkin et mitä tarkoitat. Ni se sano et "alasti puol tuntii ;-)) haluan vaan ihaila!". Tarttis kyl sen läppärin mut se tyyppi on ÄLLÖ. Mitä mä teen?!

(keskustelun teemoja esim. vastikkeellinen seksi, seksin ostoa koskeva lainsäädäntö koskien alaikäisiä, omien rajojen vetäminen, oman seksuaalisuuden arvostaminen)

d) Oon kohta 30 ja mulla ei vielä ole ketään. Tuskin koskaan onkaan. Kaikki mun tutut jauhaa jostain ihastuksistansa ja viettää jotain täydellistä parisuhde-elämää. Ja mä oon vaan yksin. Jos mulla ois joku niin KAIKKI mun elämässä muuttuis. Mäki voisin olla onnellinen ja tehdä kaikkia asioita ja käydä paikoissa. Jos vaan ois joku. Haluan vaan JONKUN! Mitä mä teen?

(keskustelun teemoja esim. yksinäisyys, sinkkuus, yksipuolinen kuva parisuhteessa olemisesta, tulevaisuusperspektiivi, negatiiviset ajatukset)

e) Pahin mahdollinen tapahtu. Eli se sit jätti mut perjantaina. En oo pystynyt syömään mitään koko viikonloppuna. Mä en oikeesti selviä tästä eikä kiinnostakaan selvitä. Ihan sama. Haluun kuolla. Seki ois helpompaa ku tän olon kans eläminen. En enää jaksa edes itkeä.

(keskustelun teemoja esim. ero ja siihen liittyvät tunteet, tulevaisuusperspektiivi, erosta selviytyminen, mistä voi saada keskusteluapua)

f) Oon tavannu ihan uskomattoman ihanan tyypin!! Juteltiin eka yhel foorumilla mut sit vaihdettiin meseosotteet ja nyt ollaan viestiteltty melkein joka ilta. Se on 26 ja soittaa bändissä ja niil on ens viikolla KEIKKA JAPANISSA!! Ne on siel tosi suosittuja. Tää tyyppi haluis kauheesti tavata mut ja niin mäki sen <3. Se on sanonu et mun ei pitäis puhua täst kellekään ku ne on sen verran kuuluisia et se haluaa suojella yksityisyyttään. Ymmärrän kyl hyvin... Se sanoo et sil on kauhee ikävä mua ja se haluis et lähetän sille must kuvia (niin söpöö!!). Se pyys alastonkuvia :p... Kehtaanks lähettää yläosattoman kuvan?

(keskustelun teemoja esim. netissä toimiminen, kuvien lataaminen, tietojen paikkansapitävyyden pohtiminen, turvallinen tapaaminen, asioista kertominen)

Jakoon lopussa: Amnestyn Mun Rajat -seksuaalikasvatusmateriaaliin sisältyvä tietopaketti nettiturvallisuudesta (1 A4)

4. TEEMA: SUHTEITA JA SINKKUILUA (n. 15 min.)

- toiminnallinen harjoitus: suhteilun ja sinkkuilun hyvät puolet

Seinällä on kaksi kartonkia, joista toisen otsikko on "parisuhteen hyvät puolet" ja toisen otsikko "sinkkuna olemisen hyvät puolet". Osallistujille jaetaan kaksi tarralappua, joista toiseen kirjoitetaan yksi hyvä puoli parisuhteessa olost ja toiseen yksi hyvä puoli sinkkuudesta. Laput kiinnitetään kartongeille. Kartongit nostetaan seinälle ja aiheet käydään läpi yhdessä keskustellen.

5. LOPPURENTOUTUS (n. 10 min.)

- toiminnallinen rentoutus/tietoisuustaitoharjoitus

Istutaan lattialla mukavassa, ryhdikkäässä (mutta ei jäykässä) asennossa. Mukavaa asentoa voi etsiä pyöryttämällä hartioita ja laskemalla leukaa siten, että niska pitenee. Kun hyvä asento on löytynyt, suunnataan huomio hengitykseen. Annetaan hengityksen virrata luonnollisesti sisään ja ulos. Tunnustellaan hengityksen virtaa. Matkustetaan hengityksen kautta keho lävitse. Tunnustellaan, miltä kussakin kehon kohdassa tuntuu: onko jännityksiä, rentouttamisen mahdollisuutta. Käydään läpi varpaat, jalkaterät, sääret ja pohkeet, polvet, etu- ja takareidet, pakarat, lantio ja alavatsa, alaselkä, ristiselkä, ylävatsa ja pallean seutu, lapojen alue ja rintakehä, sormet, kämmenet ja kämmenselät, ranteet, kyynärvarret, olkavarret, hartiat, kaula ja niska, takaraivo, päälaki, otsa, ohimot, kasvot, leuka. Kun koko keho on käyty läpi, levätään olotilassa omaan tahtiin hengitellen. Kiitetään kehoa ja

sanotaan mielessä jokin kaunis ajatus omasta kehosta (vetäjä voi keksiä esimerkkejä). Herätellään kehoa lempeästi liikuttelemalla sormia ja varpaita, pyörittelemällä hartioita, venyttelemällä, haukottelemalla jne.

DIA 13: Lopetus

6. PALAUTELOMAKE (n. 5 min.) + Amnestyn nettiturvallisuutta käsittelevän materiaalin jakaminen

(Materiaali saatavilla osoitteessa

http://www.amnesty.fi/opettajille/oppimateriaalit/mun-rajat/mun-rajat-opetusmateriaali/files/mun-rajat_tyokirja_ta_lores.pdf/attachment_download/attachedFile, s. 42)

Kosketuksissa, osa I – Diat

DIA1

**Kosketuksissa
asiaa sukupuolesta, seksuaalisuudesta,
kohtaamisista, suhteista ja sinkkuudesta**

tampereen tyttöjen talolla

6.5.2013 klo 17-18.30

13.5.2013 klo 17-18.30

maria.vihlman@student.diak.fi

DIA 2

Illan teemoja

- sukupuolen moninaisuus
- seksuaalisuuden moninaisuus
- ristiritatilanteita ja ratkaisuja
- parisuhteessa oleminen
- sinkkuus

DIA 3

Sukupuoli

*sosiaalista? *biologista? *hormonaalista?
*koettua ja elettyä? *kromosomeja? *ulospäin
havaittavaa? *aina samanlaista? *kivaa?
*tukahduttavaa? *epäkiinnostavaa? *kaksi
sukupuolta? *kulttuurista? *sisäsyntyistä?
*ulkoa päin saneltua? *kiinnostavaa?

DIA 4

Sukupuolen moninaisuus

* **sukupuoli-identiteetti**= ihmisen oma kokemus siitä, mihin sukupuoliryhmään hän samaistuu (mies, nainen, jotakin muuta)

* **cissukupuolinen**= ihminen, joka kokee olevansa kotonaan sukupuolella, joka hänelle on syntymässä määritelty

* **intersukupuolinen**= ihminen, joka ei syntyessään/myöhemmässä kehityksessään ole yksiselitteisesti tyttö tai poika

* **transsukupuolinen**= ihminen, jolla on jatkuva ja syvä toive olla eri sukupuolta kuin miksi

hänet on määritelty

* **sukupuolenkorjaus** = prosessi, johon transsukupuolinen henkilö voi hakeutua ja jossa henkilön kehoa pyritään lääketieteen keinoin muokkaamaan omaa kokemusta vastaavaksi

* **sukupuolivähemmistöillä** tarkoitetaan transihmisiä, intersukupuolisia sekä sukupuolettomaksi itsensä kokevia

* **sukupuolinormatiivisuus** = kokoelma stereotyyppisiä oletuksia, joita ihmisiin kohdistetaan sen perusteella, mihin sukupuoliryhmään heidät luetaan. Sisältää myös ajatuksen kahdesta toisilleen vastakkaisesta sukupuoliryhmästä, joista jompaan kumpaan jokaisen tulee kuulua.

Lisätietoa: <http://www.transtukipiste.fi/>

DIA 5

Seksuaalisuus

*yksityistä? *hävettävää? * ihanaa?
 *kulttuurista? *seksiä? *sosiaalista?
 *hyväksyttyä? *ei-hyväksyttyä? *vain heteroa?
 *pornoa? *kaikkialla pursuilevaa? *salattua?
 *epäkiinnostavaa? *nautintoa? *lisääntymistä?
 *paineita aiheuttavaa? *kiinnostavaa?
 *luonnollista? *opittua? *muuttumatonta?

DIA 6

Seksuaalisuuden moninaisuus

Aseksuaali = ihminen, jota eroottiset suhteet eivät kiinnosta

Biseksuaali = ihminen, joka voi tuntea emotionaalista/eroottista vetoa sekä miehiä että naisia kohtaan

Hetero = ihminen, joka tuntee emotionaalista/eroottista vetoa eri sukupuolta kohtaan

Lesbo/homo = henkilö, joka tuntee emotionaalista/eroottista vetoa samaa sukupuolta kohtaan

Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan yleensä lesboja, homoja, biseksuaaleja sekä muita, jotka määrittelevät itsensä muuksi kuin

heteroksi.

Heteronormatiivisuus = ajattelutapa, jonka mukaan heteroseksuaalisuus on luonnollinen seksuaalisuuden muoto: "kaikkihan on heteroita". Ajattelutapa sisältää oletuksen siitä, että maailma jakautuu tiukasti kahteen vastakkaiseen sukupuoleen, jotka muodostavat suhteita keskenään.

Lisätietoa: <http://www.seta.fi/>

DIA 7

Miten neuvoisin ystävääni?

a) Me ollaan oltu nyt yhdessä jotain kaks kuukautta, tai siis se ei halua sanoa et ollaan yhdessä, koska sille vapaus on tosi tärkeä. Mä haluaisin kyllä olla, tai mietin et häpeekse mua kun ei halua sanoa siitä meidän jutust mitään kellekään... Sit eilen yks mun kaveri sano et oli nähnyt sen käsi kädessä jonkun toisen kanssa. Mä en viiti soittaa sille ku se on sanonut monta kertaa et sen mielestä sellanen on takertumista ja sitä alkaa ahdistaa ku soitan sille. Puhuukohan mun kaveri nyt paskaa vai mistä on kyse? Mua ahdistaa. Mitä mun pitäisi tehdä?

DIA 8

Miten neuvoisin ystävääni?

b) Yks mun 17-vuotias kaveri on raskaana. Juttu on ihan hirveä katastrofi sen perheessä, ei se voi edes kertoa kenellekään. Ja sit yks sen kaverin tuttu tiesi kertoa, että Suomessa alle 18-vuotias ei voi saada aborttia!! Mäkään en tiennyt et se on niin, kamalaa! Se kaveri laittoi just viestiä et mitä hän tekee. Mitä mä sanon sille?

DIA 9

Miten neuvoisin ystävääni?

c) Mun läppäri hajos ja ei oo rahaa uuteen enkä kehtaa pyytää porukoilta ku ei niilläkään oo. No otin tän puheeks yhen mun tutun bileissä ja siel oli sellanen yks tyyppi. En kiinnittäny siihen sinä iltana kauheesti huomioo ku se näytti vähän vanhemmalta, ehkä joltain 30-40v ainaki. Mut se oli sit jostain saanu mun numeron ja laitto seuraavana iltana tekstarin et vois ehkä hommaa mulle uuden läppärin jos "hinnasta sovitaan" (siis tollee lainausmerkeissä). Aavistelin kyl jo täs vaihees mut laitoin kuitenkin et mitä tarkoitat. Ni se sano et "alasti puol tuntii ;-)" haluun vaan ihailla!". Tarttisin kyl sen läppärin mut se tyyppi on ÄLLÖ. Mitä mä teen?!?

DIA 10

Miten neuvoisin ystävääni?

d) Oon kohta 30 ja mulla ei vieläkään ole ketään. Tuskin koskaan onkaan. Kaikki mun tutut jauhaa jostain ihastuksistansa ja viettää jotain täydellistä parisuhde-elämää. Ja mä oon vaan yksin. Jos mulla ois joku niin KAIKKI mun elämässä muuttuis! Mäki voisin olla onnellinen ja tehä kaikkia asioita ja käydä paikoissa. Jos vaan ois joku. Haluun vaan JONKUN! Mitä mä teen?!

DIA 11

Miten neuvoisin ystävääni?

e) Pahin mahdollinen tapahtu. Eli se sit jätti mut perjantaina. En oo pystyny syömään mitään koko viikonloppuna. Mä en oikeesti selviä tästä eikä kiinnostakaan selvitä. Ihan sama. Haluun kuolla. Seki ois helpompaa ku tän olon kans eläminen. En enää jaksa edes itkee.

DIA 12

Miten neuvoisin ystävääni?

f) Oon tavannu ihan uskomattoman ihanan tyyppin!! Juteltiin eka yhel foorumilla mut sit vaihdettiin meseosotteet ja nyt ollaan viestitelty melkein joka ilta. Se on 26 ja soittaa bändissä ja niil on ens viikolla KEIKKA JAPANISSA!! Ne on siel tosi suosittuja. Tää tyyppi haluis kauheesti tavata mut ja niin

mäki sen <3. Se on sanonu et mun ei pitäis puhua täst kellekään ku ne on sen verran kuuluisia et se haluaa suojella yksityisyyttään. Ymmärrän kyl hyvin... Se sanoo et sil on kauhee ikävä mua ja se haluis et lähetän sille must kuvia (niin söpöö!!). Se pyys alastonkuvia :p... Kehtaanks lähettää yläosattoman kuvan?

DIA 13

Kosketuksissa

Kiitos kun olit mukana!

Toivottavasti nähdään ensi **maanantaina 13.5.**

klo 17-18.30

maria.vihlman@student.diak.fi

KOSKETUKSISSA - asiaa sukupuolesta, seksuaalisuudesta, kohtaamisista, suhteista ja sinkkuudesta

Osa II

Kokonaiskesto: 90 min.

1. ALOITUS (n. 5 min.)

DIA 1: Kosketuksissa

- aihe tiivistetysti
- esittely ja oma tausta
- nimikierros

DIA 2: Illan teemoja

- illan teemat
- illan säännöt (kiinnitetään seinälle, näkyvissä koko ajan)
 - osallistumisen vapaaehtoisuus
 - vaitiolo - asiat jäävät ryhmään
 - toisten ajatusten, tunteiden ja kokemusten kunnioittaminen
 - tilan antaminen erilaisille mielipiteille
 - oman ja toisen yksityisyyden kunnioittaminen
 - sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisten ilmenemistapojen kunnioittaminen
 - vetäjän yhteystietojen ja keskustelumahdollisuuden antaminen (mikäli jotakin herää)

2. TEEMA: TURVALLINEN SEKSI (n. 15 min.)

DIA 3: Harjoitus: turvallinen seksi

- toiminnallinen harjoitus: turvallinen seksi

Osallistujat listaavat tarralapuille erilaisia seikkoja, jotka tekevät seksistä turvallista. Laput kiinnitetään kartongille ja kartonki seinälle ryhmäkerran ajaksi. Käydään yhdessä läpi keskustellen.

3. TEEMA: SEKSUAALIOIKEUDET JA KALTOINKOHTELU (n. 30-40 min.)

DIA 4: Seksuaalioikeudet: seksuaalinen itsemääräämisoikeus

DIA 5: Seksuaalioikeudet: seksuaalinen itsemääräämisoikeus - käytännössä

DIA 6: Väkivalta lähisuhteessa

DIA 7: Riita vai väkivaltaa?

DIA 8: Vaaran merkkejä parisuhteessa

DIA 9: Seksuaalinen väkivalta: määritelmä ja tietoa

DIA 10: Seksuaalinen väkivalta on aina rikos

DIA 11: Tärkeintä: Älä jää yksin

DIA 12: Project Unbreakable

- tietopaketti ja palveluohjaus

- toiminnallinen harjoitus: (seksuaalisesta) väkivallasta puhuminen

Pohditaan yhdessä keskustellen syitä sille, miksi (seksuaalisesta) väkivallasta voi olla vaikea puhua. Ohjaaja kirjoittaa keskustelun ydinteemoja fläpille. Kun fläpillä on muutamia teemoja kirjattuna, käydään listatut asiat läpi kohta kohdalta ja pohditaan ratkaisumalleja.

- HUOM! Lopussa jaetaan osallistujille lista, johon on kerätty kattavasti auttavia tahoja!

4. TEEMA: Olen arvokas, olen ihana, olen upea! (n. 25 min)

DIA 13: Harjoitus: arvokas, ihana, upea!

- toiminnallinen harjoitus: arvokas, ihana, upea!

Arvostava suhtautuminen itseän ja omaan kehoon luo perustan turvalliselle, omaa itseä kuuntelevalla seksuaalikäyttäytymiselle. Pohditaan ryhmässä keskustellen keinoja, jolla itsearvostusta voisi kehittää. Milloin itsearvostukseni on (ollut) uhattuna? Milloin taas tunnen itseni ihanaksi? Entä upeaksi?

Jokainen osallistuja kirjoittaa sydänlapulle lupauksen itselleen: miten aion kiittää, helliä, osoittaa arvostusta itselleni ja keholleni? Laput kootaan yhteen kartongille. Mikäli on olemassa luonteva tila, johon kartongin saa esille ja osallistujat suostuvat esillepanoon, jätetään oman itsen arvostuksen huoneentaulu esille.

(Esimerkkejä: en vertaa itseäni muihin, puhun itsestäni arvostavasti, harjoittelen sanomaan "ei" kun minusta tuntuu pahalta, uskallan sanoa "kyllä" kun minusta tuntuu hyvältä, lähdän kävelyille ja kerään itselleni kukkakimpun, kehon sellaista kehoni osaa jota olen joskus haukkunut, venyttelen saunassa kipeitä hartioitani, vietän ihanan leffaillan jne...)

5. LOPPURENTOUTUS (n. 5 min)

- toiminnallinen rentoutus/tietoisuustaitoharjoitus

Istutaan lattialla mukavassa, ryhdikkäässä (mutta ei jäykässä) asennossa/maataan patjan päällä. Kun hyvä asento on löytynyt, suunnataan huomio hengitykseen. Annetaan hengityksen virrata luonnollisesti sisään ja ulos. Tunnustellaan hengityksen virtaa. Matkustetaan hengityksen kautta keho lävitse. Tunnustellaan, miltä kussakin kehon kohdassa tuntuu: onko jännityksiä, rentouttamisen mahdollisuutta. HUomioidaan kukin kehon osa lempeästi ja rakastavasti. Käydään läpi varpaat, jalkaterät, sääret ja pohkeet, polvet, etu- ja takareidet, pakarot, lantio ja alavatsa, alaselkä, ristiselkä, ylävatsa ja palleen seutu, lapojen alue ja rintakehä, sormet, kämmenet ja kämmenselät, ranteet, kyynärvarret, olkavarret, hartiat, kaula ja niska, takaraivo, päälaki, otsa, ohimot, kasvot, leuka. Kun koko keho on käyty läpi, levätään olotilassa omaan tahtiin hengitellen. Kiitetään kehoa ja sanotaan mielessä jokin kaunis ajatus omasta kehosta (vetäjä voi keksiä esimerkkejä). Herätellään kehoa lempeästi liikuttelemalla sormia ja varpaita, pyörittelemällä hartioita, venyttelemällä, haukottelemalla jne.

DIA 13: Lopetus

6. PALAUTE (n. 5 min) + auttavia tahoja sisältävän materiaalin jakaminen

Mistä saan tietoa ja apua?

Tietoa seksuaaliterveydestä:

Väestöliiton nuorten sivut

www.vaestoliitto.fi/nuoret

Tukea ja vastauksia seksuaaliterveyteen (esim. kasvu ja kehitys, ehkäisy, seksitaudit, tunteet) liittyvissä kysymyksissä.

Tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta:

Seksuaalinen tasavertaisuus ry

www.seta.fi

Transtukipiste

www.transtukipiste.fi

Netissä:

Mun kroppa

www.munkroppa.fi/

Sivusto nuorille seurustelusta, seksistä ja väkivallasta. Tarjolla tietoa, selviytymistarinoita ja auttavia tahoja.

Exit-hanke:

<http://www.exithanke.fi>

Apua seksuaalista kaltoinkohtelua kokeneille nuorille. Tukea ja neuvoja erityisesti vastikkeellista seksiä koskeviin kysymyksiin.

Nettipoliisi

<http://poliisi.fi/nettipoliisi>

Tietoa ja neuvoja erityisesti internetissä tapahtuvissa kiusaamis-, häirintä-, ja rikostilanteissa.

Nettiturvakoti

<https://www.turvakoti.net/site/>

Apua, tukea ja tietoa esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä kysymyksissä. Apua on tarjolla niin uhreille, läheisille kuin väkivallan tekijöillekin.

Tukinet

<https://www.tukinet.net/>

Netissä toimiva kriisikeskus. Yksilöapua, vertaistukea ja keskusteluryhmiä.

Valtakunnallisia auttavia tahoja:

MLL:n lasten ja nuorten puhelin

116 111 ma-pe klo 14–20, la-su 17–20

MLL:n NuortenNetti: www.mll.fi/nuorille

Suomen Mielenterveysseuran kriisipuhelin

010 95202 ma - pe klo 9:00 – 06:00, la klo 15:00 – 06:00, su klo 15:00 – 22:00

Valtakunnallinen kriisipuhelin tarjoaa välitöntä keskustelua apua kriiseissä oleville ja heidän läheisilleen.

Rikosuhripäivystys

0203 16116 ma-ti klo 13–21, ke-pe klo 17–21

juristipuhelin 0203 16117 ma-to klo 17–19

<http://www.riku.fi/fi/etusivu/>

Erityisesti nuorille suunnatut nettisivut <http://nuoret.riku.fi/>

Apua ja tukea rikoksen uhreille ja heidän läheisilleen.

Naisten Linja

0800 02400 ma-pe klo 16–20

<https://www.naistenlinja.fi/fi/julkinen/miten+voimme+auttaa/>

Apua ja tukea väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille naisille ja tytöille sekä heidän läheisilleen.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

0800 97899 ma-pe klo 9–15, la-su (myös aattoina ja pyhinä) klo 15–21

Juristipäivystys 0800-97895 ma-to klo 13–16

<http://www.tukinainen.fi/>

Apua, neuvontaa ja ohjeita seksuaalista väkivaltaa koskevissa asioissa.

Monika-naiset liitto

09 692 2304 (24h)

Tukea ja neuvontaa väkivaltaa kohdanneille tai sen uhan alla eläville maahanmuuttajanaaisille.

Tampereella:

Nuorten turvatalo, Tampere

040-556 6661

<http://www.punainenristi.fi/hae-tukea-ja-apua/nuorten-turvatalosta>

Apua, tukea ja tilapäistä majoitusta 12–19-vuotiaille nuorille.

Tampereen ensi- ja turvakoti

03-3143 4840 (kriisipuhelin 24h)

<http://www.tetuko.fi/>

Turvakoti on suunnattu lähisuhdeväkivaltaa kohdanneille ja väkivallan uhan alla eläville.

Akuutissa hätätilanteessa soita aina yleiseen hätänumeroon 112!

Kosketuksissa, osa II – Diat

DIA 1

**Kosketuksissa
asiaa sukupuolesta, seksuaalisuudesta,
kohtaamisista, suhteista ja sinkkuudesta**

**tampereen tyttöjen talolla
6.5.2013 klo 17-18.30
13.5.2013 klo 17-18.30**

maria.vihlman@student.diak.fi

DIA 2

Illan teemoja

- turvallinen seksi
- seksuaalioikeudet ja kaltoinkohtelu
- mistä voi saada apua jos joku kohtelee kaltoin
- oman kehon arvostaminen

DIA 3

Harjoitus: turvallinen seksi

- fyysinen turvallisuus?
- henkinen turvallisuus?
- tunteisiin liittyvä turvallisuus?

Miltä turvallisuus tuntuu? Missä kohtaa kehoa voi aistia turvallisuuden tai turvattomuuden tunteita? Mistä erottaa hyvän ja huonon "mahanpohjafiiliksen"?

DIA 4

Seksuaalioikeudet

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus:

Jokaisella on oikeus itse päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään: kenen kanssa on valmis olemaan seksuaalisessa kanssakäymisessä, milloin, kuinka monta kertaa, millä tavalla – vai haluaako olla lainkaan. Koskaan ei ole liian myöhäistä muuttaa mieltään.

Ainoa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoitus on se, ettei kenenkään seksuaalinen itsemääräämisoikeus oikeuta loukkaamaan toisen itsemääräämisoikeutta.

Seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan ei voi koskaan menettää.

<http://www.munkroppa.fi/rajat-mikae-on-ok/>

DIA 5

Seksuaalioikeudet

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa käytännössä, että:

- Seksin kuuluu olla kivaa ja nautittavaa. Se ei koskaan saa olla ahdistavaa tai pelottavaa.
- Sinulla on aina oikeus päättää omasta kehostasi ja seksuaalisuudestasi.
- Kukaan ei saa houkutella, painostaa tai pakottaa Sinua mihinkään seksuaaliseen tekoon.
- Sinun ei tarvitse opetella seksin saralla mitään vastoin omaa tahtoasi.
- Sinulla on oikeus lopettaa seksi, joka ei tunnu mukavalta.
- Jokaisen velvollisuus on huomata, mikä tuntuu kumppanista pahalta ja totella hänen lopettamistoivettaan heti.

<https://www.nettitukinainen.fi/materiaalipankki/nuorille/seksuaalinen-itsemaaraamisoikeus>

DIA 6

Väkivalta lähisuhteessa

Lähisuhdeväkivalta voi olla:

- henkistä
- fyysistä
- seksuaalista
- taloudellista
- hengellistä

Usein väkivallan eri muodot kietoutuvat toisiinsa.

DIA 7

Riita vai väkivaltaa?

Riita:

- Tasa-arvoisuus
- Jokaisessa seurustelu- tai parisuhteessa riidellään joskus.
- Riidassa on kyse erimielisyyksien purkamisesta rakentavasti, ja siihen tarvitaan aina kaksi henkilöä.
- Riitelyyn sisältyy eri näkökulmia yhteen sovittava neuvotteluprosessi.
- Kun riita on selvitetty rakentavalla tavalla, palataan parisuhteessa tavalliseen arkeen.
- Riidassa molemmat osapuolet voivat myöntää olevansa väärässä.

Väkivalta:

- Väkivaltaan tarvitaan vain yksi henkilö.
- Väkivallassa on kysymys halusta pakottaa toinen ihminen väkisin omaan tahtoon.
- Siihen liittyy alistamista ja toisen ihmisen kontrollointia.
- Väkivaltaa käyttävä henkilö on mielestään aina oikeassa.
- Se voi olla halua rangaista tai kostaa.
- Toinen tuntee olonsa turvattomaksi tai alkaa pelätä.

(Turvataitoja Nuorille 2012, 118)

DIA 8

Vaaran merkkejä parisuhteessa

- Kumppanisi käyttäytyy aivan kuin hän tietäisi sinua itseäsi paremmin, mitä sinä haluat.
- Hän saa sinut tuntemaan, että sinun on oltava pahoillasi jostain koko ajan.
- Sinulla on tunne, että et osaa tehdä koskaan mitään oikein.
- Hän käyttäytyy kuin omistaisi sinut.
- Hän vähättelee asioita, joista pidät.
- Hän kritisoi ja puhuu sinusta alentuvaan sävyyn, erityisesti seksuaalisuuteesi liittyen. Hän esimerkiksi kommentoi, että hänen edellinen

seksikumppaninsa on ollut parempi sängyssä kuin sinä.

- Kumppanisi alkaa valvoa tekemisiäsi. Tarkkailu alkaa ensin ehkä rakastavina puhelinsoittoina, mutta kasvaa vähitellen vaatimukseksi tietää koko ajan, missä ja kenen kanssa vietät aikaasi.
- Sinun elämäsi ilon ja mielihyvän aiheet tuntuvat häviävän.
- Hänen mustasukkaisuutensa on aiheuttanut sen, että et enää pidä yhteyttä ystäviisi ja perheeseesi samalla tavalla kuin aiemmin. Olet yksinäisempi.
- Arkaillet sanoa omia mielipiteitäsi hänen seurassaan.

(Turvataitoja Nuorille 2012, 116)

DIA 9

Seksuaalinen väkivalta

- Seksuaalinen väkivalta on toisen ihmisen pakottamista seksuaaliseen tekoon ilman tämän tahtoa.
- Seksuaalinen väkivalta rikkoo ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja loukkaa vakavasti uhrin fyysistä ja henkistä koskemattomuutta.
- Ei ole "tyypillistä uhria" eikä "tyypillistä tekijää".
- Usein uhri ja tekijä tuntevat toisensa entuudestaan tai ovat parisuhteessa keskenään.
- Seksuaalisessa väkivallassa on kysymys vallan väärinkäytöstä ja alistamisesta, ei seksin tarpeesta.
- Tekijä on aina vastuussa tapahtuneesta.
- **Uhri ei missään tilanteessa ole vastuussa tapahtuneesta.**

<https://www.nettitukinainen.fi/materiaalipankki/uhrille/uhrille>

DIA 10

Seksuaalinen väkivalta on aina rikos

- Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö on aina rikos.

- Rikosnimikkeitä on monenlaisia, eikä rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen edellytä jotakin tiettyä tekoa, kuten yhdyntää.

- Rikosnimikkeitä ovat muun muassa pakottaminen seksuaaliseen tekoon, raiskaus, seksuaalinen hyväksikäyttö sekä seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (HUOM! jo oston yritys on rangaistava teko!).

- Jos epäilet joutuneesi seksuaalirikoksen uhriksi, ota yhteyttä poliisiin (akuuteissa tapauksessa 112). Jos hakeudut terveyskeskukseen/sairaalan päivystyspoliklinikkaan, kerro tapahtuneesta hoitohenkilökunnalle. Asiantuntevaa apua tarjoavat myös Tukinainen ja Rikosuhripäivystys. Näiltä tahoilta saat lisää toimintaohjeita ja tukea. Yhteystiedot löytyvät ryhmäkerran lopuksi jaettavasta esitteestä.

DIA 11

Tärkeintä: Älä jää yksin!

- Väkivallan kohteeksi joutunut tarvitsee apua ja tukea. Älä jää yksin. Älä jätä yksin. Et ole yksin.

- Turvaudu rohkeasti ammattiapuun.

- Tee rikosilmoitus. Kannusta läheistäsi tekemään rikosilmoitus.

- Anna itsellesi lupa tuntea erilaisia, vaikeitakin tunteita. Väkivaltatilanteissa myös läheisen osa on kuormittava.

- Ihmisellä on uskomaton kyky selviytyä mahdottomalta tuntuvista tilanteista.

- Tältä ryhmäkerralta saat mukaasi monisteen, johon on koottu auttavia tahoja.

DIA 12

Project Unbreakable

(kuva poistettu)

<http://project-unbreakable.org/>

DIA 13

Harjoitus: arvokas, ihana, upea!

Itsearvostus luo perustaa turvalliselle, omia haluja ja rajoja kuuntelevalle seksuaalisuudelle.

- Millä keinoilla itsearvostusta voisi kehittää?

- Millaisessa tilanteessa itsearvostukseni on ollut uhattuna? Milloin taas tunnen itseni ihanaksi? Entä upeaksi?

- Miten oman kehon kunnioittaminen voisi näkyä arjessa?

Kirjoita lapulle lupaus tai ajatus siitä, miten voisit kehittää itsearvostustasi tulevaisuudessa. Voit pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: miten voin kiittää kehoani? miten voin helliä kehoani? miten voin osoittaa lempeyttä itseäni kohtaan? mitä kaunista voisin sanoa itselleni ennen nukkumaanmenoa/aamulla herättyäni?

DIA 14

Kosketuksissa

Kiitos kun olit mukana!

Ethän epäröi ottaa yhteyttä jos jokin asia jäi mietityttämään!

maria.vihlman@student.diak.fi

LIITE 3: Palautelomake

KOSKETUKSISSA - PALAUTE

Hei, kiva että olit mukana Kosketuksissa-illassa! Toivoisin että vastaisit vielä muutama kysymykseen. Hyödynnän palautetta opinnäytetyössäni, johon Kosketuksissa-illat kuuluvat. Palautetta käsitellään opinnäyteessä siten, ettei yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa.

Jos tulee kysyttävää, älä epäröi ottaa yhteyttä osoitteeseen maria.vihlman@student.diak.fi

1. Ilta, jota palautteeni koskee (ympyröi oikea vaihtoehto)

6.5.2013

13.5.2013

2. Koin käsiteltävät asiat

a) hyödylliseksi

b) jonkin verran hyödylliseksi

c) en kovinkaan hyödylliseksi

3. Koin asioiden käsittelytavan

a) toimivaksi

b) melko toimivaksi

c) en kovinkaan toimivaksi

4. Kosketuksissa-illan tunnelma oli mielestäni

a) hyvä

b) melko hyvä

c) ei kovinkaan hyvä

Vastaa vapaasti (voit tarvittaessa jatkaa kääntöpuolelle)!

Mistä pidit Kosketuksissa-illassa?

Missä kohtaa olisi vielä kehitettävää?

Jäikö jokin aihepiiri mielestäsi käsittelemättä?

Terveisiä (risuja, ruusuja, ideoita, ehdotuksia) illan vetäjälle:

KIITOS ja mukavaa kevättä! :)